

VYTAUTO DIDŽIOJO UNIVERSITETAS

Arūnas SKRUDUPAS

**ESTETINĖ PROPAGANDOS DIMENSIJA
KINIJS UŽSIENIO POLITIKOJE**

Daktaro disertacija
Socialiniai mokslai, Politikos mokslai (02S)

Kaunas, 2014

327(510)
Sk-68

Disertacija rengta 2007 – 2014 metais Vytauto Didžiojo universitete, Politikos mokslų ir diplomatijos fakultete, Socialinės ir politinės teorijos katedroje.

Mokslinis vadovas:

Prof. dr. (HP) Gintautas Mažeikis (Vytauto Didžiojo universitetas, humanitariniai mokslai, filosofija 01 H)

ISBN 978-609-467-011-4

TURINYS

ĮVADAS	4
1. ESTETINĖ PROPAGANDOS DIMENSIJA: SPECIFIKA IR POTENCIALAS	10
1.1. Postmoderni visuomenė kaip propagandos estetinių atributų sklaidos bei multiplikacijos terpė	11
1.2. Estetizavimo proceso vyksmas	16
1.3. Transformuojančio judesio pasekmė, arba estetizacijos proceso rezultatas	21
2. DAOIZMO, BUDIZMO, KONFUCIANIZMO, MAOIZMO ESTETIKA IR PROPAGANDA.....	26
2.1. Daoizmo estetika ir propaganda.....	26
2.2. Budizmo estetika ir propaganda	31
2.3. Konfucianizmo estetika ir propaganda	34
2.4. Maoizmo estetika ir propaganda.....	39
3. ŠIUOLAIKINĖS KLR PROPAGANDOS BRUOŽAI	46
3.1. Institucijos, jų veiklos priemonės ir propaganda	47
3.2. Dengizmas ir estetinė metafizika: komplementarūs propagandos ištekčiai	54
4. RUSIJA TARP SINO FILIJOS IR SINOFOBIJOS	58
4.1. Rusija ir Kinija: panašus mentalitetas vienija.....	59
4.2. Rusija ir Kinija: „geltonasis pavojus“ skiria.....	61
4.3. Kinijos ir Rusijos santykiai: (propagandos) raidos scenarijai.....	63
4.4. Rusijos kontrpropaganda	64
5. KINIJOS PROPAGANDA RUSIJOJE: ESTETINIAI STRATEGIJOS ELEMENTAI.....	66
5.1. Taip egzotiška ir taip aštima: oficialiųjų Kinijos interneto tinklalapių rusų kalba analizė	67
5.2. Kinijos propaganda Rusijoje: kino filmų, vaizdo klipų ir TV transliacijų analizė	73
IŠVADOS.....	98
ŠALTINIAI	103
LITERATŪRA.....	105
PRIEDAI	116

IVADAS

Darbo aktualumas

XXI a. pradžioje stebime Kinijos Liaudies Respublikos (KLR) užsienio politikos transformaciją, kuri gali daug kuo lemti tarptautinės politikos sistemos ateitį bei sistemoje vykstančių procesų pobūdį. Atsižvelgiant į tai, jog KLR iškilimas į didžiąsias galias ar netgi konkurentę supervalstybei šiandien traktuotinas kaip neišvengiama realybė, Kinijos pasirinkta diplomatinė ir strateginė linija neabejotinai modifikuos tarptautinės sistemos konfigūraciją. Naujosios KLR užsienio politikos esmę tiksliausiai aprėpia sąvokos „aktyvumas“, „daugiašališkumas“, „prasiskverbimas“, „ekonominė diplomatija“, „švelnioji galia“, „psichologinis karas“, „didysis atsinaujinimas“. Kinijos iškilimas, ypač atsižvelgiant į tam tikra prasme unikalią šios šalies istoriją bei jos suformuotą kultūrą, dažnai pakankamai ryškiai kontrastuojančią su šiuolaikiniame pasaulyje dominuojančios Vakarų civilizacijos standartais, neišvengiamai suponuoja tam tikras politinių, ekonominių, karinių, socialinių, kultūrinių tarptautinės tvarkos procesų pamatinių elementų transpozicijas.

Disertacijoje teigiama, jog viena iš sėkmingo Kinijos iškilimo sąlygų yra Rusijos susilpnėjimas lyginant su SSRS bei Rusijos ekonominis ir ideologinis atsigręžimas į Kiniją Vladimiro Putino valdymo laikotarpiu. Susilpninti Rusiją Kinija siekia „švelniojo“ pobūdžio priemonėmis, tokiomis, kaip estetizuota propaganda. Tuo būdu darbo aktualumą galima pagrįsti dviem būdais: 1) tarptautinės sistemos kaitos keliamų implikacijų aspektu; 2) sėkmingo „prekės ženklo“ kūrimo, kaip propagandoje naudojamų estetinio pobūdžio sprendimų, aspektu. Darbe teigiama, kad šiuolaikinės Kinijos „prekės ženklas“ kuriamas atramos tašku laikant daoizmo, budizmo, konfucianizmo ir maoizmo filosofijos sintezę/lydinį.

Tyrimo objektas

Disertacijos *tyrimo objektas* – propagandos, kaip vieno svarbiausių šiuolaikinės Kinijos užsienio politikos realizavimo būdų bei priemonių, estetinis matmuo.

Darbe siekiama atskleisti ir išryškinti konkrečius estetikos vaidmens atributus, estetikos manifestacijas propagandos ir įtikinėjimo apskritai procese, parodyti jos dažnai nematomą, bet nepaneigiamą ir nenuginčijamą svarbą per Kinijos, kaip senos civilizacijos bei kultūros ir kartu naujai kylančios valstybės tarptautinėje sistemoje užsienio politikos formavimo bei realizavimo/funkcionavimo procesus. Mano nuomone, estetikos vaidmuo, jos potencialaus poveikio užsienio politikai per propagandą galimybės yra nepelnytai mažai nagrinėtos, o svarba nėra deramai įsisąmoninta tiek politikos teoretikų, tiek politikų – praktikų. Tyrimo ambicingumą atspindi siekis pademonstruoti holistinio, sintezuojančio, integruojančio požiūrio, visuminės,

visaapimančios perspektyvos privalumus bei būtinybę, tuo lydančios, jungiančios, siejančios ir vienijančios tarpdisciplininės analizės strategijos sprendimu prisidedant prie šiuo metu vis dažniau metamo iššūkio standartiniam, įprastiniam, tradiciniam tyrimo strategijos modeliui, vis dar vyraujančiam tiek politikos tyrinėjimuose, tiek socialiniuose moksluose apskritai.

Kinų propagandos estetika šiandien vadovaujasi tradicinės ir moderniosios estetikos principais. Tradicinė kinų estetika yra neatsiejama nuo daoizmo, budizmo ir konfucianizmo religinių – filosofinių mokyklų. Kalbėdamas apie šiuolaikinį – modernųjį kinų estetikos laikotarpį¹, nagrinėsiu maoizmo estetiką. Mano įsitikinimu, daoizmo, budizmo, konfucianizmo ir maoizmo idėjomis bei principais grindžiama kinų estetika demonstruoja glaudžiausią ryšį su vidine bei išorine Kinijos Liaudies Respublikos propaganda.

Ginamieji teiginiai

Disertacijoje bus siekiama apginti du pagrindinius teiginius: pirma, kad estetinė propagandos dimensija Kinijos užsienio politikoje realizuojama panaudojant vieningą daoizmo, budizmo, konfucianizmo bei maoizmo religinę - filosofinę – ideologinę (maoizmo atveju – kvazireliginę arba politinės religijos) platformą; ir, antra, kad estetinė propagandos dimensija Kinijos užsienio politikoje skleidžiasi per kultūrinio - civilizacinio bendrumo ir identitetų tapatumo momentus, ką iliustruoja KLR propagandos Rusijoje atvejis.

Darbo tikslas – išanalizuoti šiuolaikinės Kinijos estetinių propagandos veiksnių ir dėmenų vaidmenį bei raišką Rusijoje.

Darbo uždaviniai:

1. Išnagrinėti postmodernią visuomenę kaip propagandos estetinių atributų sklaidos bei multiplikacijos terpę.
2. Išnagrinėti estetizacijos proceso vyksmą, t.y. propagandinės medžiagos suestetinimo procesą.
3. Išnagrinėti estetizacijos proceso rezultatus kaip transformuojančio judesio pasekmę.
4. Išnagrinėti daoizmo estetiką ir jos sąsajas su propaganda.
5. Išnagrinėti budizmo estetiką ir jos santykį su propaganda.
6. Išnagrinėti konfucianizmo estetiką ir jos santykį su propaganda.
7. Išnagrinėti maoizmo estetiką ir jos ryšį su propaganda.
8. Atlikti propagandą formuojančių bei vykdančių Kinijos institucijų ir jų veiklos analizę.
9. Išnagrinėti dengizmą ir estetinę metafiziką kaip komplementarius propagandos išteklius.

¹ Žr.: *Estetikos enciklopedija*, Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos centras, 2010, p. 307 – 314.

10. Išnagrinėti Rusijos reakciją į KLR vykdomą propagandą bei KLR propagandos priklausomybę nuo šių šalių tarpusavio santykių.
11. Propagandos aspektu išnagrinėti oficialiuosius kinų interneto tinklalapius rusų kalba.
12. Išnagrinėti Kinijos kino industrijos skverbimąsi į Rusijos kino rinką.

Mokslinio darbo bei empirinio tyrimo metodologija ir metodai

Disertacijoje panaudota du kartus adaptuota kritinės diskurso analizės metodologija. Pirma, kritinės diskurso analizės metodologiją į dešimties žingsnių programą, išdėstytą veikalė „Propaganda ir įtikinėjimas“, adaptavo Garthas Jowettas ir Victoria O'Donnell. Programa pateikiama Gintauto Mažeikio monografijoje „Propaganda ir simbolinis mąstymas“². Pagal šią programą yra tiriama: 1) propagandinės kampanijos ideologija ir tikslas; 2) kontekstas, kuriame veikia propaganda; 3) propagandistų identifikacija; 4) propagandos organizacijos struktūra; 5) tikslinė poveikio grupė; 6) žiniasklaidos panaudojimo technikos; 7) įvairios specialiosios technikos; 8) auditorijos reakcija į įvairias technikas; 9) kontrpropaganda, jei tokia yra; 10) rezultatai bei įvertinimai³. Propagandos tyrimas vadovaujantis šiuo modeliu numano ypatingą dėmesį skirti institucijų, pasaulėžiūros ir propagandinių kampanijų, auditorijos poveikimo ir kt. analizei⁴. Vis dėlto, remiantis prieinama tyrimui empirine medžiaga ir jos specifika (estetika) buvo atsiribota nuo auditorijos ir propagandos suformuoto subjekto sąmoningumo tyrimo, kurie būtų pareikalavę kiekybinės analizės. Disertacijoje buvo susitelkta estetinei propagandinių artefaktų analizei; tuo tikslu G. Jowetto ir V. O'Donnell propagandos tyrimo modelis disertacijos autoriaus vėl buvo adaptuotas. Iš esmės yra realizuojamas tik antrasis programos žingsnis. Reikia dar kartą pažymėti, jog adaptaciją lemia tyrimo specifika: propagandos analizė specifiniu – estetikos – aspektu. Kiekybiškai pamatuoti kokybinio (estetinio) matmens efektyvumą, net ir atsižvelgiant į jo praktines, apčiuopiamą išraišką įgaunančias manifestacijas, yra labai sunku. Disertacijoje telkiamasi į estetinės propagandos dimensijos sklaidą, filosofinius kultūrinės hegemonijos aspektus bei daoizmo, budizmo, konfucianizmo, maoizmo filosofines-religines sistemas kaip pamatines šiuolaikinės KLR išorinės propagandos prielaidas, šiuolaikinę kinų propagandos estetiką maitinančius dvasinės kultūros šaltinius.

² Žr.: Mažeikis G., *Propaganda ir simbolinis mąstymas*, Kaunas: Vytauto Didžiojo universitetas, 2010.

³ Žr.: Jowett, G. S., O'Donnell, V., *Propaganda and Persuasion*. 2 nd edition. London, New Delhi: Sage Publications, 1992, p. 213, cit. pagal: Mažeikis, 2010, p. 354.

⁴ Žr.: ten pat.

Tyrimų apžvalga ir darbo mokslinis naujumas

Darbe galima išskirti estetikos teorijų, bendrųjų propagandos teorijų, civilizacinių santykių teorijų, Kinijos propagandos mechanizmus, švelniąją galią nagrinėjančių teorijų, Kinijos ir Rusijos santykius nagrinėjančių teorijų blokus. Politikos ir estetikos santykius nagrinėjo György Lukácsas, Jacques'as Derrida, Jacques'as Rancière'as. Šie mąstytojai kalba apie politikos dėmenį mene (menas turi politikos dėmenį), tuo būdu apimdami platesnį problemų lauką. Mano darbe kalbama apie politinių institucijų sąmoningai formuojamą propagandinį meną, t.y. siauriau. Lietuvoje šią problematiką tiria Alvydas Jokubaitis. Bendrąsias propagandos teorijas kūrė Edwardas Bernays, Haroldas Lasswellas, Garthas S. Jowettas ir Victoria O'Donnell, Henry T. Conserva, Lietuvoje šioje srityje dirba Gintautas Mažeikis. Civilizacinių santykių teorijų klasika – Oswaldas Spengleris, Arnoldas Toynbee, Samuelis S. Huntingtonas. Civilizacinę analizę plėtojo lietuvių autoriai Vytautas Kavolis, Algis Mickūnas, Lietuvoje su šia problematika siejasi Antano Andrijausko, Leonido Donskio darbai. Kinijos ir Rusijos santykius teoriniame lygmenyje nagrinėja Jamesas Bellacqua, Vladimiras Portjakovas, Dominikas Mierzejewskis. Kinijos propagandos ir švelniosios galios tema rašo Anne - Marie Brady, Ingrid d'Hoohge, Benjaminas I. Page, Shengas Dingas, Janas Melissenas, Markas Leonardas. Minėtini lietuvių mokslininkai Lauras Bielinis, Vytautas Radžvilas, sinologės Loreta Poškaitė, Agnė Budriūnaitė, Agnieška Juzefovič. Mano disertacijoje taip pat daug dėmesio skiriama teoriniam analizės pagrindimui. Darbo mokslinis naujumas gali būti pagrįstas nestandartine prieiga ir itin plataus tyrimo metodų spektro panaudojimu, atspindinčiu siekį į vieną lydinį suldyti teoriją ir praktiką/empiriką, akcentuojant kokybinių analizės dėmenų dominavimo empirikos atžvilgiu specifiką. Disertacijos teorinėje dalyje kalbant apie postmodernią visuomenę kaip terpę skleistis estetiniams propagandos veiksniams, lyginant su kitais autoriais, daugiau dėmesio skiriama psichologiniams vartotojiškumo aspektams (siejimas su erotika), žmogiškajai prigimčiai kaip vienam pagrindinių iš socialines slinktis generuojančių fenomenų bei visuomenės kaitą skatinančių jėgų.

Praktinė darbo reikšmė

Darbe atlikta kinų propagandos analizė estetiniu aspektu turi ne vien teorinę, bet ir praktinę reikšmę, nes gali talkinti politikams praktikams kuriant įvairias kontrpropagandos strategijas. Tyrimas įgalina (at)pažinti ir dekoduoti kinų propagandoje naudojamas simbolines struktūras, demaskuoja stipriąsias ir silpnąsias kinų propagandos vietas. Tuo būdu atsiranda galimybė kurti priešingą kalbą (plačiąja prasme), priešingą retoriką. Taip pat labai svarbu yra tai, kad priešinimasis Kinijos užsienio politikoje naudojamiems estetiniams propagandos

metodams tampa sąmoningas, kinų propagandos akcentuojamų vertybių priėmimas arba atmetimas tampa laisvo pasirinkimo objektu.

Darbo struktūra

Disertaciją sudaro penkios dalys. Pirmoji ir antroji dalys – teorinės, trečiojoje ir ketvirtojoje dalyse teorinė ir empirinė analizė persipina, o penktoji dalis be išimčių koncentruojasi ties empirine analize. Pirmiausia teoriškai nagrinėjamas propagandinės medžiagos suestetinimo procesas apskritai, vėliau tiriamas kinų estetikos savitumas, kinų estetikos specifika, kurios ištakas grindžia daoizmo, budizmo, konfucianizmo, maoizmo filosofinių sistemų savitumas bei unikalumas. Trečiojoje dalyje nagrinėjamos kinų propagandos institucijos (organizacijos) ir akcentuojamas įgalinantį pobūdį jų atžvilgiu turintis diskurso vaidmuo, kuris galutine savo forma materializuojasi kaip estetika grįsta propaganda. Šioje disertacijos dalyje taip pat nagrinėjama dengizmo filosofija ir į universalumą pretenduojančios dengizmo filosofijos bei kinų estetinės metafizikos sintezė. Pažymėtina, kad dengizmo filosofijos analizė yra atskirta nuo antrojoje dalyje pateikiamos daoizmo, budizmo, konfucianizmo ir maoizmo analizės tuo pagrindu, jog daoizmas, budizmas, konfucianizmas ir iš dalies maoizmas yra „stabilūs“, „fiksuoti“ reiškiniai, tam tikra prasme *priklausantys praeičiai, atspindintys praeitį*, o dengizmas yra dinamiška šiuolaikinė disertacijoje nagrinėjamo laikotarpio filosofija, *polemizuojanti* su anksčiau minėtomis „stabiliomis“ ir „fiksuotomis“ filosofinėmis sistemomis. Ketvirtojoje darbo dalyje žvilgsnis nukreipiamas į Rusiją kaip KLR propagandos sklaidos areną, nagrinėjama Rusijos reakcija į KLR propagandą, įskaitant eventualios kontrpropagandos tyrimus. Penktojoje, empirinėje darbo dalyje pateikiama oficialiųjų KLR interneto tinklalapių rusų kalba analizė, propagandos požiūriu nagrinėjami Rusijoje rodyti ir pasisekimo sulaukę kinų kino filmai, pateikiama vaizdo klipų analizė, propagandinę dėmenį turinčių Kinijos TV transliacijų įrašų analizė.

Disertacijoje vadovaujamosi prielaida, jog kinų estetika ir ja pagrįsta kinų propaganda yra tam tikra prasme unikali, neturinti analogų ir neišreiškia vakarietiškas filosofijos ar mokslo terminais, o vienokia ar kitokia komparatyvistinė prieiga visuomet remiasi perkeltinių prasmų bei metaforų lygmens sprendimais.

Darbo struktūra yra pagrįsta *koncentrinių ratų modeliū*: viduryje yra poveikis Rusijos politikai, šią (į)centrinę ašį supa gelminės kinų propagandą maitinančios daoizmo, budizmo, konfucianizmo ir maoizmo filosofinės sistemos, o paviršiniame analizės sluoksnyje, išorinėje jos sferoje – dar abstraktesnė propagandos ir estetikos santykio problema, propagandinės medžiagos suestetinimo proceso ypatumai.

Disertacijos ribos

Disertacijoje tiriama KLR propaganda Rusijoje nuo Kultūrinės revoliucijos pabaigos iki 2009 m. (KLR įkūrimo 60-osios metinės). Apsiribojama Kinijos interneto tinklalapių, Kinijos kino filmų, prokiniškų vaizdo klipų ir Kinijos televizijos transliacijų analize. Disertacijoje taip pat apsiribojama palyginti izoliuota Kinijos ir Rusijos santykių analize, retai kur referuojant į JAV reakcijos ir tarptautinės sistemos kaip visumos kaitos kontekstą Rusijos sinifikavimo pagrindu. Taip pat analizuojama vien propaganda, atsiribojant nuo viešųjų ryšių, iš dalies ir viešosios diplomatijos. Tarptautinių santykių teorijos pasitelkiamos tiek, kiek to reikalauja propagandos analizė.

1. ESTETINĖ PROPAGANDOS DIMENSIJA: SPECIFIKA IR POTENCIALAS

Propaganda yra imanentinis „politinio spektaklio“⁵ vyksmo komponentas tiek totalitarinėse, tiek ir demokratinėse šalyse. Estetinė propagandos dimensija politiniame kontekste reiškia visų pirma referenciją į individo kūrybinių galių sklaidą bei tos sklaidos apibrėžtumą ir nukreiptumą, realizavimą(si) tam tikrame bendruomeniškumo ir masiškumo reikalavimams paklūstančios socialinės konstrukcijos lauke. Estetiniai propagandos reiškinių modusai skleidžiasi šiuolaikinėse visuomenėse, kurių prigimtis ir funkcionavimo būdas sudaro jiems itin palankią terpę; estetinę propagandos dimensiją sudaro estetizavimo veiksmų visetas proceso, virsmo prasme; propagandoje realizuota estetika kuria pakeistinę tikrovę, „spektaklį“, ir dažnai neišvengiamas įsitraukimas į jį atlieka transformuojantį judesį tiek visuomenių, tiek bendruomenių, tiek ir atskiro individo lygmenyje. Estetikos dėmuo propagandoje nutiesia tiltą tarp pozityvaus spontaniško natūralumo gadameriška žaidimo, simbolio ir šventės prasme ir negatyvios dirbtinės socialinės - politinės konstrukcijos kafkiško mito prasme, tuo aprėpdama ir asmenišką, ir bendruomeninę patirties spektrą, iracionalių ir racionalių sprendimų vieningumo erdvę, atverdama estetinių ir etinių problemų sąsają, redukcijos bei integravimo perspektyvas. Disponuodama estetizavimo funkcija, propaganda įgauna milžiniškas ir sunkiai suvaldomas galias, nes estetizuoti galima praktiškai visus kuo nors su politika susijusius bei ją įtakančius fenomenus: tautiniai, patriotiniai jausmai, religinės apeigos, lyderių kultas, informacijos pateikimas žiniasklaidoje, prekės ženklas ar, kaip įrodė nacistai, netgi karas. Estetika propagandoje yra tiesiog, anot G. Mažeikio, mitinio ar netgi maginio lygmens perkeitimo galia⁶. Būtent šis sąveikaujantis, grįžtamąjį ryšį turintis ir iš daugelio šaltinių sklindantis/sugrįžtantis perkeitimas kaip transformavimo judesys, nuolatiniiais išlydžiais pulsuojuantis gundymo, prasmės suteikimo, „tikrosios“ tiesos atskleidimo mechanizmas, negrįžtamai transformuojantis ar modifikuojantis tai, kas laikoma autentiška visuomenės, bendruomenės ar individo savastimi, tos savasties perkeitimas kita savastimi, yra daugiapusis, daugiabriaunis, be galo aktualus ir visapusiškos analizės bei tyrinėjimo vertas uždavinys. Estetinės propagandos dimensijos (ir propagandos reiškinių apskritai) svarstymas bei analizė ypatingą aktualumą įgauna lietuviškajame politikos mokslo ir politikos formavimo proceso kontekste, nes Lietuva, skirtingai nei JAV, Rusija, Kinija, taip pat kai kurios mažosios valstybės, neturi savo propagandos, suvokiamos kaip ilgalaikis sąmoningas įtikinėjimas, susijęs su ilgalaikiais

⁵ Žr.: Edelman M., *Politinio spektaklio konstravimas*, Vilnius: Eugrimas, 2002; Debord G., *Spektaklio visuomenė*, Kaunas: Kitos knygos, 2006.

⁶ Žr.: Mažeikis, 2010, p. 180.

strateginiais tikslais, nors galintis turėti ir trumpalaikes, mikro lygmens išraiškas. Tuo būdu propagandos reiškinių analizavimas Lietuvoje aktualus tiek teorine, tiek ir praktine, veiklos rekomendacijų prasme, o estetinio propagandos dėmens aktualumas, mano nuomone, gali būti pagrįstas kaip turinti didžiausią potencialą, didžiausią galimybių arsenalą propagandos reiškinių ir propagandinių veikslių sritis. Estetinių propagandos matmenį reikia įsisąmoninti ir panaudoti. Pirmojoje disertacijos dalyje bus siekiama išryškinti propagandos estetizavimo svarbą, išnagrinėti šio proceso ypatumus bei išanalizuoti estetikos panaudojimo įtikinėjimo tikslais efektyvumo priežastis.

1.1. Postmoderni visuomenė kaip propagandos estetinių atributų sklaidos bei multiplikacijos terpė

Estetika graikiškosios *aisthēsis* sąvokos prasme apima platų žmogiškojo suvokimo ir jutimų, tam tikra prasme priešingų conceptualiam mąstymui, lauką. Svarbiausia, kad estetika nubrėžia skirtį tarp materialaus ir nematerialaus arba imaterialaus: tarp daiktų ir minčių, jausmų ir idėjų⁷. Šiuolaikiniame pasaulyje mes stebime realybės estetizacijos fenomeną, besireiškiantį labai įvairiomis formomis. Estetizuojamas kasdienis gyvenimas, prekyba, sportas, medicina, religija ir, žinoma, politika. Anot Mariolos Sułkowskos, galima kalbėti netgi apie naujo tipo žmogaus – *homo aestheticus* – gimimą. Anot jos, gali atrodyti, kad pasaulis egzistuoja tik mūsų malonumui, ir tas malonumas yra estetinės prigimties⁸. Estetizacijos fenomenas yra susijęs su naujųjų medijų išsivystymu ir, žvelgiant plačiau, su industrinės visuomenės transformavimusi į postindustrinę. Šis procesas yra lydimas tradicinės logocentrinės paradigmos, būdingos moderniajam pasauliui, pasikeitimo į piktografinę, kuri apibrėžia ir determinuoja popkultūrą⁹. Lucasas Ferry išskiria du avangardo estetikos momentus: hiperindividualistinį siekį sukurti kažką visiškai naujo ir hiperrealistinį veržimąsi į absoliučią tiesą. Tarp šių siekių susidaranti įtampa yra įtampa tarp subjektyvaus ir objektyvaus – problema, kuri kartu yra ir estetinė, ir etinė, ir politinė¹⁰.

Postmoderni visuomenė, kaip politinio spektaklio vyksmo laukas, pasižymi keletu skiriamųjų bruožų: polinkis į hedonistines vertybes, vizualumo kaip *lingua franca* primatas, permanentinė savikūra (nes nebėra fiksuotos vertybių tvarkos, pagrįstos dieviškuoju autoritetu), vartotojiškas dinamizmas, spartėjanti globalizacija. Nors, be abejo, galime rasti didelių

⁷ Žr.: Eagleton T., *The Ideology of Aesthetic*, Oxford: Blackwell Publishers, 2000.

⁸ Sułkowska M., "Aesthetization of Aesthetic Values?", *Analecta Husserliana*, Vol. 97, Part 2, 2008, p. 75 – 84, <<http://www.springerlink.com/content/g48612212g0729pk/>>, 2010 10 28.

⁹ Sułkowska M., "The Aestheticization of Life by Photography", *Analecta Husserliana*, 2004, Vol. 83, Section IV, 2004, p. 495-503, <<http://www.springerlink.com/content/m26g21116434m202/>>, 2010 12 27.

¹⁰ Žr.: Ferry L., *Homo Aestheticus: The Invention of Taste in The Democratic Age*, Chicago: The University of Chicago Press, 1993.

skirtumų tarp šiuolaikinių demokratiškos, autoritarinių ir totalitarinių šalių visuomenių, taip pat akivaizdūs skirtumai tarp vidinės bei išorinės propagandos, įtikinėjimas visuomet remiasi vienu ar keliais minėtais visuomenės funkcionavimo ypatumais. Šou principų dėsniniais besivadovaujantys reginių arba spektaklio visuomenei konstruojant „medija realybę“¹¹, estetikai tenka svarbus informaciją „nuspalvinantis“, „nudažantis“ vaidmuo, ji atlieka tarpininko, laidininko, technikos funkciją. Menas tampa propagandos „tarnaite“ valdant simbolinę, simuliacinę erdvę. Hedonistiniame malonumo lygmenyje propaganda, manipuliudama troškimu, aistra, geismu, libido kaip natūraliais, iš žmoniškosios prigimties gelmių kylančiais šaltiniais, jiems bando sukurti objektą, kryptį, tikslą, siekinį. Prigimtiniam žmogaus troškimui ji suteikia apvalkalą, pavidalą ir formą. Malonumas visų pirma sietinas su pasitenkinimo ir komforto būseną, o ši, savo ruožtu – su saugumo, užtikrintumo jausmu „nesvariame“ šių dienų pasaulyje. Žinoma, jis gali būti siejamas ir su džiugesiu, euforija, švente. Nerija Putinaitė rašo: „Liaudis kaip masė tiesiogine prasme neturi proto, jos orientacijų negali formuoti autorefleksija. Dėl tos pačios priežasties ji negali būti kūrėja, nes neturi savarankiškos kūrybinės valios. Ji tegali būti formuojama ir vedama vaizdinių, kuriuose save atpažįsta. Ji negali imtis jokių iniciatyvų ir atsakomybės; tegali pamėgdžioti elgesio modelius ir būti vedama jai paskirtų tikslų. Totalitarinės valdžios tikslas buvo suformuoti vaizdinius ir tikslus, galinčius sutelkti mases ir patraukti jas sudarančius individus“¹². Tačiau į visuomenę ne tik totalitarinėse šalyse propagandos kūrėjai žiūri kaip į masę. Postmoderni visuomenė yra praradusi integralumą ta prasme, kad nebepali, o kartais ir nenori aprėpti visumos. Tai fragmentuota technokratinė visuomenė, pasitikinti ekspertais ir specializacija. Politika tokioje aplinkoje taip pat tampa ne būdu siekti bendrojo gėrio, o grupelės ekspertų užsiėmimu. Likusi visuomenės dalis yra arba apolitiška, arba remiasi apriorinėmis mažai besikeičiančiomis nuostatomis kaip lėšiais, pro kuriuos „filtruoja“ politines realijas ir politinę realybę, arba situacijos suformuotais momentiniais įsitikinimais, kuriuos tuojau pakeičia kiti – tačiau kartu paėmus, visos šios sociumo dalys sudaro amorfišką masę, leidžiančią save formuoti ir „lipdyti“. Vyksta, kaip komentuodamas A. Mickūno politinę filosofiją rašo Arūnas Sverdiolas, „politikos nykimas ir jėgų žaismo įsigalėjimas“¹³. Propaganda postmodernioje technokratiškoje masių visuomenėje atlieka pasiūlos, o sociumas – paklausos funkciją.

Šią paklausą iš dalies galima argumentuoti vertybiniu vakuumu. Jo sąlygomis vyksta permanentinė visuomenės ir jos narių savikūra. Ieškoma kažko nauja ir originalaus, kas galėtų išreikšti skirtingumą, individualybę. „Individualumo atsižadėjimas sovietinėje pasaulėžiūroje

¹¹ Maliukevičius N., *Rusijos informacijos geopolitikos potencialas ir sklaida Lietuvoje*, Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2009, p. 9.

¹² Putinaitė N., *Nenutrūkusi styga: prisitaikymas ir pasipriešinimas sovietų Lietuvoje*, Vilnius: Aidai, 2007, p. 34.

¹³ Mickūnas A., *Demokratija šiandien: straipsniai ir esė*, Vilnius: Versus aureus, 2007, p. 11.

turėjo reikšti ne kančią, o džiugesį dėl savo individualybės paaukojimo didingai galiai“,- rašo N. Putinaitė¹⁴. Tačiau bent jau demokratinėse šalyse šiandien šis teiginys negalioja: vyksta nuolatinės identiteto paieškos individo, bendruomenės ir visos visuomenės lygmenyse. Ieškoma kitokios, „teisingesnės“ religijos, kitokių laisvalaikio praleidimo būdų, geriausiai vidinę tikrovę atspindinčio įvaizdžio. Šiame procese propaganda vėl gali atlikti formuojantį vaidmenį, „pasiūlydama“ vienokią ar kitokią tapatybę (nors ji tebūtų kaukė). Vienos tapatybės estetizuojamos, kitos nuspalvinamos kaip neigiamos. Tai daugiau galioja vidinei propagandai, kai propagandos skleidėju laikoma ne vien valstybė, bet ir politinės partijos, interesų grupės, visuomeninės organizacijos. Savęs kūrimas, formavimas yra menas, akivaizdi šio reiškinių estetinė dimensija. Formuojama sotaus, ramaus, pasiturimo gyvenimo idilė, kurią papildo sportiškumo, veržlumo, aktyvumo, su finansine sėkme susijusios lyderystės motyvai. Šiuo atveju propaganda ne tiek naudojami kokiomis nors estetinėmis technikomis, bet *nustato*, kas turėtų būti traktuojama kaip *estetiška*, sukuria rėmus, kuriuos sunku sulaužyti. Pavyzdžiui, savikūra gero, padoraus europiečio, saugaus NATO šalies piliečio prasme yra patrauklaus, estetiško visuomenės ir jos narių „aš“ formavimas, bent jau šių dienų Lietuvoje leidžiantis užmigtį ant laurų, būti užliūliuotiems. Kartu tai atveria kelius nesąžiningiems sprendimams, politikų asmeninės naudos siekiamis ir politinėms kombinacijoms bei intrigoms, politikai ne kaip visuomenės, bet siauro jos narių rato reikalui. Pažymėtinas abipusiškumo principas: propaganda siūlo tai, kas potencialiai galėtų būti akceptuota, ir tuo labai apsunkinama propagandinių veiksmų kritika. Savikūros lygmenyje propaganda yra prioriteto suteikimas pageidaujamai interpretacijai. Savikūra kartu yra tam tikra pastangų ištrūkti iš savęs, savo kultūros, savo standartų, savo aplinkos forma, besireiškianti kaip autentifobijos (*authentiphobia*) simptomas¹⁵ – realybės, tikro gyvenimo baimė. Savęs kūrimas mūsų laikais kartu yra eskapizmo forma. Žvelgiant šiuo aspektu, propaganda kaip manipuliavimo menas siūlo patogiausias ištrūkimo išeitis iš susidariusios padėties. Traktuodama savikūros, savirealizacijos siekį kaip pažeidžiamybę, propaganda pateikia, pvz., istorinės tiesos atstatymo, atsinaujinimo, pažangos projekcijų vizijas, ir daro tai remdamasi visų pirma vizualumu.

Vizualumas, priklausydamas vaizduotės, fantazijos, asociacijų ir simbolių sferai, yra nematerialus. Šiuolaikinė propaganda nematerialiais būdais siekia paveikti jausmus, mintis, preferencijas ir pan., kas taip pat nėra materialu. Šiuolaikinės propagandos pergalės ir pralaimėjimai dažnai neištrūksta už simuliacinės, pakeistinės, virtualios realybės ribų, tačiau tai nereiškia, jog egzistuosdami intersubjektyvumo principu grindžiamoje erdvėje, jie praranda sąlytį

¹⁴ Putinaitė, p. 35.

¹⁵ Sanes K., *Simulation & “Post-Modern” Society*, <<http://www.transparencynow.com/Overview/preface.htm>>, 2010 10 28.

su objektyvia tikrove. Gausėjančiame informacijos sraute (televizija, fotografija, kinas, reklama, dizainas bei mada, laikraščiai, žurnalai, internetas) pagrindinis vaidmuo tenka vizualumui, kuris suvoktinas ir apibrėžtinas sąvokomis „vizualinė kultūra“, „vizualinis įvaizdis“, „vizualinė patirtis“ ar net tiesiog „įsivaizdavimas“. Vizualiosios retorikos įvaizdžiai (temos), plėtojami per simbolinius vizualiosios retorikos mechanizmus, yra galingas propagandos instrumentas¹⁶. Vizualinė kultūra yra susijusi su pažinimu, suvokimu, percepcija. Vizualinė kultūra yra „inside-out“ fenomenas. Kalbėdami apie vizualinę kultūrą, kalbame apie žiūrėjimo į pasaulį ir jo matymo procesą, vizualias pasaulio reprezentacijas. Vizualinės kultūros kaip pamato, pagrindo santykis su jos manifestacijomis (pvz., menas) yra panašus į lingvistikos santykį su literatūra¹⁷. Tuo būdu galima teigti, jog ne vizualumas yra integruotas į estetiką, o estetika į vizualumą. Šiame kontekste vizualumas tampa vienu iš propagandai pajungtos estetikos pagrindų. Šiuolaikinėse visuomenėse ir kultūrose vis labiau įsigali vizualinė komunikacija. „Šiuolaikiniai mąstytojai kalba apie „vizualumo hegemoniją“, intensyvėjančią vaizdų gamybą, jų ideologizaciją, komercinių ir politinių struktūrų vykdomą manipuliaciją vaizdais. Kultūrologai perspėja apie Vakarų visuomenėje vis gilėjančią „vaizdų užterštumą“, ragina siekti „vizualumo ekologijos“ (Italo Calvino, Vilemas Flusseris, Paulis Virilio). [...] Šiuolaikinė vaizdiniais ir reginiais persisotinusi visuomenė apibūdinama kaip linkusi į apersepciją, jos jautrumas aplinkai nuslopintas pernelyg intensyvaus iš visų pusių atakuojančių vaizdinių srauto. Jos privalumai – atvirumas, imlumas, gebėjimas sugerti įvairiausių vaizdus, vaizduotės talpumas – galop atsigręžia prieš ją pačią. [...] Vis akivaizdesnė tampa viešosios erdvės mobilizacija, privačios teritorijos atsiduria visuomenės apžvalgos lauke. Medijų kuriama virtuali tikrovė klaidina jusles, kursto netikrumą, nepasitikėjimą“, - rašo Manfredas Žvirgždas¹⁸. Vizualumas suteikia propagandai betarpiško, tiesioginio sąlyčio ir santykio su adresatu galimybę. Tai galimybė susisiekti su spontaniškąja, iracionalia, nesąmoninga asmenybės dalimi, priverčiant ją reaguoti jau sąmoningai, sprendimų, apsisprendimų, priėmimo ir atmetimo lygmenyje. Kita vertus, negalime atmesti ir tikimybės, kad vizualų turinį talpinantis propagandinis pranešimas bus perskaitytas „klaidingai“, nes, anot Viktorijos Žilinskaitės, vaizdams „reikšmes sukuria žiūrintis žmogus, besiremiantis savo patirtimi, pasaulėžiūra, vertybinėmis orientacijomis ir t.t. [...] Taigi vaizdas, vizualinė kultūra veikia visuomenės narių pasaulėžiūrą, identitetą, vertybines nuostatas, tačiau poveikis priklauso nuo jau anksčiau susiformavusios pasaulėžiūros, nuostatų ir

¹⁶ Žr.: Lu X., “Dazhai: Imagistic Rhetoric as a Cultural Instrument”, *American Communication Journal*, <<http://acjournal.org/holdings/vol5/iss1/articles/lu.htm>>, 2009 05 21.

¹⁷ Žr.: <http://humanities.uchicago.edu/faculty/mitchell/Dikovitskaya_interviews_Mitchell.pdf>, 2009 05 21.

¹⁸ Žvirgždas M., *Regimybės atspindžiai: vizualumo poetika Alfonso Nykos – Niliūno kūryboje*, Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2009, p. 17, p. 20.

identitetų¹⁹. Vizualumas kaip *lingua franca* gali būti naudojamas tarpkultūrinėje komunikacijoje išorinės propagandos tikslais. Beje, nors V. Žilinskaitė teigia, kad „vizualinė kultūra, tiksliau, dėmesys vaizdui,- reikšmingas ir išskirtinis europinės kultūros bruožas“²⁰, aš esu linkęs manyti, jog vaizdu daug labiau nuo seno yra grindžiama Rytų šalių – Kinijos, Japonijos – kultūra.

Vizualumo potencialas ypač gerai atsiskleidžia globalizacijos sąlygomis. Globalizacija sietina su besiplečiančia kultūrine homogenizacija, suvienodėjimu. Suvienodėjimą galima suvokti kaip tam tikrą atitikimą standartizuotos vartotojiškos kultūros poreikiams. Globalaus šiuolaikiškumo patirtis yra gyvenimas vienoje vietoje, tačiau išgyvenant „persikėlimą“, kurį teikia globalioji modernybė²¹. Globalizacijos procesas yra įvairiuose lygmenyse besiskleidžiantis komunikacijos procesas, visų pirma globalaus kultūrų komunikacijos procesas, kultūrų sandūros ir kultūrų simbiozės erdvė, kurioje formuojasi tarpkultūrinė, daugiakultūrinė, kosmopolitinė tapatybės. Eksteritorizacijos²² – laiko ir erdvės susitraukimo bei visuotinio susisaistymo sąlygomis - estetika ir įvairios jos manifestacijos tarnauja propagandai kaip apvalkalas, drabužis, kuriuo galima aprengti, į kurį galima įvilkti grynai etinio pobūdžio nuostatas ir vienokią ar kitokią politinę ideologiją. Estetika globalizacijos sąlygomis propagandos būdu virsta politinių vertybių ir išpažįstamos ideologijos nešėja. O tokia universalia ideologija pretenduoja tapti vartotojiškumas plačiąja prasme, skatinantis ir paties globalizacijos proceso intensyvumą ir dinamiškumą. „Masinė gamyba, masinis prekių paskirstymas, masinis vartojimas bei jo skatinimas naudojantis reklamine vaizdine medžiaga ir, galiausiai, nuolatinis naujų poreikių kūrimas tapo esminėmis moderniosios visuomenės funkcionavimo sąlygomis, tad šie kompleksiški reiškiniai neišvengiamai atsispindėjo ir jos kultūroje. Masių vyravimas modernybės socialiniame kosmose tyrinėtojams leido ją apibrėžti kaip masių visuomenę, kuriai būdingi tam tikri, visur pasireiškiantys tipologiniai bruožai. Galima tvirtinti, kad kilusi iš europinių šaknų (nes būtent čia įvyko industrinė revoliucija) masių visuomenė veikia išsivystė į antnacionalinį reiškinį, su modernybės sklaida įsitvirtinusių tiek demokratiniuose Vakaruose, tiek totalitariniuose Rytuose, kurie priėmė tą pačią modernybės raidos logiką, tiesa, savaip ją panaudodami ir deformuodami“, - rašo Almantas Samalavičius²³.

Kalbant apie masių visuomenę, pažymėtina, kad ją reiktų suvokti ne kaip monolitinį monstrą, o tam tikra prasme fragmentuotą darinį, apibrėžti tam tikras masių visuomenės

¹⁹ Žilinskaitė V., „Vaizdo link: okuliarcentrizmas ir jo tyrimo metodologija“, *Filosofija. Sociologija*, Nr. 1, 2010, p. 5.

²⁰ Žilinskaitė, p. 3.

²¹ Tomlinson J., *Globalizacija ir kultūra*, Vilnius: Mintis, 2002, p. 12.

²² Žr.: Grigas R., „Lietuva ir jos socialinė organizacija globalizacijos ir eurointegracijos iššūkių akivaizdoje“, *Filosofija. Sociologija*, Nr. 2, 2003, <<http://images.katalogas.lt/maleidykla/a/F-09.pdf>>, 2010 04 08.

²³ Samalavičius A., „Masinė kultūra ir kultūros kritika“, *Filosofija. Sociologija*, Nr. 3, 2004, p. 33 – 34.

„subkultūras“. Disponuodama visuomene kaip mase, propaganda iš esmės disponuoja tam tikromis diferencijuotomis masių visuomenės grupėmis. Masių visuomenės diferenciacija ypač svarbi komercine prasme, parenkant „taikini“ reklamos atveju (kas geriau - „Audi“, „BMW“, „Jaguar“, „Cadillac“ ar „Mercedes-Benz“? Geriau juoda spalva, „metallic“ mėlyna ar sidabrinė?).

Postmodernistinėje masių visuomenėje atsiranda individo priklausomybė nuo kasdienės malonumo dozės, kurią gali pasiūlyti estetizuota propaganda. Malonumas arba geismas sietinas su prigimtiniu žmogaus žvėriškumo, bestiariškumo matmeniu²⁴. Estetizuota propaganda konstruoja žmogų nepaneigdamą žvėriškojo matmens tiek, kiek ji nepaneigia, o, atvirkščiai, eksploatuoja malonumo, geismo, troškimo principą. „Geismo mašina“ lemia nuolatinį, vis intensyvėjantį malonumų kaleidoskopą, todėl propaganda neišvengiamai turi būti aktyvi ir dinamiška dėl trumpalaikio savo sukeliama malonumo poveikio ir/arba kaskart silpnėjančio jo efekto. Išorinės propagandos sąlygomis malonumo/geismo ištakomis gali tapti kultūrinis egzotizmas, besireiškiantis meno kūrinuose ar, pavyzdžiui, kitokio, patrauklesnio gyvenimo būdo praktikavimu (kuris, tarkime, gali būti susietas su šalies – propagandos adresantės socialine – politine santvarka). Technokratinėje masių visuomenėje vyksta „sisteminiis vartotojo gaminimas [...] įpratintam žmogų žvelgti į save kaip galimų vienai ar kitai rinkai pateikti savybių rinkinį, kitaip tariant, mokant jį racionaliai panaudoti ir įkainoti savo tapatumo (kūno, dvasios, būdo, įgūdžių, gebėjimų ir savimonės darinių) bruožus. Tapatumas vis labiau imamas suvokti kaip gyvenimo stilius ar būdas, taip pat galimas *keisti* (išryškinau aš – A. S.) jų derinys, leidžiantis „gauti“ kuo daugiau malonumo“²⁵. Tokiomis sąlygomis plačiai suvokiama propaganda gali sėkmingai įsiterpti į tapatumo keitimo procesą, žadėdama didesnę malonumo dozę po sugestijuojamos transformacijos. Propagandos naudojami estetizuojančių priemonių deriniai arba rinkiniai, t.y. pats jų egzistavimo įmanomumas, suponuoja propagandos estetinių atributų multiplikaciją.

1.2. Estetizavimo proceso vyksmas

Vieta, erdvė arba scena, kurioje susitinka visuomenės sąmonė savotiškos *tabula rasa* prasme ir estetikos kardu besišvaistanti propaganda, gali būti pavadinta infokratine „medija realybe“. „Infokratijos esmę sudaro ne tik tai, kad informacija įgauna ypatingą, lemiamą reikšmę, bet ir tai, jog informacija tampa pagrindinė politinės komunikacijos priemonė. [...] Infokratija reiškia žiniasklaidos-politikos (mediapolitikos) atsiradimą“, - rašo Vaidutis

²⁴ Žr.: Mažeikis G., „Propaganda: pakaitalai bestijai“, *Inter-studia humanitatis*, Nr. 9, 2009, <<http://www.minfolit.lt/arch/20501/20816.pdf>>, 2010 12 02.

²⁵ Rubavičius V., „Transgresijos malonumas: tapatumų vartojimas“, *Athena*, Nr. 1, 2006, p.155.

Laurėnas²⁶. Pritardamas citatos autoriui, norėčiau akcentuoti viešumo - privatumo momentą. Kaip vieša agitacija, viešas savo idėjų propagavimas vienkiių ar kitokių politinių, socialinių, kultūrinių normų legitimacijos prasme infokratija egzistavo visuomet, tačiau nūdienos sąlygomis ji įgauna naują kokybę ir svarbą būtent dėl mediapolitikos kaip aukštesnės infokratijos pakopos, lygmens arba stadijos atsiradimo bei išsivystymo. Kalbėdamas apie rinkimines technologijas, kurios, mano nuomone, gali būti laikomos vidinės propagandos dalimi, L. Bielinis teigia: „Informacinė realybė virtualizuoja mūsų sąmonę, mes sąmoningai atsisakome asmeninės patirties vardan pergyvenimo patirties ir tampame pavaldūs bei priklausomi nuo žiniasklaidos. Visuomenė tampa pavaldi manipuliavimui sisteminiame lygmenyje. Taigi su globaliu masinio informavimo sistemų vystymusi ėmė kisti visuomenės supratimas apie realybę. Realybė jau ne tik empirinis fenomenas, bet ir virtualios patirties rezultatas. O tas, kas valdo virtualios realybės konstravimo mechanizmus, gali mums daryti milžinišką, iš šalies sunkiai kontroliuojamą įtaką. Viešoji politika šiandien daugiau susieta ne su lobistiniu interesų gynimu ar sprendimų priėmimu, bet visur ir visada su komunikacinės sistemos kūrimu ir komunikacinio lauko užkariavimu. Valdymo funkciją šiandien efektingiau atlieka ne tie, kurių rankose įstatymo tvarka, prievartos mechanizmai, bet tie, kurie turi labiau išvystytą komunikacinę struktūrą, tobulesnes komunikacines technologijas. Informacija formuoja politinę sąmonę ir gyvenimo būdą“²⁷. Taigi būtent čia, infokratiname mediapolitikos lauke užsimezga, pražįsta ir vaisius nokina propagandos ir propagandos dar nepaveiktos visuomenės sąmonės ryšys; čia, šiame virtualiame pasaulyje susitinka, susiduria mąstymą ir elgesį konstruojanti propaganda ir eilinės malonumo dozės ištroškę jos vartotojas. Infokratijos sąlygomis vyksta politikos mediatizacija, „energingai konstruojamas simbolinis politikos laukas, kuris tampa lengviausiai suvokiamu masėms – informacija, žinios čia paverčiami nesibaigiančiu simbolių ir vaizdinių srautu.“²⁸ Besiskleisdamas politinis spektaklis įgyja tokių bruožų, kaip jausminė realybės simuliacija, karnavalo elementai, šaržavimas, dekoratyvumas ir improvizacija²⁹. Analizuojant estetizavimą kaip propagandinės medžiagos suestetinimo procesą, reikia turėti omenyje to, kas pasirodo scenoje, paruošimą pasirodymui suestetinant kaip pateikimo dimensiją ir priėmimo dimensiją – suestetinimą priėmimo, suvokimo ir akceptacijos lygmenyje. Šiuolaikinė propaganda dažnai siekia perduoti tikslinei auditorijai ne tik paskirus pranešimus, bet išstisus idėjų tinklus, sudarytus iš daugelio tarpusavyje koordinuojamų pranešimų. Estetizavimo veiksmas vyksta ne tiek pakeliant politiką iki tobulo grožio aukštumų,

²⁶ Laurėnas V., „Kasdienybės politizacija: (ne)politiškumo efektas Lietuvos politikoje“, *Politologija*, Nr. 2(30), 2003, p. 10 – 11.

²⁷ Bielinis L., *Rinkiminių technologijų įvadas*, Vilnius: Margi raštai, 2000, p. 104.

²⁸ Bielinis L., „Šou principų dėsningumai Lietuvos politiniame gyvenime“, *Politologija*, Nr. 1(25), 2002, p. 4.

²⁹ Žr.: Bielinis, 2002, p. 1.

kiek ją „nuleidžiant“ ir paverčiant žaidimu, į kurį norisi nerūpestingai įsitraukti, kuris neužkrauna atsakomybės naštos, kurį galima bet kada pradėti ir bet kada baigti. Tokia tariama propagandinio žaidimo dalyvio „laisvė“ skatina nepastebimai tapti performanso, šou dalyviu, kuriame „realybė ne rodoma, o modeliuojama, ne atspindima, o vaidinama“³⁰. Ši „laisvė“ kartu yra skirta sukurti familiarumo ir tam tikro intymumo atmosferą: „Žaidimo veiksmas sukuria tam tikrą nerimtumą, netikrumą, bet, turėdamas griežtą tvarką ir taisykles, verčia žaidimo dalyvius siekti tikslo. [...] Žaidžiančio – dalyvaujančio adresanto pozicija kuriama familiaria [...] kalba, asmeninio, intymaus gyvenimo afišavimu, svajonės išviešinimu, siekiamybės eksponavimu“, - rašo Sandra Braziulytė.³¹

Svarbu pažymėti, kad estetizavimo procese svarbų vaidmenį vaidina intermedialumas ir transmedialumas. Kaip savo straipsnyje teigia Stanislava Fedrová ir Alice Jedličková, rašytinis tekstas gali būti patiriamas vizualioje plotmėje, ir atvirkščiai. Autorės vartoja Wernerio Wolfo *estetinės iliuzijos* terminą: sužadintos vaizduotės dėka mes pasineriame į galimybių pasaulį, kurį patiriame jusliškai ir emociškai, pasiekdami kvazi-patirties būseną (*“quasi-experience”*)³². Gebėjimas sukurti reikiamą adresato kvazi-patirtį, mano nuomone, ir yra turbūt geriausias propagandinio veiksmo efektyvumo matas. Intermedialumo bei transmedialumo sąlygomis propagandos estetinių atributų sklaida žymiai suaktyvėja, o multiplikacija įgauna papildomų postūmių.

Dabartinėje estetikoje dažniausiai kalbama apie *estetškumo* sąvoką, apimančią grožio, dailumo, grakštumo, elegantiškumo, didingumo, komiškumo, taip pat bjaurumo (kaip grožio antipodo, reiškiančio neigytvą estetinį vertingumą) bei kitas sąvokas³³. Estetiškumo būtis yra susijusi su žmogaus sąmone, estetinio suvokimo problema – tai estetiškumo, koks jis egzistuoja žmogui, arba „estetškumo žmogui“, problema³⁴. Todėl propagandos suestetinimas reikalauja tikslaus susiklosčiusios psichologinės visuomenės būsenos įvertinimo bei išmanymo, kartu ir disponavimo filosofinėmis estetikos teorijomis (objektyvistinės, reliacionistinės, „vidurio“ teorijos). Propaganda bando paversti savo pranešimą estetiniu objektu – objektu, kuriam gali būti priskirtas estetiškumas. Svarbiausia, ko siekia propaganda, yra estetinis patyrimas, kuris reiškia ne „patirtį“, o patyrimą kaip sąmonės procesą³⁵, kaip reagavimą į teatrinę (kvazi)tikrovę. Vykdydama estetizavimo veiksmą, propaganda naudojami įvairiomis technikomis, kurios yra

³⁰ Ten pat, p. 5.

³¹ Braziulytė S., *Intymumo dominantės populiariosios lietuvių spaudos reklamoje nuo XX a. I pusės iki XXI a. (komunikacinis aspektas)*. Magistro darbas. Šiauliai: Šiaulių universitetas, 2006, p. 60, <http://vddb.library.lt/fedora/get/LT-eLABa-0001:E.02~2006~D_20060607_205636-21948/DS.005.0.04.ETD>, 2010 11 27.

³² Fedrová S., Jedličková A., “Why the Verbal May Be Experienced as Visual“, Dadejčík O., Stejskal J. (eds.), *The Aesthetic Dimension of Visual Culture*, Cambridge Scholars Publishing, 2010, p. 78 – 80.

³³ Katalynas A., *Estetinis suvokimas*, Vilnius: Kultūros, filosofijos ir meno institutas, 2003, p. 8.

³⁴ Ten pat, p. 9.

³⁵ Ten pat, p. 7.

parenkamos priklausomai nuo pranešimo pobūdžio (straipsnis žurnale, filmas, teledebatai ir t.t.). Technikų spektras yra nepaprastai platus: pvz., G. Mažeikio nurodyta technika, įvardijama kaip *pasitenkinimo perkėlimas*³⁶, taip pat gali būti laikoma tam tikro pobūdžio estetizacijos veiksmu.

Estetizavimas vykdomas atsižvelgiant į visuomenėje nusistovėjusias konvencijas. „Dažnai susikalbėjimas tėra pritarimo vienas kitam, suvokimo, kad yra vienodos nuomonės turėtojai, deklaravimas“, - teigia L. Bielinis³⁷. Kadangi konvencijas pakeisti yra labai sunku, dažniausiai vykdomas *konvencijų koregavimas*. „Žaidžiama“ konvencijų lygmenyje, o pasitelkiama estetika estetizuojant pranešimus/pranešimų tinklus arba politinę konotaciją galinčius įgauti įvykius ne visuomet yra radikali. „Postmoderniojoje estetikoje atsisakoma klasikiniam racionalumo tipui ir jo sukurtai estetikai būdingų *binarinio*, arba, kitais žodžiais tariant, *dichotominio* mąstymo principų (*grožis – bjaurumas, Rytai – Vakarai, subjektas – objektas, išorinis – vidinis* ir pan.) ir pereinama prie taikaus opozicijų koegzistavimo koncepcijos, kurioje griežtas opozicijų supriešinimas traktuojamas kaip mąstymo ribotumo pasireiškimas arba dirbtinių hierarchijos principų nustatymas. [...] Postmodernistinė estetika panaikina griežto opoziciškumo idėją ir iškelia priešybių tarpusavio persismelkimą bei jų reliatyvumą“³⁸. Šioje A. Andrijausko straipsnio citatoje kalbama apie postmodernistinę estetiką apskritai, tačiau šis postmoderniosios estetikos bruožas gali būti ir yra sėkmingai panaudojamas ir šiuolaikinėje propagandoje estetizavimo proceso metu. Taip yra todėl, kad binarinių, dichotominių principų atsisakymas, nors iš dalies gali trukdyti, pvz., konstruojant reikiamą lyderio (ar šalies išorinės propagandos atveju) įvaizdį, turi ir propagandisto akimis žvelgiant teigiamų bruožų: atveria erdvę skandalui, diskusijai, kas patraukia dėmesį, leidžia tapti matomu. Kartu šių principų atsisakymas atveria erdvę *interpretacijai*, leidžiančiai koreguoti, „minkyti“, norima kryptimi pakreipti/nukreipti pradinę informaciją. Taigi šiuolaikinė propaganda naudoja ne tik „balta“ ir „juoda“, bet ir „pilka“, pereinamųjų tonų bei pustonijų estetiką.

Analizuojant estetizavimo proceso vyksmą, tikslinga jį išskaidyti į *maginį* ir *mistinį* dėmenis. Apie mitinį ir maginį matmenį politikoje bei propagandoje kalba G. Mažeikis, apie mistinį – A. Jokubaitis, nurodydamas jį kaip ketvirtąjį politikos aspektą be trijų savo anksčiau minėtų: praktikos, teorijos (mokslo) ir meno³⁹. Mano nuomone, propagandos estetinėje dimensijoje galime stebėti maginio ir mistinio lygmenų *sinkretizmą*. „Lietuvių kalbos žodyne“ magija vadinami „*žodžiai ir veiksmai, prietaringų žmonių įsivaizdavimu galintys sukelti reiškinius, priešingus gamtos dėsniams, užkeikimai, kerai, burtai*“, o mistika apibrėžiama kaip

³⁶ Mažeikis G., *Propaganda: metodinė priemonė*, <<http://hu.su.lt/documents/Propaganda.pdf>>, 2010 11 05.

³⁷ Bielinis, 2000, p. 98.

³⁸ Andrijauskas A., „Postmodernaus mąstymo poveikis dabartinės estetikos metodologijai“, *Literatūros ir kitų menų sąveika: straipsnių rinkinys*, Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2005, p. 25.

³⁹ Žr.: Mažeikis, 2010; Jokubaitis A., *Trys politikos aspektai: praktika, teorija, menas*, Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2005; Jokubaitis A., „Politika ir mistika“, *Politologija*, Nr. 2(58), 2010.

„tikėjimas, kad egzistuoja paslaptingos, antgamtinės jėgos, su kuriomis žmogus galįs bendrauti“⁴⁰. Abi sąvokos galime sieti su *stebukline tikrove* (*kerai* ir *antgamtinės jėgos* yra standartiniai stebuklinio pasaulio atributai), transcendojančia kasdienio pasaulio ir įprasto mąstymo ribas. „Mistikai pripažįsta juslėmis neapčiuopiamą, tačiau beveik juntamą tikrovę ir atmata jos pažinimo įprastinėmis praktikos, mokslo ir meno pasaulio priemonėmis galimybę. Mistikai pripažįsta realybę, kuri kasdienio pasaulio ir mokslo požiūriu priylgsta stebuklui“, - rašo A. Jokubaitis⁴¹. Magiškas ir mistiškas estetizacijos judesys yra (inter)aktyvus, kontaktuojantis, prisiliečiantis ir tuo prisilietimu transformuojantis, (pa)keičiantis. Jis nuolat liudija „kokybinį šuolį“⁴². Svarbiausia yra tai, kad maginio-mistinio estetizavimo proceso tikslas yra suteikti tam tikrą pažinimą arba *tiesą*. Estetizacijos proceso metu maginį-mistinį kodą įgavęs propagandinis pranešimas yra siekis paprastai neįsisąmonintu apriorinio simpatizavimo kanalu išsiskleisti propagandos subjekto sąmonėje kaip akivaizdus iki šiol „nesuprastos“ tiesos nušvitimas.

Estetizacijos procesas yra propagandinio turinio eksplikavimas ir išskleidimas tam tikra specifine (estetiniu kodu disponuojančia) kalba, kalbą suvokiant plačiąja šio žodžio prasme; tai propagandinio turinio įgarsinimas, įkalbinimas, kalbos jam suteikimas. Tiesa su įkalbinimu susijusi tuo, kad įkalbinimas kartu žymi ir ((nu)kreipiantį) įvardijimą, o, pasak Tomo Kačerausko, „įvardijimas neatsiejamas nuo įtikrovinimo“⁴³. Įtikrovinimas gali būti suvokiamas kaip kuriantis judesys, todėl galima teigti, jog estetizacijos judesys sukuria tam tikros (t.y. estetinės) formos tiesą arba, kadangi vis dėlto kalbame apie propagandą kaip sąmoningą įtikinėjimo aktą, tam tikrą tiesos formą. Tiek estetizuota, tiek neestetizuota propaganda (su)kuria vienokią ar kitokią būtį, nes jos sklaidos kanalas yra kalba, kuri, suvokiama plačiąja prasme, apima ir muziką, daile, architektūrą⁴⁴, ir kurią Martinas Heideggeris yra pavadinęs tiesiog „būties namais“⁴⁵.

Estetizuota propaganda kaip kalba visad siekia būti kuo daugiau subtili ir intymi, priartėti prie „susikalbėjimo be žodžių“, „susikalbėjimo žvilgsniais“ situacijos. Intymumo, mistinio skaidrumo, betarpiškumo, netgi tam tikro sakralumo atmosfera yra labai svarbi: pasak G. Mažeikio, „įtikinėjimui geriausiai tinka sakraliausios, intymiausios, brangiausios sąvokos, simboliai, svajonės, iškiliasi vaizdai ir nepakartojamos kompozicijos“⁴⁶ – tai, ko adresato akyse tiesiog neįmanoma sufalsifikuoti. „Įtikinėjimas veikia demonstruojamų vaizdų ir simbolių

⁴⁰ *Lietuvių kalbos žodynas*, <<http://www.lkz.lt>>, 2010 11 05.

⁴¹ Jokubaitis, 2010, p. 34.

⁴² Mažeikis, 2010, p. 180.

⁴³ Kačerauskas T., „Kalba ir kultūra“, *Logos*, Nr. 46, 2006, p. 46.

⁴⁴ Biržys R. et al., *Filosofijos pamatai*, Vilnius: Technika, 2007, p. 271.

⁴⁵ Ten pat, p. 285.

⁴⁶ Mažeikis G., „Nereferuojanti meninė kritika: nuo kontrpropagandos iki fantazijos kūno“, *Inter-studia humanitatis*, Nr.2, 2004, p. 99.

įtaigumu, *artimumu mūsų identitetui* (išryškinau aš – A.S.), akivaizdumu⁴⁷, - tęsia G. Mažeikis. Propagandos estetizacija sėkminga tuomet, kai kaip transgresyvi simbolių, metaforų, užuominų, asociacijų kalba atitinka ir atliepia simbolių, metaforų, užuominų, asociacijų lygmenyje funkcionuojančią adresato kalbą bei tuo būdu išgauna vientisą savotiško unisono skambesį.

1.3. Transformuojančio judesio pasekmė, arba estetizacijos proceso rezultatas

Estetizacijos procesas suteikia propagandai keičiančios, transformuojančios, modifikuojančios galios ir/arba ją nepaprastai sustiprina. „[...] tikslingas, nuoseklus ir ilgą laiką kartojamas suprantamas įtikinėjimas keičia tarpusavio santykius, įpročius ir sukuria naujų subjektų teisinę, socialinę, ekonominę tikrovę“⁴⁸, - rašo G. Mažeikis. Čia akcentuotinas „*suprantamas* (išryškinau aš – A.S.) įtikinėjimas“ ne vien tiesiogine supratimo kaip suvokimo prasme, bet ir tai, kad „suprantamas įtikinėjimas“, kalbant medicinos kalba, šiuo atveju suponuoja propagandai kaip transplantatui/implantantui keliamą reikalavimą nesukelti atmetimo reakcijos recipiento organizme. Būtent estetizacijos procesas šį reikalavimą propagandai ir padeda realizuoti. Transplantantu sąlygiškai galime vadinti išorinėje propagandoje naudojamus kitų kultūrų bei mąstymo tradicijų elementus, o implantantu – dirbtines konstrukcijas, t.y. konstrukcijas, anksčiau neegzistavusias arba tik dalinai egzistavusias sociopolitiniame diskurse ir sukurtas ar perdirtas specialiai propagandos tikslais. Galime leisti į ilgą ir sudėtingą diskusiją, *kodėl* būtent estetika pajėgi atlikti sudėtingą svetimkūnio inkorporavimo veiksmą. Tačiau tiksliausias paaiškinimas turbūt būtų Otto Weiningerio teiginys, kad „grožis savaime pirmiausia yra projekcija“⁴⁹. Jis negali būti atsiejamas nuo žavesio, traukos, erotikos ir geismo; bent jau propaganda yra estetiška tuomet, kai esti traukianti, erotiška ir gundanti (auto)projekcija. Todėl galime daryti prielaidą, kad estetikos dėmuo propagandoje visuomet išlaiko ryšį su erotika, suvokiama plačiąja prasme. Estetinis propagandos „švytėjimas“⁵⁰ kyla iš erotinio išlydžio. Estetizuotos propagandos taikinyis yra neįsisąmoninti troškimai, arba įsisąmoninti norai, kurių dėl vienokių ar kitokių priežasčių negalima realizuoti. Ji užpildo vakuumą, užima nišą; ji yra trūkumo, stygiaus, neužpildytos erdvės antipodas. Kaip į gėrį nukreiptas geismas, erotika „žmonių pasaulyje [...] išsiskleidžia ištisa geismo objektų gama“⁵¹. Taigi efektyvus estetikos dėmuo propagandoje visuomet yra apsuptas ir persmelktas malonumo

⁴⁷ Ten pat, p. 99 - 100.

⁴⁸ Mažeikis G., „Spektaklio industrijos, iškeliančios ir paslepiančios Kitą“, *Athena*, Nr. 4, 2008, p. 212.

⁴⁹ Weininger O. *Geschlecht und Charakter*, Wien und Leipzig: Wilhelm Braumüller Universitäts – Verlagsbuchhandlung Gessellschaft M.B.H., 1920, p. 315, <<http://www.k-faktor.com/files/geschlecht-und-charakter.pdf>>, 2010 11 27.

⁵⁰ Žr.: Mažeikis, 2004.

⁵¹ Sverdiolas A., *Steigtis ir sauga: kultūros filosofijos etudai*, Vilnius: Baltos lankos, 1996, p. 39.

nuojautos, patrauklumo auros ir nepaaiškino (maginio-mistinio) žavesio aureolės. Jo (pa)naudojimo ribos yra be galo plačios, arba, tiksliau, jų iš viso nėra, nes geismo objektų skaičius kultūrinėje žmogiškosios egzistencijos plotmėje yra begalinis. Jo efektyvumas leidžia kelti svarbų klausimą, kas skatina individą, grupę, bendruomenę ar visuomenę nusigręžti nuo realybės ir pasinerti į iliuziją. Tačiau „iliuzijos“ sąvoka, be abejo, vartotina sąlyginai – iliuzija yra nuoroda į kokybiškai naują būvį, būvį po kokybinio šuolio, kuomet propagandinis transplantantas arba implantantas tampa savastimi, būvį po savotiškos vidinės transsubstanciacijos. Pa(si)keitimas įmanomas propagandinę mantrą kartojant ilgą laiką, nes tai leidžia transplantantą/implantantą „prisijaukinti“, atimti iš jo svetimkūnio bruožus tada, kuomet nėra spontaniško teigiamo atsako į estetinę/erotinę propagandos operaciją. Manau, pavyzdžiu galėtų būti Lietuvos stojimas į Europos Sąjungą: politikų, politinio elito sprendimas, kad „Europa yra gerai“, „Europa lygu pliuso ženklas“, tam tikra prasme „iš viršaus“ nuleistas sprendimas, tapo integralia Lietuvos visuomenės kolektyvinės sąmonės dalimi. O erotinis šio pavyzdžio komponentas galėtų apimti, pvz., vizualų estetinio kodo matmenį (Europa – tai jachtos Žydrajame krante, nerūpestingas laikas Valensijos senamiestyje, Amsterdamo Raudonųjų žibintų kvartalai, Frankfurto prie Maino dangoraižiai, Londono Jermyn street...) ir asociacijų būdu iš jo išplaukiančius malonius, net euforiškus pojūčius, susietus su neribotomis potencialiomis galimybėmis. Pritardamas Rolandui Barthes'ui, čia erosą aš traktuojau kaip specifinį žiūrovo žvilgsnį, kaip psichofizinio patyrimo aktą, kaip *įsivaizdavimo sukeliama patyrimo* afektą. Erotinis propagandos matmuo, mano įsitikinimu, (i)steigiamas tada, kai geismo objektu potencialiai tampa *bet koks* objektas, traktuojamas erotiškai; erosas negali būti atskirtas nuo estezės. Estetizuota propaganda visuomet palieka vietos fantazijai ir yra orientuota į potencialą, į tai, ko aš galbūt ir neturėsiu, bet turėsiu galimybę turėti ir galėsiu mėgautis ja. Propagandos sukeliamas atsiveriančių galimybių, potencialo pojūtis kartais gali būti net daugiau nei svaiginantis, ir ne tik kalbant apie „rožinės emigracijos“ malonumus, bet ir apie įtaką istorijos eigai. Transformuojančio estetizuotos propagandos judesio pasekmė niekuomet nebūna statiška; nuo pat jo išėjimo į politinio spektaklio sceną, jo įterpimo, integravimo momento jis yra pavaldus sąveikos su kitais propagandiniais ir/ar antipropagandiniais judesiais dėsniams. Propaganda, perfrazuojant Kristiną Sabaliauskaitę, yra smėlio pilių projektavimas ir statymas ant „amorfiškos“ ir „pulsuojančios“ sociumo empirikos⁵², rezultatas niekuomet nebūna galutinis. Svarbus klausimas yra tai, ar ši dinamika yra kelias į aklavietę, kelias į niekur, nesustabdomas iliuzijų gaminimas iš iliuzijų, traktuotinas nihilistiškai („kartą užšokęs ant tigro, nuo jo nebenulpsi“, - mėgsta kartoti A. Mickūnas), ar, priešingai, nauja, pakeistinė realybė gali būti

⁵² Sabaliauskaitė K., „Menas kaip žaidimas, struktūra, kalba“, Jokubaitis A., Kulakauskas A. (red.), *Seminarai 1998*, Vilnius: Atviros visuomenės kolegija; Vyturis, 1998, p. 157.

kokybiškai prilyginta pirminei „medžiagai“. Pirmasis variantas atrodo įtikinamesnis ir, beje, instinktyviai, automatiškai reikalauja nedelsiant imtis kontrpropagandos priemonių, tačiau atsižvelgiant į tai, kad žmonijos istorija, mano įsitikinimu, visų pirma yra idėjų, kultūros istorija, antrasis variantas taip pat negali būti *a priori* pasmerktas kaip klaidingas. Ar savasties dalies pakeitimas pakeičia visą savastį, priklauso nuo susiklosčiusių aplinkybių. Vis dėlto, atsižvelgiant į realią net ir nežymios transformacijos galimybę, kalbant apie visuomenėse ar net civilizacijose vykstančius procesus, propagandos vaidmuo bei estetikos rolė jame turi būti deramai įvertinta.

Kalbėdami apie tarptautinę politiką, pastebime, kad siekdamos įgyti galios ar ją realizuoti, valstybės vis dažniau kliaujasi ekonomine diplomatija, kultūrine diplomatija, švelniąja galia ir propaganda. Propagandos, kuri kartais yra pavadinama „tarptautiniais viešaisiais ryšiais“, įtaka, reikšmė ir vaidmuo vis labiau stiprėja ir auga. Šio reiškinio svarba valstybių vidaus politikos procesams juo labiau akivaizdi. Ją lemia didesnis „švelniųjų“ įtikinėjimo priemonių efektyvumas siekiant užtikrinti kontrolę ir dominavimą, lyginant su prievartine jėga ar karine galia. Šis efektyvumas gali būti pagrįstas transformuojančiu/modifikuojančiu įtikinėjimo/propagandos poveikiu, propagandos gebėjimu įsiskverbti į gelmines subjekto elgesio motyvacijos struktūras ir jas paveikti. Poveikis įmanomas tik esant glaudžiam propagandos ir jos subjekto sąlyčiui, egzistuojant „abipusiam tarpusavio supratimui“. Sąlytis užmezgamas ir palaikomas sąmoningai apeliuojant į/stimuliuojant pašąmoninę adresato sferą, iracionalumo sritį, ir šiame kontekste erotizuota estetika kaip žavesio kategorija disponuojantis mechanizmas atlieka tiek transformuojantį ryšį užmezgančią, tiek jį palaikančią funkciją.

Apibendrinant reikia akcentuoti propagandos ir viešųjų ryšių skirtį. Nors propaganda gali būti traktuojama kaip vienakryptė komunikacija iš viršaus į apačią, o disertacijoje kalbama ir apie komunikacijos iš apačios į viršų formas, propaganda negali būti sutapatinta su viešaisiais ryšiais dėl savo strateginės, ilgalaikės, *thought work* tipo prigimties. Viešųjų ryšių, kaip ir reklamos kampanijų prigimtis yra temporalinė, galima kalbėti ne apie sistemišką, išplėtotą, į tolimą perspektyvą žvelgiančią *filosofiją*, o tik apie laikinus estetinius sprendimus. Taigi mano propagandos ir viešųjų ryšių atskirtis pagrįsta daugiau judėjimu laike ir erdvėje, nei komunikacijos kanalo kryptimi.

Taip pat reikia pažymėti, kad propagandos ir estetikos sąveika skleidžiasi platesniame politikos reiškinio prigimties ir funkcionavimo problemų kontekste. Politika ir propaganda yra daug labiau vienas į kitą įaugę fenomenai, nei iš pirmo žvilgsnio gali pasirodyti. Politikos ir

propagandos santykis yra ambivalentiškas: propaganda kyla iš siekio realizuoti vienokią ar kitokią politiką kaip „valdžios naudojimo būdu pasiekiamą socialinės grupės apsisprendimą ir jo įgyvendinimą“⁵³, tačiau, kita vertus, politika kyla iš propagandos kaip institucinės įtikinėjimo terpės. Įsteigta arba sukurta, jau egzistuojanti propaganda laipsniškai tampa autonomine veikla ir jau pati veikia politinius sprendimus. Vaizdžiai tariant, iš butelio išleistas džinas ima diktuoti sąlygas jį išleidusiam šeimininkui. Todėl kai kurie tyrinėtojai pažymi, jog iš propagandos kylanti politika turi būti laikoma nebe politika, o tiesiog „jėgų susirėmimu“ (A. Mickūnas)⁵⁴. Estetikai šiame diskurse tenka pagalbinis, informaciją „koduojantis“ vaidmuo. Į estetiką galima žvelgti iš politikos pusės ir sieti su tam tikrais pragmatiniais, kontroliuojamais, manipuliuojamais ar iš dalies valdomais dalykais, tačiau, savo ruožtu, ir politiką galima matyti pro estetikos lęšį, suvokiant kaip tam tikrą kūrybos plačiąją prasmę specifinį įdaiktinimą ir formą. Estetine dimensija disponuojanti informacija *per se* negali būti nei pozityvi, nei negatyvi; jos poveikis reiškiasi per meno ir jame įkūnyto grožio/bjaurumo emocinę iškrovą, apeliuojančią į mūsų jausmus ir per juos – į pasirinkimus arba sprendimus. Tuo būdu mes išvedame ryšį ne tik tarp politikos bei propagandos, bet ir tarp propagandos bei estetikos. Trečioji jungtis – tiesioginis ryšys tarp politikos ir estetikos: politikos subjektų pasirinkimus įtakoja ne tik racionalūs moraliniai samprotavimai, bet ir iracionali estetinio jausmo sfera. Šių trijų jungčių tinkle gimsta anoniminė galios struktūra, kuri „naudojasi įtikinėjimu, populiariumi vaizdų kūrimo mechanizmais, normatyvinėmis elgesio schemomis, reprezentacijų kontrole“⁵⁵, ir kurią Guy'is Debordas vadino spektaklio visuomene⁵⁶. Reginių arba spektaklio visuomenėje estetika netenka autonomiško *l'art pour l'art* vaidmens. Siekdama interaktyviame komunikacijos procese konstruojamų tikslų, politika estetika ir menu naudojasi, kam pasitelkiami įvairūs meno žanrai ir įvairios manipuliavimo estetika technikos. Kita vertus, svarbu suvokti, kad nei politika, nei propaganda negali manipuluoti estetika pačia savaime, kitaip sakant, negali peržengti estetikos prigimties, todėl tikraja to žodžio prasme manipuliuoja ne tiek estetika, kiek taikiniu, tiksline auditorija. Manipuliuojant auditorijos nuomone, ne paskutinę vietą užima ir dalykai, susiję su vertybių, etikos sfera. Šiuolaikinę hedonistinę visuomenę kaip visumą lengviau paveikti akcentuojant ir kultivuojant instinktyvų patrauklumo bei malonumo aspektą, tačiau yra atvejų, kai efektyvesnis apeliavimas į su patrauklumu bei malonumu nieko bendra neturinčią *l'état d'âme*.

⁵³ Vitkus G., *Politologijos įvadas*, Vilnius: Leidybos centras, 1992, p. 14 – 15.

⁵⁴ Mickūnas, 2007, p. 99.

⁵⁵ Mažeikis, Gintautas, „Revoliucijos takais: sukilęs prieš spektaklio visuomenę“, Debord G., *Spektaklio visuomenė*, Kaunas: Kitos knygos, 2006, p. 10.

⁵⁶ Dėl skirtumo tarp *reginių* ir *spektaklio* visuomenės terminų žr. : Mažeikis G., „Spektaklio industrijos, iškeliančios ir paslepiančios Kitą“, *ATHENA*, Nr.4, 2008, <http://www.kfmi.lt/athena/pdf/4/14_mazeikis211-229.pdf>, 2010 12 02.

Baigiant visuomenę arba visuomenės būtų pravartu palyginti su vėjo pustomoje dykumoje besiformuojančiais sudėtingais barchanų kompleksais arba banguojančia jūra, vandenynu, kur vanduo kaip masė atitinka natūralų žmogaus gamtiškumą, o bangos yra istorijos eigoje nuolat kintančios to gamtiškumo įforminimo ir antropomorfizavimo formos, besireiškiančios estetiniu ir etiniu kodais disponuojančia mikro-, mezo- ir makropropaganda (plačiausia šios sąvokos prasme). G. Mažeikis teigia: „[...] pats terminas, pati institucija ir pats mokslas apie propagandą išgyvena savo atgimimą“⁵⁷. Manau, šį teiginį reiktų nežymiai pakoreguoti: atgimimą išgyvena tik propagandos refleksija, jos įsisąmoninimas, o pats reiškinyss egzistuoja nuo neatmenamų laikų ir gali būti traktuojamas kaip visuomenės, kultūras ir civilizacijos konstituojantis faktorius, nes „civilizacijų karas“ gimsta iš skirtingų ilgalaikės (kartais netgi nesąmoningos) indoktrinacijos centre esančių tiesų ir jų (į)diegimo metodų.

⁵⁷ *Filosofas G. Mažeikis: „Propaganda išgyvena savo atgimimą“*, Lrytas.lt, <[http://www.lrytas.lt/-12258195191224311450-p2-lrytas-lt-paskaita-7-filosofas-g-ma%C5%BEeikis-propaganda-i%C5%A1gyvena-savo-atgimim%C4%85.htm](http://www.lrytas.lt/-/12258195191224311450-p2-lrytas-lt-paskaita-7-filosofas-g-ma%C5%BEeikis-propaganda-i%C5%A1gyvena-savo-atgimim%C4%85.htm)>, 2010 12 02.

2. DAOIZMO, BUDIZMO, KONFUCIANIZMO, MAOIZMO ESTETIKA IR PROPAGANDA

Propagandai kaip teigiamos informacijos apie šalį ir jos santvarką pristatymui kinai naudoja spaudą, radiją, internetą, televiziją. „Tie, kurie laisvai žiūri kinų kanalus, susidaro progresyvios, dinamiškos ir senos, turėjusios didingą kultūrą, valstybės įvaizdį. Kinai, neturėdami laisvos prieigos prie užsienio MKP, nuomonę apie tas šalis priversti formuoti pagal Kinijos valdžios kontroliuojamos žiniasklaidos pateikiamą informaciją“⁵⁸, - rašo Mantas Martišius. Išorinės propagandos lygmenyje vadovaujamosi „spindinčios saulės“ arba „blėstančios šviesos“ modeliu, kai spinduliai išsiskiria iš centro ir vėl į jį susirenka. Kinija nesiekia pasaulio pakeisti, bet siekia adaptuoti jį kiniškosios kultūros priėmimui, padaryti pasaulį draugišką Kinijai, priversti jį nesipriešinti taikiai „estetinei“ kinų invazijai. Vyraujančia propagandos forma, skleidžiamą estetikos lygmeniu, galima laikyti baltąją propagandą, nes šiuolaikinė kinų kultūra neatskirama nuo kultūrinio – civilizacinio identiteto bei savęs suvokimo, autopercepcijos proceso, kuriame apmąstoma ir realizuojasi tradicijos pagrindu naujai besiformuojanti tapatybė. Kinams savo estetiką *per-duodant* pasauliui, labai lengva nutiesti asociacijų tiltą tarp jos ir to, kas vadintina „kinų pasauliu“, nes estetika manipuliuoja psichologiniame – emociniame lygmenyje, kuris šiandieniniame „konstruojamame“ pasaulyje tampa vis svarbesnis, kadangi „socialinė tikrovė nėra kažkas, kas egzistuoja kaip „kažkur ten“, nepriklausomai nuo minčių ir idėjų apie ją“⁵⁹. Manipuliuodami estetika kaip galingu dvasinės, psichologinės prigimties įrankiu, kinų politikai konstruoja sau palankią socialinę tikrovę.

Kinų propagandos estetika šiandien vadovaujasi tradicinės ir moderniosios estetikos principais. Tradicinė kinų estetika yra neatsiejama nuo daoizmo, budizmo ir konfucianizmo religinių – filosofinių mokyklų. Kalbėdamas apie šiuolaikinį – modernųjį kinų estetikos laikotarpį⁶⁰, nagrinėsiu maoizmo estetiką. Mano įsitikinimu, daoizmo, budizmo, konfucianizmo ir maoizmo idėjomis bei principais grindžiama kinų estetika demonstruoja glaudžiausią ryšį su vidine bei išorine Kinijos Liaudies Respublikos propaganda.

2.1. Daoizmo estetika ir propaganda

Galima teigti, kad tarp daoizmo ir estetikos egzistuoja imanentinis ryšys: viena savo dimensija daoizmas yra estetika. „Kontempliatyvus, pragmatiškų nuostatų išsižadėjęs žvilgsnis

⁵⁸ Martišius M., *(Ne)akivaizdus karas: nagrinėjant informacinį karą*, Vilnius: Versus aureus, 2010, p. 290.

⁵⁹ Jakniūnaitė D., *Kur prasideda ir baigiasi Rusija: kaimynystė tarptautinėje politikoje*, Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2007, p. 43.

⁶⁰ Žr.: *Estetikos enciklopedija*, p. 307 – 314.

visą supantį pasaulį regi kaip estetinį fenomeną. Daoistų teoretikams ir kinų dailininkams tai nebuvo atsitiktinis ir marginalus, bet vienas esminių, ir, ko gero, pats autentiškiausias pasaulio suvokimo modusas“, - rašo A. Juzefovič⁶¹. Tačiau daoizmas yra „viskas viename“: ne tik estetika, bet ir etika, ir netgi ontologija bei epistemologija. Dao yra tikrovė, tiksliau, *santykio tikrovė, tikrovė – įvykis*. Kaip tikrovė, Dao turi estetinį, etinį, ontologinį, epistemologinį ir kt. matmenis. Operavimas Vakarų filosofijos kategorijomis, mano manymu, tik trukdo mums išvelgti vientisą, holistinį šios vienos iš seniausių Kinijos filosofinio bei religinio pobūdžio mąstymo ir pasaulio (pa)matymo sistemų pobūdį. Daoizmo bruožai, lemiantys jo estetinės briaunos, estetinio lygmens atributų sklaidą, yra jau minėtas holizmas arba organicizmas, mistiškumas ir magiškumas, neapibrėžtumas ir neužbaigtumas, mediatyvumas, žmogiškosios sąmonės tarpininko vaidmuo santykio su pasauliu, gamta, Visatos esme atžvilgiu, siekis įkūnyti (plačiąja prasme) harmoningą spontaniškumą bei natūralumą, patirtimi grindžiamas, subjektyvus ir tiesioginis santykis su gamta (aplinka), iracionalumas ir intuicija, daugiaprasmiškumas ir metaforiškumas, kontempliatyvumas ir nutylėjimas. Minėta sklaida realizuojasi jau etinėje saviugdų koncepcijoje, kurios tikslas – idealistinis asmenybės (dvasios) tyrumo, švarumo, grynumo (vok. *Reinheit*)⁶² realizacijos siekis. Šia prasme daoistinė estetika per saviugdą veda į beveik čanbudistinių nušvitimo idealą. Akcentuodamas asmenybės dvasinę jėgą ir tvirtumą bei moralinį tobulumą, šis nušvitimo idealas sėkmingai skinasi kelių vartotojiškų principų išsekintose Vakarų visuomenėse. Nors daoistinis tobulumas gali būti teisėtai suprantamas kaip hedonistinio pobūdžio būseną ar patirtis, tokiu atveju jis, jau neprieštaraudamas vartotojiškos visuomenės principams, tapdamas savotiška ezoterinio pobūdžio malonumo rūšimi, kaip integrali dalis sklandžiai įsilieja į vakarietiškoje visuomenėje funkcionuojantį vertybių srautą. Tačiau reikia pastebėti, jog šis įsiliejimas, ypač globalizacijos epochoje, gali lengvai pasitarnauti ne tik kultūrų komunikacijos, bet ir Kinijos „*brand making*“, prekinio ženklo kūrimo ar politinės propagandos tikslais.

Pagrindiniame daoizmo tekste *Laozi* (老子) randame tik vieną sakinį, kuriame tiesiogiai minima grožio sąvoka: „Visi po saule žino: kas gražu, yra gražu; tad yra ir tai, kas atgrasu“⁶³. Tačiau daoizmas (pagrindiniai daoistų veikalai *Laozi*, arba *Daodejing* (道德经) ir *Zhuangzi* (庄子)) padarė milžinišką įtaką kinų estetikos raidai. Daoistinė estetika pasižymi antiracionalumu, skeptišku požiūriu į protą bei loginį argumentavimą, siekia skverbtis į pirminį neapibrėžtumą⁶⁴. Tuo ji patraukli tiek Vakarų, tiek vakarietišku kultūriniu modeliu nesizavinčių

⁶¹Juzefovič A., „Dao vaizdinių kalba kinų peizažinėje tapyboje“, Andrijauskas A. (sud.), *Komparatyvistinė Rytų ir Vakarų estetika*, Vilnius: Kultūros, filosofijos ir meno institutas, 2006, p. 337.

⁶²Žr.: Bauer W., *Geschichte der chinesischen Philosophie*, München: Verlag C.H. Beck, 2 Auflage, 2009, p. 77.

⁶³*Laozi*, Vilnius: Vaga, 1997, p. 9.

⁶⁴Juzefovič A., „The Phenomenon of Daoism in Chinese Civilization“, *LIMES*, Vol.2, No.2, 2009, p. 182.

šalių žmonėms. Pirmuoju atveju ji užpildo besiformuojantį religinį vakuumą, antruoju – kuria tam tikrą vertybinį, religiška ir kultūriškai angažuotą foną, galinčiu tapti dirva, kurioje šaknysis palankumas ir draugiškumas Kinijai, jos kultūrai ir vertybėms.

Daoizmo estetika pasisako už taisyklės ir taisyklės nebuvimo, konkretumo ir atvirumo vienovę, už scenos (*jing*, 景) ir idėjos/jausmo (*yi/qing*, 意/情), savęs ir pasaulio arba subjekto ir objekto lydinį. Meno kūrinyje, sukurtame vadovaujantis daoizmo estetika, stebime įtampą tarp gausos/substancijos/pilnumos (*shi*, 拾) ir tuštumos (*xu*, 拾), būties (*you*, 有) ir nebūties, niekio (*wu*, 无), in (*yin*, 阴) ir jan (*yang*, 阳)⁶⁵. Be tokių daoistinių filosofinių-estetinių principų kaip gyvybinė energija *qi* (气) ir tuštumas *xu* (虛) minėtini spontaniškumas arba savaimingumas *ziran* (自然), pirminis paprastumas *pu* (普). Daoizmo mene svarbus sakralinis aspektas, erdvės nostalgija, subtili neišsakymo poetika⁶⁶. Daoistinės estetikos neapibrėžtumas, lankstumas, „slidumas“ nesugaunamumo, tikslaus neįvardijimo prasme daro ją galingu estetinės propagandos instrumentu, kurio idėjos neretai (pavyzdžiui, verslo bei politikos) srityje teikia pirminį, plika akimi nematomą pagrindą jau realiams, apčiuopiamiems produktams ar sprendimams.

Menas daoizme traktuojamas kaip savotiška religinio patyrimo forma, bet ne atitolinanti nuo tikrovės, o priartinanti prie jos, kaip visuotinio gyvybingumo šaltinio ir jo pulsavimo⁶⁷. Daoizmo estetika koncentruojasi į vidinę tikrovę (*zhen*, 真), kuri glūdi už formos (*xing*, 型)⁶⁸. Ji išpažįsta sugestiją, aliuizijas, poetiškumą ir vadovujasi asociatyvumo principu bei mintimi, kad žodžiai negali visiškai išreikšti idėjų („Dao, išsakytas žodžiais, nebebūtų begalinis Dao“)⁶⁹. Kaip scholastinė filosofija yra nukreipta į Dievo esmę (*causa prima, ens a se, actus purus*)⁷⁰, daoizmas ir jo estetika taip pat yra orientuota į metafiziką ir transcendenciją. Daoizmo estetikos patrauklumas slypi amžino, tvirto, nepajudinamo visų kitimų pagrindo paieškose. Daoistinė estetika, akcentuodama virsmus bei kaitą, vis dėlto traktuoja juos tarsi dažus ant drobės, o drobę laiko siekiu ir stabilumo garantu.

Itin svarbus propagandai yra daoizmo estetikos postulatas *wuwei* (无为), žymintis savaimingumą ir veikimą neveikiant, ne-veikimą. *Wuwei* (*non-action*) tam tikra prasme galima

⁶⁵ Pohl K.-H., *Ästhetik der Fülle und Ästhetik der Leere – Anmerkungen zur Ästhetik der traditionellen und zeitgenössischen Malerei in China*, <http://www.uni-trier.de/fileadmin/fb2/SIN/Pohl_Publikation/aesthetik_der_fuelle.pdf>, 2010 01 09.

⁶⁶ Diemantaitė I., „Laozi ir Zhuangzi idėjų transformacija *wenrenhua* – menininkų intelektualų estetikoje“, *Acta Orientalia Vilnensia*, Nr. 3, 2002, p. 139.

⁶⁷ Poškaitė L., *Estetinė būtis daoizme*, Vilnius: Kultūros, filosofijos ir meno institutas, 2004, p. 245-246.

⁶⁸ Pohl K.-H., *Chinese Aesthetics and Kant*, <http://www.uni-trier.de/fileadmin/fb2/SIN/Pohl_Publikation/chinese_aesthetics_and_kant.pdf>, 2010 01 04.

⁶⁹ Laozi, p. 7.

⁷⁰ Maccina A., „Žmogus kaip Dievo rūpestis“, *Aidai*, 1986, Nr. 2, 1986, p. 106. Taip pat žr.: <http://www.kretingospranciskonai.lt/index.php?Itemid=108&catid=80&aidai&id=520:mogus-kaip-dievo-rpestis&option=com_content&view=article>, 2011 04 07.

lyginti su Aristotelio *motor immobilis* teorija⁷¹. L. Poškaitė teigia: „Daoizmo idėjos paskatino meną traktuoti pirmiausia ne kaip kažko nauja sukūrimą, bet kaip ryšio mezgimą bei palaikymą. Šis ryšys – tai visų į meninės kūrybos procesą įtrauktų dalyvių – kosmoso, menininko, kūrinio ir suvokėjo abipusės sąveikos procesas, o meno kūrinys – tik natūralus, arba savaiminis, jos rezultatas, kurio natūralumą lemia šio rezultato nesiekimas“⁷². Meno kūrinuose, reklamoje arba propagandiniuose plakatuose *wuwei* postūlas įgauna srovės, tėkmės, skrydžio simboli/įvaizdį, vizualizuojantį veržlumą ir bent Vakarams taip patrauklų progresą – ne tik karinį, bet visų pirma ekonominį, mokslinį, vedantį į laimingą, džiaugsmingą, harmoningą, taikią pasaulio ateitį bei kartu simbolizuojantį atsinaujinusios Kinijos stiprybę ir didingumą⁷³. Daoistinė estetika, naudojama propagandoje, koduoja pasauliui skelbiamą žinią: „Mes sukursime malonumo, subtilumo, romantiško nerūpestingumo, harmonijos bei pusiausvyros, taikaus veržlumo, humaniškos išminties, visuotinės laimės principais grindžiamą pasaulio tvarką, o jūs galite tapti mūsų draugais ir mūsų šlovės, mūsų *grandeur* dalininkais. Mes atversime viso pasaulio žmonėms erdvę kūrybiškam savo gyvenimo įprasminimui, kuris galės būti unikalus ir individualus, mūsų kiniškame pasaulyje visiems bus gera ir komfortabilu“.

Malonumas šiame kontekste traktuotinas holistine prasme, organicistiškai, kaip kūno-dvasios harmonija (*body-mind pleasure*)⁷⁴. Šiame kontekste galima paminėti vadinamuosius procesualinius menus: arbatos kultūra, kovos menai, kulinarinė skonio estetika⁷⁵.

Čia stebime ir tokį svarbų kinų propagandos bruožą, kaip naudojimasis liaudis – liaudžiai, žmonės – žmonėms (*people-to-people*)⁷⁶ diplomatijos instrumentais, kuris iš esmės yra ne kas kita, kaip propagandos ekvivalentas tarptautinių viešųjų ryšių prasme. Siekiama visuomenių komunikavimo, simpatiją gimdančio tarpusavio supratimo ir suartėjimo. Daoistine estetika grindžiama propaganda yra arba vidinė, arba, išorinė propagandos atveju, veikianti visuomenių kontakto ir komunikavimo lygmenyje. Propagandos efektyvumas šiuo atveju yra sąlygotas betarpiškumo ir draugiško kultūrų sąlyčio, padedančio kinų kultūrai prasiskverbti į naujas erdves. Tikėtina, kad taip pat naudojamas „agentų verbavimas“, siekimas palenkti į savo

⁷¹ Guénon, R., *Taoism and Confucianism*,

<http://www.studiesincomparativereligion.com/public/articles/Taoism_and_Confucianism-by_Rene_Guenon.aspx>, 2011 04 07.

⁷² Poškaitė, p. 244.

⁷³ Žr.: Kraemer H., *Between Socialism and Commerce: Outdoor Advertising in the People's Republic of China 1996 – 1999*, <http://www2.sub.uni-hamburg.de/opus/volltexte/2008/3566/pdf/Kraemer_Heike.pdf>, 2011 04 01.

⁷⁴ Žr.: Chen S., “On Pleasure: A Reflection on Happiness from the Confucian and Daoist Perspectives”, *Frontiers of Philosophy in China*, 5(2), 2010, p. 179 – 195.

⁷⁵ Žr.: *Духовная культура Китая: энциклопедия. Т. 6 (дополнительный): Искусство*, Москва: Восточная литература, 2010, p. 430 – 469;

Poškaitė L., *Skonis ir skanavimas kinų estetikoje*, <<http://www.litlogos.lt/eidos/research/poskaite2.html>>, 2011 05 10

⁷⁶ Žr.: Brady A.-M. “Treat Insiders and Outsiders Differently”: *The Use and Control of Foreigners in the PRC*, <<http://journals.cambridge.org/action/displayAbstract?fromPage=online&aid=3544828>>, 2011 04 06.

pusę įtakingus užsienio šalių visuomenės veikėjus ir paversti juos Kinijos propagandos „ambasadoriais“.

Daoizmo filosofijoje Rosita Dellios išskiria tris fazes: pasitraukimo iš žmonių pasaulio ir grįžimo į natūralų pirmapradiškumą; sugrįžimo ir naudojimosi įgyta patirtimi; bei pasaulio transcendavimo, „ištrūkimo“⁷⁷. Jos nuomone, antroji fazė gali būti traktuojama kaip instrumentinė (vartojant strateginius terminus, pasaulio keitimas pozityvios sumos žaidimo prasme), o trečioji – kaip naujos pasaulio tvarkos, globalios politikos su kiniškais bruožais, sukūrimas arba įsteigimas⁷⁸. Net jeigu tokios interpretacijos pasirodytų esančios pernelyg drąsios ir suteikiančios daoizmui pernelyg daug reikšmės politiniu aspektu, vis dėlto negalima jų ignoruoti. Kalbėti apie civilizacinius pokyčius jau minėtą globalią politiką su kiniškais bruožais nėra per anksti.

Svarbus daoizmo estetikos bruožas kaip potencialus populiarumo ir sklaidos šaltinis yra glaudus jos santykis su ekologija.

Kaip ir japoniškasis sintoizmas, daoizmas savyje talpina sakralumo prasme „tyrą“, „švarų“ ir „skaidrų“, tačiau individualizuotą, lankstų, gebantį adaptuotis ir socialiai per daug neįpareigojantį „pagonišką“ universumą, besiskleidžiantį kaip alternatyva „pasenusiai“ krikščioniškajai pasaulėžiūrai. Šiame kontekste labai įžvalgiai nuskamba Eugenio Trías mintis: „Ateityje svarbesnis bus pranašiškas klausimas: kokia religija ir kultūra labiau pasirengusi prisitaikyti prie naujųjų pergalingojo technologinio kapitalizmo formų? (Atsakymo hipotezė: sintoizmas ir Japonijos dzen kultūra; galbūt, laikui bėgant, konfucianizmo ir daoizmo sintezė amžinoje Dangiškoje Imperijoje.)“⁷⁹

Pagal Liu Gangji ir Li Zehou *Kinų estetikos istoriją (Zhongguo meixue shi, 中国美学史)*, „estetinė sąmonė yra aukščiausia sąmonė, kurią žmogus gali pasiekti gyvenime“ (*yi shenmei jingjie wei rensheng de zui gao jingjie, 以审美境界为人生的最高境界*)⁸⁰. Matome, kad estetika tampa religijos ekvivalentu. Daoizmo estetika ir kinų estetika apskritai yra universali, pajėgi prisitaikyti, išlaikydama savo esmę ir likdama gyvybinga. Todėl net sąmoningai nenaudojant jos politiniams tikslams, ji sugeba sužavėti skirtingų kultūrų žmones. Sustiprinus šį natūralų poveikį propaganda, galima gauti stulbinančiai efektyvų poveikį. Lietuvių rašytoja Jurga Ivanauskaitė viename savo interviu teigė: tai, kas stabilu, kas išlieka, yra kultūra. Šiuolaikinis pasaulis, šiuolaikinis (bent jau Vakarų) žmogus yra nepaprastai imlus

⁷⁷ Dellios R., *Global Politics with Chinese Characteristics*, <<http://epublications.bond.edu.au/cgi/viewcontent.cgi?article=1026&context=cm>>, 2011 04 06.

⁷⁸ Žr.: ten pat.

⁷⁹ Trias E., „Mąstyti religiją (Simbolis ir šventybė)“, *Religija: Seminaras, vykęs Kaprio saloje, vadovaujant Jacques'ui Derrida ir Gianni Vattimo*, Vilnius: Baltos lankos, 2000, p. 115.

⁸⁰ Pohl K.-H., *Chinese Aesthetics and Kant*.

estetikai, kaip ir religijai. Todėl sakralumo ženklu pažymėta daosistinė kinų estetika gali tikėtis milžiniškos sėkmės kurdama savo gerbėjų ratą, sau lojalių ir ištikimų žmonių bendriją visoje planetoje.

2.2. Budizmo estetika ir propaganda

Daosizmas ir konfucianizmas jau buvo beveik visiškai susiformavę, kai patyrė sąlytį su budizmu. Šiandien budizmas yra viena iš trijų didžiųjų kinų religijų ir, išskyrus ne grynai kinišką savo prigimtį – indišką šaknis - daoizmui bei konfucianizmui niekuo nenusileidžia. Statistiniais duomenimis, budizmą Kinijoje išpažįsta apie 20 proc. Kinijos populiacijos. Mano manymu, glaudžiausią ryšį su estetika išlaiko vadinamasis *Chan budizmas* (*Chán*, 禪), kurio ištakos siekia 6 a. ir kuris Kinijoje suklestėjo Tang ir Song dinastijų valdymo laikais⁸¹. Kaip pažymi Hu Shih, „Chan judėjimas yra integrali kiniškojo budizmo istorijos dalis, o kiniškojo budizmo istorija yra integrali bendrosios kinų mąstymo tradicijos dalis“⁸². Traktuodami Chan budizmą kaip integralią kinų tradicijos dalį, mes atribojame jį nuo japoniškojo jo tāsos varianto, Zen budizmo.

Reikia pažymėti, jog analizuoti Chan budizmo estetiką ir jos santykį su propaganda yra itin keblus uždavinys. Pagrindiniai Chan budizmo principai yra glaudžiai tarpusavyje susiję ir „persidengia“; nėra paprasta tarpusavyje susijusias idėjas atskirti, „išnarplioti“, tvarkingai „sudėlioti į dėžutes“.

Tradiciškai yra pabrėžiama etinė budizmo dimensija, tačiau Chan budizme menas ir estetika įgauna ypatingą vaidmenį. Menas, meno kūriniai čia tampa savotišku religijos substitutu, arba, tiksliau, tarpininku, laidininku tarp praktikuojančiojo išpažinėjo ir Visatos, Būties, Absoliuto. Menas, suprantamas iš Chan budizmo pozicijų, turėtų būti suprantamas kaip *gyvenimo menas, meno kūrimas pačiu savo gyvenimu*. Chan budizmo estetika tam tikra prasme gali būti sutapatinta su „*estetine egzistencija*“, kurios pagrindiniai modusai yra *laisvė, išmintis, integralumas, nušvitimas*.

Kelias į nušvitimą kaip „estetinės egzistencijos“ realizaciją veda per laisvę, išmintį, integralumą. Kinų folklore sutinkame Chan vienuolį Hotei, kuris yra tarsi pasitenkinimo įsikūnijimas. Kartais jis vadinamas „besijuokiančiu Buda“⁸³. „Besijuokiantis Buda“ įkūnija aukščiausią Chan idealą – visiškai išsilaisvinusį, „natūralų“ žmogų, žmogų, laisvą nuo taip pat ir nuo religijos, papročių bei normų ar konvencijų, konceptualaus, teorinio mąstymo. Chan išpažinėjo gyvenimas turi būti tarsi vėjas medžiuose ar mėnulio atspindys vandenyje – totaliai

⁸¹ Japonijoje ši budizmo atšaka vadinama Zen (dzen) budizmu.

⁸² Shih H., *Chán Buddhism in China: It's History and Method*,

<http://www.thezensite.com/ZenEssays/HistoricalZen/Chan_in_China.html>, 2013 12 16.

⁸³ Atkreiptinas dėmesys, kad Hotei negalima painioti su istoriniu Buda.

laisvas, pulsuojantis harmoningu Visatos ritmu⁸⁴. Natūralumas suponuoja „laisvai banguojantį gyvenimą“, kai visi žmogaus veiksmai atliekami spontaniškai ir be pastangų. Tiesa glūdi už žodžių ir apribojimų, kokie jie bebūtų.

Chan budizmo kaip gyvenimo būdo kontekste išmintis taip pat įgauna specifinę reikšmę, ją reikia skirti nuo kasdienės, konvencinės išminties, tiesiog pasakančios, referuojančios, kas yra gera ir kas bloga. Budizme galutinė išmintis (*ultimate wisdom*) yra galutinės tiesos, neasmeniškumo, specifiskai suprantamos tuštumos patirtis. Ji įgyjama tada, kai suvokiamas daiktų tarpusavio priklausomybės (*interdependence*) principas, kai suprantama, kad visiška individo autonomija yra iliuzija. Budistinė išmintis – tai savotiškas „žalioji mąstymas“, mąstymas operuojant ekologijos kategorijomis, tokiomis kaip santykiai, ciklai, tarpusavio susisaistymas. Išmintis reiškia priklausomybės nuo begalinio sraute atsirandančių ir išnykstančių sąlygų ir procesų suvokimą ir supratimą. Tai sąmonės interaktyvumo įsisąmoninimas, informacijos mainų esmės suvokimas. Tuo būdu tikroji išmintis suteikia teisingą objektyvumo sampratą. Ji padeda suvokti vientiso, nedalomo, nuolatinio ir nesikeičiančio „savęs“ iliuziją ir kartu priartėti prie teisingos savojo „aš“ traktuotės⁸⁵.

Su Chan budizmo išminties koncepcija glaudžiai susijęs kitas reikšmingas jo kaip estetiškos egzistencijos atributas – integralumas arba ne-dualumas (*non-duality*). Subjekto ir objekto nedualumą vienu ar kitu aspektu yra palietę tokie Vakarų filosofai kaip Benedictas Spinoza, Friedrichas Schellingas, Georgas Hegelis, Arthuras Schopenhaueris, Henri Bergsonas, Alfredas Whiteheadas, tačiau jis yra žymiai aktualesnis Rytų mąstymo tradicijos kontekste (vedanta, daoizmas, budizmas)⁸⁶. Chan budizme nedualumas reiškia patiriančiojo subjekto ir patiriamojo objekto vienovę, tai, kad patyrimas yra vientisas, nedalomas, negali būti padalintas į dvi dalis⁸⁷. Nedualumas Chan budizme yra filosofinė ir dvasinė fundamentalaus vieningumo (*fundamental oneness*) išraiška. Pasaulis, kurį mes patiriame (*dharma*) ir mūsų patirtis (*mind*) yra vieningi, ne-dualūs. Chan budizme pasiekusysis ne-dualumo būseną, disponuojantysis ne-dualumo patirtimi, skirdamas opozicijas Aš/Kitas, Sąmoningas/Nesąmoningas, Pradžia/Pabaiga, Vyriškas/Moteriškas, Gyvas/Miręs, Gėris/Blogis kartu suvokia jas kaip viena į kitą persiliejančias, kaip turinčias vieningą pagrindą ir pradą. Ne-dualumas yra žinojimas/supratimas

⁸⁴ Kopp Z. W., *The Freedom of Zen*, <http://books.google.lt/books?id=P9FZ5IRp-jAC&pg=PA14&lpg=PA14&dq=freedom+in+zen&source=bl&ots=0unhwj_CnO&sig=IV8_CvvjqzeaDiVh6QkIFA_Nvy6g&hl=lt&sa=X&ei=P4G0UoziKoHRtAbPmlDACQ&ved=0CDwQ6AEwAg#v=onepage&q=freedom%20in%20zen&f=false>, 2013 12 20.

⁸⁵ *View on Buddhism*, <http://viewonbuddhism.org/wisdom_emptiness.html>, 2013 12 21.

⁸⁶ Loy D., *Nonduality: A Study in Comparative Philosophy*, <http://www.amazon.com/Nonduality-Comparative-Philosophy-David-Loy/dp/1573923591/ref=sr_1_9?s=books&ie=UTF8&qid=1387794200&sr=1-9&keywords=nonduality#reader_1573923591>, 2013 12 23.

⁸⁷ *How Zen's nonduality is confirmed by neuroscience*, <http://hinessight.blogs.com/church_of_the_churchless/2011/07/how-zens-nonduality-is-confirmed-by-neuroscience.html>, 2013 12 23.

pats savaime, „žinojimo žinojimas“ arba „supratimo supratimas“ („*awareness of awareness*“), „gilesnis“ patyrimo būdas, sunkiai telpantis į bet kokias verbalinės komunikacijos schemas.

Kaip jau minėta, pagrindinis budisto tikslas yra *nušvitimas* – tam tikra specifinė sąmonės būseną, tam tikra patirtis. Nušvitimas nėra atsiejamas nuo prisirišimo paneigimo ir savojo *ego* atsisakymo. Būtent savojo *ego* praradimas, jo ištirpdytas visumoje, kur visi vykstantys procesai yra tarpusavyje susiję, „persidengiantys“ ir vienas į kitą persilieję, veda į galutinį siekinį bei tikslą, aukščiausią palaimos būseną – nirvaną. Nušvitimo patirtis turi glaudų ryšį su menine praktika, kuri taip pat dažnai reikalauja panaikinti subjekto ir objekto skirtį, savotiškai susiliesti su supančiu pasauliu, gamta, „ištirpdyti“ savąjį *ego* vaizduojamame objekte, kad tuo būdu būtų perimta giliausia jo vidinė esmė (*Buddha-nature*). Kaip pažymi Jeffrey Martinas, daugelis mūsų, nebūdami nei menininkai, nei bodisatvos, turime pasinėrimo į darbą/veiklą ir „ištirpimo“ joje patirtį⁸⁸. Tačiau Chan išpažinėją bei menininką nuo eilinio asmens skiria tai, jog „ištirpimo“ patirtį jie siekia praplėsti bei pagilinti, jog padaro ją ne vienu iš veiklos proceso elementų, bet svarbiausiu jo tikslu.

Menininkas nebūtinai turi praktikuoti Chan budizmą; jei jis „dirba“ su tokiais temomis, kaip nepastovumas (*impermanence*), iliuzija (*delusion*), tuštuma (*emptiness*) ir pan., galima teigti, jog jis turi giluminį ryšį su budizmo tradicija⁸⁹. Būtent čia kinų propagandai atsiveria stulbinančios perspektyvos. „Estetinė egzistencija“ gali reikšti ne tik laisvės, išminties, integralumo idealus, realizuojamus per nušvitimą, bet ir, pvz., dažnas keliones į Kiniją susipažinimo su Chan budizmu tikslais, Kinijos istorijos ir kultūros studijas siekiant geriau pažinti praktikuojamo gyvenimo stiliaus kontekstą, ir, galų gale, paramą Kinijai esamais ar būsimais opiais politiniais klausimais, kur Kinijos ir kitų šalių interesai susikerta bei nesutampa. Tiesa, kinų propaganda kartu susiduria ir su kliūtimis. Pastaruoju metu Zen budizmas Vakaruose įgavo didžiulį populiarumą, tačiau problema yra ta, jog jis tapatinamas ne su Kinija, o su Japonija. Transformuoti jau tvirtai susiformavusią japoniškąją Zen budizmo tapatybę, nors tai ir būtų teisėtas jos sugražinimas prie kiniškų ištakų, kinų propagandai yra keblus ir nelengvas uždavinys. Bandant jį išspręsti, galima panaudoti keletą metodų, tačiau pagrindinis jų, pasaulyje šiuo metu silpstant japonizmo sąjūdžiui, būtų kinų kultūrą apskritai, kultūrą, kurioje konfucianizmas, daoizmas ir budizmas taikiai sugyvena ar net sudaro vientisą ir nedalomą visumą, pristatyti bei pateikti kaip Chan budizmo *originalaus, autentiško ir pirminio* šaltinio reprezentantą. Antrasis metodas – Kinijos kaip autoritarinės šalies įvaizdžio silpninimas, jos patrauklumo stiprinimas. Rusijoje budizmas yra labiausiai paplitęs Buriatijos, Kalmukijos,

⁸⁸ Martin J., *Sangarakshita's "The Religion of Art": Reconciling Buddhism with aesthetics*, <<http://newlotus.buddhistdoor.com/en/news/d/33613>>, 2013 12 15.

⁸⁹ Žr.: Alexander D., *Buddhism and the Arts*, <<http://faithandhearts.com/wp-content/uploads/2010/05/Buddhism-and-the-Arts.pdf>>, 2013 12 15.

Tuvos federacinėse respublikose, Irkuto, Čitos srityse. Pabrėžtina, jog budizmo kaip kinų propagandos ištakliaus reikšmę ir svarbą komplikuoja Tibeto problema, tačiau Rusijos atveju ji nėra svarbi. Taigi matome, kad „estetinės egzistencijos“, pamatytos ir perfiltruotos per kinų kultūros prizmę, populiarumas priklauso nuo kinų kultūros ir civilizacijos populiarinimo apskritai, nuo kinų viešosios diplomatijos (arba, žvelgiant siauriau, kultūrinės diplomatijos) sėkmės. Mąstant konkrečiai, kinų politikams kyla uždavinys konvertuoti ekonominę galią į kultūrinę ir stiprinti apeliacijomis į istorinį „sąmoningumą“ grindžiamą kultūrinį sinocentrizmą, tačiau tai gali pasirodyti labai sunkus uždavinys nekoreguojant autoritarinio politinio režimo funkcionavimo modelio.

2.3. Konfucianizmo estetika ir propaganda

2011 m. sausį šalia Kinijos nacionalinio muziejaus Tiananmenio aikštėje iškilo 8 metrų aukščio Konfucijaus (*Kongzi*, 孔子) statula. Didysis kinų išminčius dabar stovi greta Mao didžiausių simbolinę reikšmę šiomis dienomis turinčioje Kinijos vietoje⁹⁰. Taigi stebime konfucianizmo, XX a. patyrusio rimtų krizių, atgimimą, besireiškiantį visų pirma „dvasinėje dimensijoje“: savęs tobulinimas, savikūra, ceremonijos šventyklose Konfucijaus garbei, nauji momentai vestuvių, laidotuvių ritualuose⁹¹.

Konfucianizmas tradiciškai visų pirma sietinas su morale, praktine etika. „Konfucijus pirmiausia buvo gyvenimo filosofijos, mokačios teisingai gyventi, mąstyti, elgtis, tobulėti šalininkas, o ne abstrakčios socialinės, etinės, politinės teorijos kūrėjas. Pagrindinis jo mokymo tikslas – kurti veiksmų programą ir rekomendacijas. Savo *wen* (文) kultūros ir *junzi* (君子, kilnaus žmogaus) koncepcijomis Konfucijus (551 – 479 m. pr. Kr.) pirmasis pasaulio filosofijos istorijoje suformavo gyvybingą humaniškos, idealios asmenybės modelį, kuris tapo savotišku etiniu rodikliu vėlesnėms kartoms ir turėjo didžiulę įtaką dvasinės kinų kultūros raidai. Humanistinė mąstytojo idėjų dvasia Kinijoje išliko gyvybinga gausių jo mokinių ir sekėjų dėka ir tapo neatsiejama inteligentijos, suvokiančios savo kultūrinę misiją, pasaulėžiūros dalimi“, - rašo A. Andrijauskas⁹². Iš pirmo žvilgsnio Konfucijaus filosofijoje sunku atrasti ką nors ypatinga, išskirtina. Konfucijaus mokymo sėkmės paslaptis galbūt yra ta, kad filosofo ištaros, nepaisant išorinio tikslumo, yra tokio bendro pobūdžio, jog palieka erdvės įvairiausioms interpretacijoms ; kita paslaptis galbūt yra tai, jog Konfucijus nedviprasmiškai ir aiškiai savo

⁹⁰ Billioud S., *Une « renaissance » du confucianisme en Chine?*, <<http://www.reseau-asie.com/edito/les-edits-du-reseau-asie/renaissance-confucianisme-chine-billioud/>>, 2011 05 09.

⁹¹ Ten pat.

⁹² Andrijauskas A., *Konfucianizmo filosofijos metamorfozės*, <<http://www.litlogos.lt/eidos/research/andrijauskas.html>>, 2010 01 11.

mokymą pateikė ne kaip naujų atradimų propagavimą bei steigimą, tačiau kaip senų, iš senovės atėjusių tiesų ir išminties atnaujinimą bei perdavimą, - teigia Wolfgangas Baueris⁹³.

Tačiau galima išskirti ir estetinę konfucianizmo dimensiją. Konfucijus vertino muziką, poeziją, šaudymą iš lanko, taip pat dainavimą: „Kai Mokytojas sutikdavo gražiai dainuojantį žmogų, paprašydavo, kad jis pradėtų dainą iš pradžių. Tada ir pats pritardavo“⁹⁴. Ritualo (*li*, 禮) sąvoka vienija teoriją ir praktiką bei atskleidžia etikos ir estetikos ryšį⁹⁵. Konfucianistinė praktika tam tikra prasme yra estetinė, nes savyje talpina saviugdą per ritualo ir meno praktikavimą. Menai yra poliravimas, politūra, būtina žmogiškosioms būtybėms siekiant tapti žmoniškomis, *ren* (仁). Ritualas ir meninė praktika ugdo moralinius jausmus ir veda į socialinės harmonijos būseną. Tuo būdu išryškėja estetinė ritualo dimensija. Menai yra savęs ugdymo (*xiu shen*, 修身) instrumentas. Konfucijus kalbėjo: „Dainos taurina žmogų. Apeigos yra jo ramstis. Muzika tobulina“⁹⁶. Matome ryšį tarp meno ir ritualo, kuris yra elgesio rutinizavimas, darantis įmanomu meistriškumą (*self-mastery*). Grojimas citra, dainavimas, poezijos deklamavimas, šokis – visa tai suponuoja meistriškumo ir įgūdžių vystymą, kuris pasiekiamas tik per disciplinuotą, nuolat kartojamą praktiką. Čia galima akcentuoti ne tik tvarką, kurią įgalina ritualas, bet taip pat transformuojančią meninės praktikos galią. Menų praktikavimas yra socialinis įvykis, nes mokinys nestudijuoja vienas, o yra mokomas mokytojo ir mokosi kartu su kitais, tuo būdu „sugerdamas“ įvairių stilių kupiną tradiciją. Tradicijai tenka ypatingas vaidmuo: „deklamuoti *senovės* tekstus, dainuoti *senovės* dainas, groti *senovinę* muziką“⁹⁷. Menas priklauso nuo gyvos jį praktikuojančiųjų bendruomenės, perimančios ankstesnių meistrų darbus.

Reikia paminėti tris konfucianistinės estetikos aspektus: estetinę tvarką (ritualas), suteikiančią stabilų kontekstą asmeniniams pasiekimams; įgūdžių lavinimą menine praktika, kuris yra ritualinis *per se* ir yra priemonė ugdyti save; bendrus jausmus ir sentimentus, suteikiančius menininkui ir jo kūriniui vietą tam tikrame socialiniame tinkle. *Li* įsteigia socialinį tinklą, kuris įgalina estetinę sąveiką tarp dalies ir visumos, tarp individo ir jo socialinio konteksto. Idealiu atveju, ritualiniai veiksmai konstituoja socialinę harmoniją. Konfucijus menus traktavo kaip instrumentą pasiekti sociopolitinius tikslus. Estetinė patirtis skirta sustiprinti ir papildyti etinį ir religinį socialinio ritualo lygmenį. Menų tikslas yra švietimo ir moralinio tobulėjimo tikslai. Menų praktikavimas moralinio tobulėjimo kelyje yra vienas esminių dalykų. Konfucianistinė estetika meno kūrinių laiko moralinės būties asmenine išraiška. *Xin yin* (心印)

⁹³ Bauer, p. 53-54.

⁹⁴ Konfucijus, *Pašnekesiai*, Vilnius: Tyto alba, 2004, VII:32, p. 104.

⁹⁵ Mullis E. C., *Carrying the Jade Tablet: A Consideration of Confucian Artistry*,

<<http://www.contempaesthetics.org/newvolume/pages/article.php?articleID=283>> Žiūrėta 2010 01 10.

⁹⁶ Konfucijus, VIII:8, p. 112.

⁹⁷Žr.: Mullis.

terminu žymimas širdies-proto atspaudas (*the print of the heart-mind*), kuriame išryškėja etinės, moralinės menininko savybės⁹⁸. Meno kūrinys atspindi autoriaus moralę ir turi galią veikti tuos, kas su juo susiduria. Meno kritika yra iš esmės moralinė kritika; estetiškas grožis ir moralinis grožis yra matomi kaip identiški. Harmonija (*he*, 和) yra traktuojama kaip paradigmatinė estetinė vertybė, ir nesvarbu, kokie menai ją išreiškia. Harmonijos kaip pagrindinio konfucianistinės estetikos principo išaukštinimas itin ryškiai atsiskleidžia šiose citatose: „Konfucijus kalbėjo: „Daina „Kuan Tzu“ iš „Poezijos knygos“ perteikia džiaugsmą, bet neaukština palaidumo; ji taip pat perteikia liūdesį, bet negniuždo“⁹⁹; „Konfucijus, kalbėdamas apie muziką su Lu valstybės rūmų muzikos vadovu, pasakė: „Muzika turėtų prasidėti tolygiai, po to – darnus, grynas ir aiškus skambėjimas, - šitaip iki pat galo“¹⁰⁰. Muzika, pasak Konfucijaus, gali būti įvairi. Konfucijus muziką vertina ne vien formos („gražaus skambesio“), bet ir turinio, esmės, substancijos prasme. Muzika gali būti graži, bet karinga savo esme, savo charakteriu, ir todėl neprisidedanti prie harmonijos idealo ugdymo: „Apie senojo imperatoriaus Shun muziką Konfucijus kalbėjo: „Tai ne tik darnus skambesys, bet ir tobula kilnių pažiūrų išraiška“. O karingojo valdovo Wu muziką jis apibūdino taip: „Ši muzika taip pat labai darniai skamba, tačiau [...] neišreiškia kilnių pažiūrų“¹⁰¹. Gebėjimą suprasti ir vertinti muziką Konfucijus priskiria tik išsilavinusiam ir dorovingam, aukštos moralės žmogui: „Konfucijus kalbėjo: „Žmogus, neįsijaučiantis pareigos savo tautai, argi jis gali laikytis ritualo ir elgesio normų? Argi neįsijaučiantis pareigos savo tautai gali suprasti muziką?“¹⁰². Tuo būdu stebime estetikos ir etikos ryšį: konfucianistinė estetika nėra autonomiška, ji visuomet išlaiko ryšį su etika. Ankstyvuosiuose konfucianistų raštuose *mei* (美, gražus) buvo vartojamas beveik sinonimiškai su „moraliniu gėriu“ (*shan*, 善). *Meiren* (美人, gražus žmogus) suprantamas kaip *shanren* (善人, geras žmogus), be diferencijavimo ar grožio kategorijos akcentavimo¹⁰³. Vis dėlto, kai kuriuose Konfucijaus pasisakymuose galima įžvelgti ir nesuinteresuotą, savaiminį gėrėjimąsi menu: „Kai Mokytojas Ch’i valstybėje išgirdo imperatoriaus Shun muziką, jis tris mėnesius nebejautė mėsos skonio. „Nemaniau, kad muzika gali turėti tokį poveikį“, - pasakė jis“¹⁰⁴. Panašią poziciją atspindi ir ši citata: „Konfucijus kalbėjo: „Eik Teisingu keliu, siek gėrio; daryk tai, kas pridera; mėgaukis menu“¹⁰⁵.

⁹⁸ Ten pat.

⁹⁹ Konfucijus, III:20, p. 39.

¹⁰⁰ Ten pat, III:23, p.41.

¹⁰¹ Ten pat, III:25, p.42.

¹⁰² Ten pat, III:3, p. 31.

¹⁰³ Pohl K.-H., *Chinese Aesthetics and Kant*.

¹⁰⁴ Konfucijus, VII:14, 95.

¹⁰⁵ Ten pat, p. 92.

Konfucianistinė estetika, pabrėžianti tvarką, pastovumą, stabilumą, harmoniją, dera su šiuo metu plačiai diskutuojamomis kinų „harmoningos visuomenės“ (*hexie shehui*, 和谐社会) ir „harmoningo pasaulio“ (*hexie shijie*, 和谐世界) politinėmis-strateginėmis koncepcijomis. Konfucianizmas yra pagrindas kiniškojo tipo autoritarizmo legitimacijai bei propagavimui. Konfucianizmas pabrėžia ne privačią, asmeninę, o visuomeninę ir valstybinę sferą: „Kilnus žmogus auklėja save [estetinėmis priemonėmis, menais] ir mokosi ne siekdamas asmeninio tobulumo, bet norėdamas padaryti karjerą, tarnauti valdovui, valstybei“¹⁰⁶. Valstybinę, visuomeninę sferą akcentuoja ir maoizmas, taip pat ir Deng Xiaopingo modifikuoto maoizmo variantas; tuo būdu matyti ryšys tarp konfucianizmo ir maoizmo.

Konfucijaus filosofijoje savęs, savojo „aš“ (*zhong*, 种) suvokimas traktuojamas savimāršos (*selflessness*) kategorijomis, matomas visų pirma kitų – socialinės grupės, bendruomenės, visuomenės - akimis. Davidas L. Hallas ir Rogeris T. Amesas siūlo *ars contextualis* terminą: individas yra formuojamas santykių šeimoje ir egzistuojančios sociopolitinės tvarkos; jis kuria kontekstus ir yra pats jų kuriamas¹⁰⁷. Į kitus – valstybės, visuomenės, šeimos gerovę - yra nukreipta ir individo saviugda. Tačiau tos saviugdros siekinį – kilnaus žmogaus (*junzi*) koncepciją galima traktuoti ne tik kaip etinę, bet ir kaip estetinę¹⁰⁸.

Konfucijaus mokyme galima išskirti askezės lygmenį ir susieti jį su estetika bei estetinėmis ekstazės technikomis, atramos taškais laikant nuorodas Konfucijaus tekste į neturtą, muziką ir šokį, bei Yen Hui kaip tobulo mokinio pavyzdį ir gyvą ezoterinio Konfucijaus propaguojamo Kelio įkūnijimą¹⁰⁹. Konfucianizmo estetika yra ypač efektyvi vykdant propagandines operacijas šalių, kurios nėra patenkintos egzistuojančia pasaulio tvarka ir kurioms priimtinas „Kiniškasis modelis“ (*Zhongguo moshi*, 中国模式)¹¹⁰, atžvilgiu. Estetika ir etika, sudaranti Vienį, panašiai kaip senovės graikų kalokagatijos (*kalon-kai-agathon*) koncepcijoje, gali būti patrauklus estetinis kiniškajai propagandai naudojamo gyvenimo būdo, gyvenimo stiliaus modelis.

„Konfucianizmo estetika vengė iracionalumo, neapibrėžtumo, miglotos simbolikos, fantastikos“, - rašoma „Estetikos enciklopedijoje“¹¹¹. Konfucianizmo estetikoje menininkas yra kreipiamas *ne kurti naujas vertybes, o reinterpretuoti amžiais nusistojusias*¹¹². Konfucianizmas

¹⁰⁶ Bernotas R., „Kalnas ir jūra“, *Tūkstantis li: senovės kinų išmintis*, Vilnius: Meralas, 1999, p. 10.

¹⁰⁷ Hall D. L., Ames R. T., *Thinking from the Han: Self, Truth and Transcendence in Chinese and Western Culture*, Albany, NY: State University of New York Press, 1987, p. 40.

¹⁰⁸ Kim H. P., *Confucius's Aesthetics Concept of Noble Man: Beyond Moralism*,

<<http://dx.doi.org/10.1080/09552360600772736>>, 2011 04 10.

¹⁰⁹ Jeffrey L. Richey, „Ascetics and Aesthetics in the *Analekts*“, *Numen*, Vol. 47, 2000, p.161.

¹¹⁰ Brady A.-M., *Confucianism, Chinese Tradition, and the CCP's Modernised Propaganda*,

<<http://www.sinologystudy.com/2010/0425/2.html>>, 2011 04 10.

¹¹¹ *Estetikos enciklopedija*, p. 320.

¹¹² Ten pat.

pabrėžė moralinę, socialinę, didaktinę bei utilitarinę meno funkciją, teigė, kad menas pirmiausia reikalingas ugdyti žmonių dorovingumui ir prisidėti prie socialinių ryšių palaikymo¹¹³. Tuo konfucianizmo estetika susisiečia su komunistinės Kinijos propagandiniu menu, vaizduojančiu gyvenimą ne tokį, „koks jis iš tikrųjų yra“, bet tokį, „koks jis turėtų būti“¹¹⁴. Konfucianizmo estetika pasauliui yra pajėgi pateikti didingą ir kartu apčiuopiamai žemišką bei artimą harmonijos („harmoningas pasaulis“), moralumo ir teisingumo viziją, panašią į krikščioniškąjį Dievo karalystės pažadą. Ši vizija susiduria su Kinijos kaip diktatoriškos šalies, kurioje nepaisoma žmogaus teisių, o nekalti žmonės žudomi organų donorystės tikslais, įvaizdžiu¹¹⁵, tačiau vis viena lieka patraukli, nes yra sąlyginai paprasta, „aiški ir direktyvi“¹¹⁶.

Kinų (ir konkrečiai konfucianizmo) politinė kultūra, priešingai nei manoma, nedraudžia troškimo, aistros, libido. Atvirksčiai, visuomenės energija yra sutelkiama ir nukreipiama į kokį nors naują politinį tikslą. Tai ne tik visuomenės atnaujinimo idealas, tai naujo – ateities – žmogaus kūrimas, kokybiškai naujos valstybės konstravimas. Tam pasitelkiamos individo emocijos; individo troškimai ar aistros asimiliuojamos į kolektyvinius projektus. Vienas iš tokių tikslų šiandien yra Kinijos renesansas vadovaujantis šūkiu „Vienas pasaulis, viena svajonė“ („One World, One Dream“). Siekdama sustiprinti teigiamą savo įvaizdį, pagal „veidrodžio efekto“¹¹⁷ taisyklę Kinija turi prisistatyti pasauliui kaip taiki, draugiška šalis, kuriai galima jausti simpatiją ir rasti sąlyčio, tam tikro suartinančio bendrumo taškų. Išorės pasauliui Kinijos lyderiai kalba apie „draugystę“ (*youhao guanxi*, 友好关系) ir savo „užsienio draugus“, nors „savi“ ir „pašaliniai“ akivaizdžiai traktuojami skirtingai (*nei wai you bie, nei jin wai song*; 内外有别, 内紧外松).

Tačiau galima ir reikia kalbėti ne vien apie Kinijos renesansą, bet apie planuojamą *pasaulio renesansą* transformacijos programos prasme. Žymaus šiuolaikinio kinų filosofo Zhao Tingyango veikale „*Tianxia* sistema“ atgaivinamas senas *Tianxia* (天下, *All-under-Heaven*) idealas. Pagal minėtą mąstytoją, kiniškasis pasaulio tvarkos modelis yra universalus. Ne Kinija yra pasaulio problema, o pasaulis yra Kinijos problema. Kiniškoji pasaulio tvarka turi būti įkurta ir išlaikoma per pasaulinę instituciją, kuri turėtų etinę legitimaciją, kylančią iš bendrosios žmonių valios, ir aukščiausią politinę galią sistemoje. Zhao Tingyangas įveda politinį „pasauliškumo“ (*world-ness*) principą, kuris transcenduoja „tarptautiškumo“ (*internationality*)

¹¹³ Ten pat, p. 310.

¹¹⁴ Žr.: Landsberger S., 'Life as it ought to be': propaganda art of the PRC, <<http://chineseposters.net/resources/landsberger-life.pdf>>, 2011 04 18.

¹¹⁵ Žr.: Matas D., Kilgour D., *Bloody Harvest: Organ Harvesting of Falun Gong Practitioners in China*, Woodstock: Seraphim Editions, 2009.

¹¹⁶ Žr.: Mažeikis, 2010, p. 161.

¹¹⁷ Angl.: *mirror image, mirror percept*. Žr.: Evans G., Newnham J., *The Penguin Dictionary of International Relations*, London: Penguin Books, 1998, p. 329.

principą. *All-under-Heaven* teorija yra „pasaulio teorija“, o ne „tarptautinė teorija“, ir yra labiau pritaikoma sprendžiant pasaulio problemas. Pasauliškumas negali būti redukuotas į tarptautiškumą, jis yra visuma, totalybė, o ne buvimas-tarp (*between-ness*). Taigi matome, kad *Tianxia* reiškia naują hegemoniją, hierarchizuotą Kinijos imperiją nauja forma, nauju pavidalu¹¹⁸. Konfucianistinė estetika suponuoja, kad įmanoma kokybiškai nauja, geresnė pasaulio tvarka, pasiekama atkakliu darbu. Tai ne malonės, atsitiktinumo, palankių aplinkybių rezultatas, o naujas konstruktas, nauja sistema, į kurios kūrimą gali įsijungti visi nepatenkintieji ir kurioje gali būti įkūnyti geriausi praeityje egzistavusių tarptautinės sistemos konfigūracijų bruožai. Konfucianistinės propagandos estetikos efektyvumas/efektingumas slypi jos pretenzijose į tobulą socialinę tvarką.

2.4. Maoizmo estetika ir propaganda

Menas Mao Dzedongo (Mao Zedong; 毛泽东; 1893 – 1976) laikais buvo revoliucijos įrankis, jis turėjo išplėsti revoliucinį judėjimą ir sužadinti didesnę nacionalinės vienybės jausmą. Mėgstamos temos – Didžiojo Vairininko Mao ir kitų komunistų lyderių idealizavimas, draugystė su Sovietų Sąjunga, antiimperialistinė kova, Taivanie išvadavimas, ekonominiai laimėjimai, kinų armijos galia ir ypač darbo liaudies išaukštinimas (darbininkai, valstiečiai, kariai)¹¹⁹. Jos pakeitė tradicinius peizažus, paukščius, gėles. Aliejinė realistinio stiliaus tapyba pakeitė tapymą tušu, kuris buvo labiausiai gerbiama meno forma Kinijoje daugiau nei tūkstantį metų. Vyresni menininkai – tapytojai tušu – buvo žeminami ir kankinami. Gerai žinomi, gerbiami vyresnės kartos menininkai Lin Fengmianas, Li Keranas, Pan Tianshou, Shi Lu, kurių tapyba tušu buvo plačiai pripažinta prieš prasidedant Kultūrinei revoliucijai, tapo ne tik nemadingi – jų darbai buvo laikomi buržuazinio dekadentizmo pavyzdžiais¹²⁰. Menas buvo naudojamas tiek propagandos, tiek įvykių komentavimo tikslais. Viena vertus, menininkai buvo skatinami naudoti tradicinio kinų meno metodus ir atmesti vakarietiškuosius, kita vertus, jiems buvo draudžiama grįžti prie tradicinių temų, liepiama rinktis modernias temas, kaip moterų išsilaisvinimas ir sociopolitinė lygybė¹²¹. Menininkai buvo skatinami kurti „raudonus, šviesius ir šviečiančius“ darbus, vartoti šiltus tonus, kas buvo pasiskolinta iš rusiškojo socialistinio realizmo. 1971 m. Valstybės Taryboje įkūrus Kultūros grupę, meno produkcija tapo dar labiau centralizuota, nors jau nuo KLR įkūrimo Mao portretai buvo standartizuojami Centrinio

¹¹⁸ Callahan W., “Chinese Visions of World Order: Post-hegemonic or a New Hegemony?”, *The International Studies Review*, Vol. 10, No. 4, 2008, p. 749 – 761.

¹¹⁹ *A Short History of Art during the Cultural Revolution*, <<http://www.artsrepublik.com/artculturalrevolution.htm>>, 2010 01 13.

¹²⁰ Asia Society, <<http://sites.asiasociety.org/chinarevo/?p=10>>, 2010 01 13.

¹²¹ *A Short History of Art during the Cultural Revolution*.

propagandos departamento. Buvo bandoma sutaikyti senąją kultūrą, pagrįstą tradicija ir stabilumu, su nuolat besikeičiančia modernaus pasaulio tikrove.

Savo prigimtimi maoizmas visų pirma yra utopinė vizija: Mao kovojo už visuotinio teisingumo ir „visų po dangumi“ lygybės idealus; ši vizija kilo ne tik iš Karlo Marxo komunistinės visuomenės koncepcijos sinifikavimo, bet ir buvo suderinama su konfucianistiniu harmoningos visuomenės (*society of great harmony*) idealu¹²². Antra, maoizmas yra politinė ideologija, atspindinti Mao teorijas, kaip Kinija turi būti pakeista revoliuciniu būdu, ir trečia, maoizmas taip pat yra strategija ir taktika kaip sukelti ir išlaikyti revoliuciją¹²³. Mao savo doktriną, nepriklausomą sinomarksistinę ideologiją, pavadino „Mao Zedongo idėjomis“ (*Mao Zedong sixiang*; 毛泽东思想; *Mao Zedong Thought*)¹²⁴.

Mao Zedongo pozicija meno klausimais išsakyta dviejose kalbose, pasakytose Janjanio literatūros ir meno konferencijoje 1942 m. Nors tose kalbose žodis „propaganda“ yra pavartotas tik vieną kartą, jos yra teorinis maoizmo estetikos ir maoistine estetika grįstos propagandos pagrindas. Literatūrą ir meną Mao traktuoja kaip įrankį, padedantį pasiekti revoliucijos tikslus. „Revoliucinė literatūra ir menas yra visuotinio revoliucijos darbo dalis. [...] Politiniai kriterijai yra aukščiau už meninius kriterijus [...] mums reikia politikos ir meno sąjungos, turinio ir formos sąjungos, revoliucinio politinio turinio ir aukščiausių įmanomų meninių formų sąjungos“¹²⁵. Menas yra neatsiejamas nuo politikos, kuri visų pirma yra nusakoma klasių kovos terminais. Jo šaltinis yra masės, kurias sudaro darbininkai, valstiečiai, kariai ir iš dalies smulkioji buržuazija (pasak Mao, tai - 90 procentų gyventojų). Menas kyla iš masių; jis turi atspindėti masių vertybes ir gyvenimo būdą, o tada, „patobulintas“ literatūros ir meno kūrinuose, išgrynintas ir tipologizuotas, grįžti atgal į mases, iš kurių kilo. Sugrįžęs menas pažadina mases ir skatina jas kovoti. Savo 1942 m. gegužės 23 d. kalboje Mao iškelia propagandai svarbius auditorijos ir standartų klausimus. Anot jo, reikia plėsti literatūros ir meno auditoriją ir kelti jos standartus. Kalba buvo sakoma atsižvelgiant į tuometinės Kinijos realijas (pvz., neraštingumas), tačiau ji yra labai aktuali ir dabar. Šiuolaikinė Kinijos propaganda savo meno „taikiniu“ taip pat siekia paversti kuo platesnę auditoriją. Tačiau šiuolaikinis maoizmas yra modifikuotas atsižvelgiant į laikmečio reikalavimus, ir auditorija yra nebe „masės-draugai“, o „masės-priešai“. Šia naująja prasme menas kyla iš masių tuo negatyviu būdu, kad atspindi jų silpnybes, vertybinį vakuumą. Kinų propaganda „paima“ tą vakuumą ir jau užpildytą sau

¹²² *Maoism – Essential Features*, <<http://science.jrank.org/pages/10058/Maoism-Essential-Features.html>>, 2010 01 13.

¹²³ Ten pat.

¹²⁴ Klein T., *Geschichte Chinas: Von 1800 bis zur Gegenwart*, 2. durchgesehene Auflage, Paderborn: Ferdinand Schöningh, 2009, p. 85.

¹²⁵ McDougall B.S., „*Mao Zedong's „Talks at the Yan'an Conference on Literature and Art“*“, The University of Michigan: Michigan Monographs in Chinese Studies, No. 39, 1980, p. 75, p. 78.

palankiomis idėjomis grąžina atgal. Taigi masės turi būti suprantamos kaip globalizacijos eros masės, masės tarptautinės politikos prasme, tačiau tiek auditorijos, tiek standartų sąvokos lieka galioti. Standartai modifikuotame maoizme reiškia vakuumo „užpildymo“ kokybę kuo tobulesnės atitikties propagandos objekto silpnybėms prasme.

Tačiau svarbiausia, kad maoizmas gali būti laikomas *politine religija*. Todėl maoizmo estetika geriausiai gali būti atskleista per religinį jos matmenį. Svarbus šio matmens aspektas yra Mao asmens kultas. „Kultu tapęs Mao garbinimas atspindi svarbų tradicinės kinų propagandos aspektą, kadangi jis pagrįstas istorine imperatoriaus, kaip tarpininko (mediatoriaus) tarp dangaus ir žemės, ir tuo būdu kvazi-dieviškos figūros, reikšme. Tradiciškai vienas iš kreipinių į imperatorių buvo *tianzi* (天子), arba Dangaus Sūnus. Mao Zedongo, charizmatinės asmenybės, garbinimas tapo Maoizmo tikėjimu. Mao atgaivino imperatoriaus kaip religinės figūros idėjas“¹²⁶, - savo straipsnyje „Kinų komunistinės propagandos istorinės šaknys“ Timothy Cheeką cituoja Michaelis McCarty'is. Apie Mao sudievinimą rašo ir Stefanas R. Landsbergeris: „Mao, būdamas simbolinis partijos įkūnytojas, buvo visur regimas kaip valstybės galios išraiška. Kai Mao nepasitenkinimas partija pradėjo grėsti valstybės susiskaldymu, kaip tai atsitiko šeštojo dešimtmečio pabaigoje, į Mao pradėta žiūrėti kaip į žmones vienijančią figūrą. Dažnai išskildamas virš to chaoso ir perversmų, dėl kurių jis pats buvo kaltas, Mao, nelyg svarbiausias jėgų telkėjas, buvo laikomas stabilumo ir tvarkos simboliu. Jo veidas skleidė šypsenos spindulius iš milžiniškų skelbimų lentų, išrikiuotų Kinijos miestų gatvėse ir prospektuose. Žmonės nešiojo įvairiausio dydžio ženkliukus su Mao atvaizdu. [...] Milžiniškuose komunistinės ateities utopijos paveiksluose jis buvo vaizduojamas dažniau ir iškiliau nei pats gyvenimas. Jo veikalų citatos, propaguojančios tam tikrą mąstyseną ir elgesį, dažnai būdavo lyginamos su maginiu ar antgamtiniu ginklu, „Švyturio šviesa“ ar net „dvasine atominė bomba“. [...] Būdamas visur esantis ir visur matomas, jis ne tik stebėjo visus darbus ir skatino žmones dar sunkiau dirbti, įgyvendinant ateities viziją, bet kartu suteikė ir palaiminimą visoms žmogaus veiklos formoms bei sritims“¹²⁷. Taigi Mao buvo pagrindinis politinės maoizmo religijos simbolis. Henri De Manas apibrėžė socializmą kaip „kolektyvinę religiją, pagrįstą tikėjimu, kuris yra masių „psichologinis poreikis“. Vartojant Le Bono terminologiją, Maoizmo tikėjimas gimė iš masių poreikio turėti naujus dievus¹²⁸. Maoistinė sistema, kaip ir sovietinė, buvo ritualizuota, pagrįsta viešų, demonstratyvių ritualų praktikavimu (reguliarūs, ritualo pobūdį turintys Komunistų partijos suvažiavimai, pompastiškos kalbos vartojant tą patį simbolinį krūvį turinčias

¹²⁶ McCarty M., *The Historical Roots of Chinese Communist Propaganda*, <<http://www.baylor.edu/content/services/document.php?id=19565>>, 2011 05 09.

¹²⁷ Landsberger S. R., *Mao sudievinimas: religinis vaizdavimas ir garbinimas Kultūrinės revoliucijos laikmečiu ir vėliau*, <http://www.culture.lt/lmenas/?leid_id=3010&kas=spaudai&st_id=5097>, 2011 05 09.

¹²⁸ Žr.: Gentile E., *Politics as Religion*, <<http://press.princeton.edu/chapters/s8195.pdf>>, 2013 10 17.

frazes, kariniai paradai, etc.). Maoizmas kaip politinė religija buvo ir savo atnaujinta forma kartu yra eschatologinė sistema, nukreipta į tikėjimą būsimoju „rojumi“ bei vieningą darbą vardan jo. Kinų masėms *reikėjo* naujos tvarkos ir naujo vado; naujoji tvarka ir ją įkūnijantis Didysis vairininkas *išnaudojo* masių tikėjimą, entuziazmą ir energiją kurdamas totalitarinę savo sistemą. Revoliucijos, reiškiančios senų dievų atsikratymą ir naujų paiešką, pakeitimą naujais, patosą ir sugėrė maoizmo estetika.

Svarbu pažymėti, kad Raudonasis imperatorius Mao buvo ne tik „dieviška“ figūra, bet taip pat ir menininkas, visą gyvenimą praktikavęs kaligrafiją. Netgi ekstremaliomis sąlygomis, Didžiojo žygio metu, 1935 m. Mao ekspromtu skaitė kariams paskaitas apie kaligrafiją¹²⁹. Senovės Kinijoje kaligrafinio išsilavinimo stoka užtrenkdavo duris siekiantiems politinės karjeros ir galėdavo diskredituoti netgi imperatorių¹³⁰. Mažai išsilavinusios plačiosios masės kreipė dėmesį ne tiek į Mao kaligrafinio teksto turinį, kiek į vado teptuko judėjimo energiją ir greitį, išreiškiančius jo revoliucinį patosą, dvasios stiprybę ir valią nugalėti¹³¹. Mao taip pat buvo ir poetas; jo eilės daug kartų buvo leidžiamos kaip kaligrafijos pavyzdžiai, įterpiamos į dailės kūrinius, dainuojamos¹³².

Maoizmo estetika pirmiausia atsispindi vizualinėje plotmėje. 1949 m. įkūrus Kinijos Liaudies Respubliką, aliejinė tapyba Kinijos mene užėmė itin svarbią vietą. Šia technika galima tapyti didelių matmenų darbus, ir ji puikiai tinka realistiniam tikrovės vaizdavimui, kurio pradininku Kinijoje galima laikyti Xu Beihongą¹³³. Žymūs maoistinio laikotarpio tapytojai – Liu Chuanhua, Liu Wenxi, Wang Qizhi¹³⁴. Pagal „Penkių elementų teoriją“ (*Wuxing*, 五行, “Five Element Theory”), kinų mene svarbią simbolinę reikšmę turi balta, mėlyna, juoda, geltona ir raudona spalva¹³⁵. Pastebime, kad maoistinio laikotarpio mene dominuoja raudona spalva. Raudona spalva tradiciškai buvo mėgstama, laikoma tautine spalva¹³⁶. Kartu ji gali simbolizuoti ir monarchiją, karališkumą (*Royalty*), šventas, dieviškas savybes¹³⁷. Nors tiesioginio ryšio tarp teigiamos raudonos spalvos traktuotės „Penkių elementų teorijoje“ ir maoizmo estetikoje, be abejo, nėra, galime įžvelgti tam tikrą tąsą pasąmonės, kinų tautos kolektyvinių vaizdinių lygmenyje.

¹²⁹ *Духовная культура Китая: энциклопедия. Т. 6 (дополнительный): Искусство*, Москва: Восточная литература, 2010, p. 656 – 657.

¹³⁰ Ten pat.

¹³¹ Ten pat.

¹³² *Духовная культура Китая: энциклопедия. Т. 3: Литература*, Москва: Восточная литература, 2008, p. 357; Žr. taip pat: Barnstone W. (ed.), *The Poems of Mao Zedong*, Berkeley: University of California Press, 1972.

¹³³ Tpeartchinois’s Blog, *La peinture sous la période Maoïste*, <<http://tpeartchinois.wordpress.com/la-peinture-sous-la-periode-maoïste-2/>>, 2011 05 10.

¹³⁴ Žr.: ten pat.

¹³⁵ Yau V., *Use of Colour in China*, <<http://bjaesthetics.oxfordjournals.org/content/34/2/151.full.pdf>>, 2011 05 10.

¹³⁶ Ten pat.

¹³⁷ Ten pat.

Gali pasirodyti, kad maoizmo estetika priklauso išimtinai kinų kultūros arealui ir gali būti panaudota (bei yra naudojama) vidinės, bet ne išorinės propagandos tikslais. Iš pirmo žvilgsnio visiškai neaišku, kuo maoizmas gali būti patrauklus Vakarų kultūros atstovui ar, tarkime, islamo išpažinėjui. Pripažįstant maoizmo estetikos panaudojimo ribas, žvelgiant atidžiau, vis dėlto galima rasti įrodymų, patvirtinančių jos efektyvumą ir potencialą ne tik vidaus, bet ir išorės auditorijai. Tam reiktų pasitelkti reinterpretuotus Marko Kauppineno vartojamus *kanono* ir *charizmos* terminus¹³⁸. Maoizmo kanonas, pagrįstas prieštaros mokymu (*maodun*, 矛盾; *zhuyao maodun*, 主要矛盾), valstietijos vaidmens akcentavimu ir destrukcijos neišvengiamybe, bent jau Vakaruose populiarus netaps. Tačiau nereikia pamiršti „dvasinės“ maoizmo dimensijos: iškeliamas masių sąmoningumas ir valia vykdyti revoliucinius pokyčius, revoliucijos sėkmė – nauja tvarka žmonių širdyse ir protuose. Revoliucija gali būti suprantama ne tik siaurąja prasme, bet ir plačiai, kaip pasaulio transformavimo programa. Maoizmas gali duoti impulsą griauti senąją tarptautinę tvarką, o konfucianizmas suteikia įrankius, kaip padaryti ją geresne. Už kanoną žymiai svarbesnė charizmos kategorija, nes ji žymi apsvaigimą ir patosą, nereflektuojantį įsitraukimą į naujo pasaulio kūrimo procesą, siekiant padaryti jį gražesniu, geresniu ir teisingesniu.

Maoistams, kaip ir daoistams bei konfucianistams, tobulumo viršūnė yra tobulai įvaldyta veikla¹³⁹, o ne tobulos teorinės žinios. Teorijos ir praktikos sąryšis bei jungtis, praktikai nusveriant ir dominuojant, propagandos ir estetikos dėmens propagandoje požiūriu yra privalumas, kurio Vakarų tradicija stokoja.

Reikia pažymėti, jog greta maoizmo, pastaruoju metu Kinijoje svarbų vaidmenį vaidina vadinamasis *dengizmas*, arba Deng Xiaopingo teorija (*Deng Xiaoping lilun*, 鄧小平理論; *Deng Xiaoping Theory*). Dengizmo esmė – socializmo su kiniškais bruožais (*Zhongguotese shehuizhuyi*, 中國特色社會主義; *socialism with Chinese characteristics*) kūrimas, t.y. rinkos ekonomikos derinimas su marksistine – leninistine politine sistema. Dengizmas neprieštarauja maoizmui, o yra *įsišaknijęs* Mao Zedongo mokyme bei Marxo teorijoje. Priešingai nei dažnai manoma, dengizmas nėra maoizmo priešara, tai adaptuotas, naujai susiklosčiusiai socialinei – politinei realybei pritaikytas, išplėtotas, transformuotas maoizmas. Dengizmas ne neigia maoizmą, o pritaiko jį naujoms istorinėms sąlygoms. Pripažįstant dengizmą kaip interpretaciją, variaciją pagrindine maoizmo tema, dėl jo svarbos ir reikšmingumo dengizmas plačiau nagrinėjamas trečiojoje disertacijos dalyje „KLR propagandos bruožai“.

¹³⁸ Kauppinen M., *Canon vs. Charisma: "Maoism" as an Ideological Construction*, <<https://jyx.jyu.fi/dspace/bitstream/handle/123456789/13363/9513926621.pdf?sequence=1>>, 2011 05 10.

¹³⁹ Slingerland E., *Effortless Action: The Chinese Spiritual Ideal of Wu-wei*, <http://faculty.arts.ubc.ca/eslingerland/pdfs/effortless_action.pdf>, 2011 05 10.

„Per kelis pastaruosius šimtmečius viešpatavusi Vakarų Europos civilizacija, kaip ir kitos, nėra amžina, nes ją veikia tos pačios istorijos jėgos, kurios sužlugdė egiptiečių, šumerų, graikų ir daugelį kitų civilizacijų. [...] Analizuodami pastaraisiais dešimtmečiais planetoje vykusius ekonominius, socialinius ir kultūrinius procesus, galime tikėtis, kad greitai įvyks esminis civilizacinės lyderystės ir kūrybinės iniciatyvos centrų pasikeitimas. Daugelis įtakingų civilizacijos teoretikų, remdamiesi kompleksine naujausių pasaulinės ekonomikos, kultūros ir socialinių procesų analize, pranašauja, jog artimiausiu metu lyderio pozicijas iš Šiaurės Amerikos ir Vakarų Europos perims konfucinės Tolimųjų Rytų kultūros arealas, kurio dvasinė šerdis yra Kinija“¹⁴⁰, - teigia A. Andrijauskas. Anot jo, šiuo metu stebime, kaip pasaulis įžengia į kokybiškai naują *metacivilizacijos* raidos etapą. Tikrovėje atsiranda priešpriešiniai, dvikrypčiai procesai: mes rytietiškėjame, o Rytai vesternizuojasi.

Šiame kontekste stebime dviejų plotmių (dvasinės ir materialios) bei dviejų krypčių (į Kiniją ir iš jos) judėjimą. Šių mainų specifika yra ta, kad į Kiniją patenkančios idėjos yra iš karto „nudažomos“ tam tikra spalva, kadangi patenka į Komunistų partijos kruopščiai parengtą ideologinę dirvą, o idėjos, judančios iš Kinijos, dėl savo istorinės, kultūrinės – civilizacinės bei ideologinės prigimties pasižymi „imunitetu“ ir geba išlaikyti savitumą, neištirpti vakarietiškoje kultūrinio pliuralizmo polifonijoje. Čia vertėtų prisiminti Vladimiro Dergačiovo Didžiosios civilizacinės geopolitikos teoriją. Pasak rusų mokslininko, Kinija yra vienintelė pasaulio valstybė, sukūrusi Didžiąją civilizacinę geopolitiką, pagrįstą Didžiosios kinų tvarkos filosofija¹⁴¹. Didžioji kinų siena yra kinų civilizacijos atsiribojimo nuo išorinių įtakų simbolis, kuniškųjų tradicijų ir mentaliteto gynybos bei apsaugos simbolis, o Didysis šilko kelias, priešingai, simbolizuoja komunikavimo gebėjimus, atvirumą informacijai, imlumą naujoms idėjoms¹⁴², galbūt netgi jų kopijavimą ekonomikos srityje.

Nagrinėdami propagandos pavidalu iš Kinijos judančias idėjas, pastebime glaudų jų ryšį su estetikos propagandai teikiamomis galimybėmis. Manau, kad pagrindinė kinų estetikos patrauklumo priežastis yra ta, kad joje užkoduotas mistinio tipo sakralumo elementas. Norėdami lyginti kinų propagandos efektyvumo potencialą su kitų šalių propagandos efektyvumo potencialu (savo propagandą turi ir JAV, ir Rusija, Didžioji Britanija, Prancūzija bei kitos šalys), turime įvertinti mistikos ir sakralumo paklausos faktorių šiuolaikiniame pasaulyje. Kinų propaganda, galbūt ne atvirai, akcentuoja naują pasaulio tvarką. Tiek daoizmo, tiek

¹⁴⁰ Andrijauskas A., „Metacivilizacijos kontūrai ir kultūrinis pliuralizmas“, *Kultūrologija*, T.11, 2004, p. 97, p. 101.

¹⁴¹ Дергачев В. А., Вардомский Л. Б., *Регионоведение*, Москва: ЮНИТИ-ДАНА, 2010, p. 142 – 143.

¹⁴² Ten pat.

konfucianizmo, tiek maoizmo filosofija bei idėjomis grindžiama propagandos estetika turi vieną svarbų dominuojantį elementą – atspindi tam tikro savito stiliaus dvasingumo koncepciją. Pirmuoju atveju siela nušvinta ir apšvalo meditacijos tyloje; antruoju - griežtas ritualas kuria tobulą harmoniją; trečiuoju - žmogiškoji sąmonė, o ne materialios visuomenės sąlygos, determinuoja istorijos raidą. Nauja pasaulio tvarka, apsupta mistine dvasingumo aura, mano įsitikinimu, yra puikus sprendimas siekiant Kinijai palankaus rezultato švelniosios (minkštosios) galios balansavimo plotmėje.

Svarbus kinų estetikos patrauklumo elementas yra estetikos redukavimas į troškimą arba aistrą (*the desire oriented aesthetic appreciation*)¹⁴³. Vakaruose linkstama aistrą redukuoti/sublimuoti į estetiką, o Kinijoje, priešingai, estetika yra orientuojama/redukuojama į geismą, troškimą. Tuo būdu kinų estetika kaip visuma geba pasiekti pusiausvyrą bei balansą tarp (mažstant vakarietišškai) žemiškosios kūno ir dangiškosios dvasios plotmės, atsižvelgiama ir į prigimtinių iracionalių (geismas, aistra, troškimas, spontaniškumas), ir į įgytą racionalių (išsilavinimas, tobulėjimas, socialinės konvencijos) žmogiškosios egzistencijos matmenį. Kuomet sakralioji sfera ne neigia, o savotiškai „įtraukia“ ir „legitimuoja“ žemiškųjų norų ir malonumų plotmę, gimsta naujas ir propagandos požiūriu labai patrauklus dvasingumo tipas, grindžiamas ne dualizmu ir dichotomija, bet holistiniu vienovės ir integralumo pojūčiu. Estetiniai veiksniai kinų propagandoje tvirtai stovi būtent ant tokių „mickūniškų“¹⁴⁴ dvasinio universumo pamatų.

¹⁴³ Kong X., *The Desire Oriented Aesthetics Appreciation vs the Aesthetic Appreciation-Oriented Desire – Observation and Comparison of Confucius and Symposium*. Sichuan University, College of Literature and Journalism.

¹⁴⁴ Žr.: Mickūnas A., *Summa erotica*, Vilnius: Apostrofa, 2010.

3. ŠIUOLAIKINĖS KLR PROPAGANDOS BRUOŽAI

Kai kalbama apie šiuolaikinės Kinijos užsienio politiką, diplomatiją bei propagandą, dažniausiai omenyje turimas potencialus Kinijos siekis ateityje „nuvainikuoti“ JAV ir tapti hegemoniniu tarptautinės sistemos veikėju. Tačiau koncentruojantis ties kietąja galia, deramai neįvertinamas toks švelniosios galios sferai priskirtinas Kinijos iškilimo dėmuo, kaip vis aktyviau tarptautinėje arenoje realizuojamas siekis propaguoti savo vertybes bei mąstymo tradiciją, pretenzijos kinų filosofiją paversti universalia pasaulio filosofija. Šis aspektas tampa itin svarbus, kai kalbama apie propagandą, savo prigimtimi visuomet neišvengiamai susijusią su idėjų, vertybių, komunikacijos sfera. Pažymėtina, jog kinų filosofijoje/mąstymo tradicijoje egzistuoja ryški kolektyvo ir individo prieštata bei pirmojo dominavimas antrojo atžvilgiu. Todėl, būdama socialiai orientuota, kinų filosofija kartu įgyja ir politinį, su bendruomeninių visuomenės reikalų tvarkymu susijusį atspalvį. Išorinė kinų propaganda siekia sušvelninti negatyvų Kinijos įvaidį probleminėse srityse bei „prastumti“ dengizmo mokymu grindžiamą universalią kosmopolitinę filosofiją, atverti kelią vertybių, kurios daugelį šimtmečių yra pripažįstamos ir išpažįstamos Kinijoje, akceptavimui bei sklaidai įvairiose valstybėse, visuomenėse ir kultūrose. Kinija siekia „apglėbti“ pasaulį praktine savo filosofija, suponuojančia visų pirma tam tikrą gyvenimo būdą bei kasdienės veiklos principus mikro, mezo ir makro lygmenyse.

Šioje – trečiojoje – disertacijos dalyje analizė vykdoma vadovaujantis dviem priegomis, dviem pagrindiniais principais. Pirmąją priegą sąlygiškai galima pavadinti „filosofine“; ji apima teorinių išorinės KLR propagandos elementų tyrimus, propagandos sklaidos teoriniame diskurso lygmenyje rekonstrukciją, modeliavimą bei prognozavimą (diskurso ir institucijų propagandos organizacijų prasme santykis; Užsienio propagandos tarnybos veiklos modeliavimas; dengizmo ir estetinės metafizikos kaip komplementarių propagandos išteklių nagrinėjimas). Antroji priega – „praktinė“, susijusi su empirika; ji apima KLR propagandos organizacijos struktūros pristatymą, KLR išorinės propagandos metodų analizę, KLR išorinės propagandos efektyvumo vertinimą. Savaimė suprantama, jog keliamas uždavinys parodyti „filosofinio“ matmens raišką empiriniame organizacijų funkcionavimo lygmenyje, tam tikrą jo „diktatą“ praktinio lygmens atžvilgiu ir politinės praktikos priklausomybę nuo teorinių spekuliatyvaus mąstymo schemų. Taipogi išryškinama teorinio ir praktinio lygmens tarpusavio koreliacija, tarpusavio sąveika bei jos interaktyvumas. KLR išorinės propagandos pagrindiniai bruožais įvardijamas diskurso apie Kiniją reguliavimas tarptautiniame lygmenyje, grindžiamas patikimumo arba pasitikėjimo strategija, siekiant Vakarų šalyse bei ypač Rusijoje „prastumti“

konstruktivistinę dengizmo filosofiją viešajame, visuomenės gyvenimo lygmenyje bei kinišką estetinį gyvenimo būdą kaip religijos substitutą asmeniniame, privačiajame lygmenyje.

3.1. Institucijos, jų veiklos priemonės ir propaganda

Šiame skyriuje pateikiama institucijų, traktuojamų kaip KLR propagandos organizacijos, (struktūrinė) analizė suteikia tvirtą teorinį pagrindą specifinių propagandinių diskursų empirikai nagrinėti. Propagandos institucijų (organizacijų) reikšmė ir svarba glūdi jų kaip propagandinių diskursą „remiančio“ „užnugario“ funkcijose. Atsižvelgiant į slaptą tokių organizacijų, kaip, pvz., KLR Užsienio propagandos tarnyba, veiklos pobūdį, kiek įmanoma labiau atsižvelgiant į viešai prieinamą informaciją, vykdomas pusiau hipotetinis jų veiklos modeliavimas.

3.1.1. Diskursas ir institucijos

Norime to ar ne, manau, jog neišvengiamai turime pritarti Micheliui Foucault, traktuojančiam diskursą kaip nepertrūkstamą giją, neturinčią nei aiškios pradžios, nei juo labiau – pabaigos¹⁴⁵. Institucijas, formuojančias ir vykdančias propagandines operacijas, formuoja *a priori* jų atžvilgiu egzistuojantis (filosofinis) diskursas; diskursas, perėjęs institucijų kontrolės rėtį, jų palaimintas ir legitimuotas, tampa vienokia ar kitokia ideologija¹⁴⁶. Taigi nagrinėdami propagandines operacijas bei jų mechanikos specifiką, kaip pamatinį gelminės analizės atramos tašką turime nuolat turėti omenyje diskurso filtravimo aparatą. Tačiau mūsų atveju svarbiau ne institucijų diskursą įtraukianti *input* funkcija, bet *output*, transformuotą (naują) diskursą įgalinanti, jam galią ir privalomą pobūdį suteikianti funkcija. Būtent diskurso/ų legitimavimo, įgalinimo, aktyvavimo funkcija daro institucijas svarbiu propagandos mechanizmų funkcionavimo analizės objektu.

Mūsų atveju, įeinančiu diskursu laikytinas maoizmo mokymas su už jo stovinčia galinga konfucianistine tradicija; išeinantis diskursas – estetizuota Kinijos propaganda, besireiškianti kinų interneto tinklalapiuose rusų kalba, rusų bei viso pasaulio auditorijai skirtuose kino filmuose ir vaizdo klipuose bei TV transliacijose. Už šio diskurso stovi visa Kinijos propagandos organizacija, kurią trumpai panagrinėsime.

3.1.2. KLR propagandos organizacijos struktūra

Struktūros viršūnėje matome vadovą, lyderį, kuris yra atsakingas už visą vidinę (*duinei*, 对内宣) bei išorinę (*duiwai*, 对外宣传) propagandą bei „mąstymo darbą“ (*thought work*). Šiuo metu Kinijos propagandos sistemai vadovauja Liu Qibao. Antrasis propagandos organizacijos

¹⁴⁵ Žr.: Foucault M., *Diskurso tvarka*, Vilnius: Baltos lankos, 1998.

¹⁴⁶ Instituciją čia traktuojau kaip *organizacijos* sinonimą (A.S.)

struktūros lygmuo yra Kinijos komunistų partijos Vadovaujančioji propagandos grupė (*Zhongyang xuanchuan, sixiang gongzuo lingdao xiaozu*; 中央宣传思想工作领导小组; *Propaganda and Thought Work Leading Group*). Toliau seka Kinijos komunistų partijos Centrinis sekretoriatas (*Zhongyang shujichu*; 中央书记处; *CCP Central Secretariat*). Kinijos komunistų partijos Centro komiteto Propagandos departamentas (*Zhongyang xuanchuanbu*; 中央宣传部; *CCP Central Committee's Propaganda Department*), arba Centrinis propagandos departamentas (*Zhongxuanbu*; 中宣部; *Central Propaganda Department*), vadovauja visai propagandos sistemai. Praktikuojama, kad vienas lyderis užima keletą pozicijų, kas Mao laikais buvo vadinama *jianren* („dvi skrybėlės“), o dabar šnekamąja kalba vadinama *yiba shou* (一把手), arba „viską laikyti vienoje rankoje“. Centralizuotą propagandos politiką formuoja Kinijos komunistų partijos Vadovaujančioji propagandos grupė ir Kinijos komunistų partijos Užsienio propagandos vadovaujančioji grupė. Centrinis propagandos departamentas ir žemesnio lygio propagandos organizacijos veikia atsižvelgdamos į Vadovaujančiųjų grupių nustatytą politiką¹⁴⁷.

Centrinis propagandos departamentas (ir jo provincijų, miestų, apygardų lygmens padaliniai) yra Kinijos komunistų partijos Vadovaujančiosios propagandos grupės administracinis organas. Centrinis propagandos departamentas yra svarbiausia iš visų propagandos sistemos organizacijų. Tai ypač slapta įstaiga; jos adresas ir telefono numeriai yra įslaptinti. Ant organizacijos pastato Changano prospekte nėra jokių iškabų; pastatai akylai saugomi ir išsidėstę netoli Zhongnanhai, kur gyvena ir dirba vadovaujantieji Kinijos lyderiai. Šiandien vietoje marksistinės-leninistinės revoliucijos tikslų propagandos sistemai keliamas tikslas sukurti tinkamą aplinką rinkos ekonomikos plėtrai Kinijoje ir skatinti užsienio investicijas. Pagrindinis Centrinio propagandos departamento tikslas yra užtikrinti, kad būtų laikomasi Partijos ideologinės linijos. Centrinis propagandos departamentas yra Komunistų partijos vadovaujamos politinės sistemos dvasinė šerdis.

Vieniems propagandos sistemos sektoriams Centrinis propagandos departamentas vadovauja tiesiogiai (*direct leadership; lingdao*; 领导); kituose sektoriuose jo įtaka netiesioginė (*guiding role; zhidao*; 指导). Tiesioginė įtaka – žiniasklaidos ir kultūros sektoriuose. Departamentas tiesiogiai kontroliuoja Valstybinę radijo, kino ir televizijos administraciją (*Guanbo dianying dianshi zongju*; 广播电影电视总局; State Administration of Radio, Film, and Television; SARFT), Spaudos ir leidybos reikalų administraciją (*Zhonghua renmin heguo xinwen chuban zhongzhu*; 中华人民共和国新闻出版总署; General Administration of Press

¹⁴⁷ Brady A.-M., *Marketing Dictatorship: Propaganda and Thought Work in Contemporary China*, Plymouth: Rowman&Littlefield Publishers, 2010, p. 9-33.

and Publishing, GAPP), Valstybinę gamybos ir prekybos administraciją (*Guojia gongshan hangzheng guanli zongju*; 国家工商行政管理总局; State Administration for Industry and Commerce, SAIC), Kultūros ministeriją (文化部; Ministry of Culture). Centrinis propagandos departamentas taip pat tiesiogiai vadovauja Centrinei partijos mokyklai (*Zhonggong zhongyang dang xiao*; 中共中央党校). SARFT prižiūri Kinijos radijo, kino ir televizijos veiklą ir tiesiogiai kontroliuoja Kinijos nacionalinį radiją (*Zhongyang renmin guangbo diantai*; 中央人民广播电台; China National Radio, CNR), Kinijos tarptautinį radiją (*Zhongguo guojia guangbo diantai*; 中国国际广播电台; China Radio International, CRI), bei Kinijos centrinę televiziją (*Zhongguo zhongyang dianshitai*; 中国中央电视台; China Central Television, CCTV). CCTV-9 transliacijos anglų kalba apima 98 proc. planetos paviršiaus; laidos transliuojamos 24 val. per parą¹⁴⁸. Kultūros ministerija turi didžiulę įtaką kultūriniam sektoriui, įskaitant madų konkursus, prekybą žurnalais ir knygomis, kavines, meno parodas ir t.t. Kartu su Gamybos ir prekybos administracija, ji atsakinga už reklamą visoje Kinijoje. Pastaruoju metu kultūriniame sektoriuje atmosfera laisvesnė, tačiau politinės temos lieka tabu. Centrinis propagandos departamentas taip pat prižiūri Xinhua knygynų tinklo veiklą. Xinhua knygynų tinklas iki 1997 m. buvo pagrindinis legalus knygų platinimo tinklas Kinijoje. Tiesioginė departamento įtaka Dvasinės Civilizacijos tarnyboms (*Guogong changdang zhongyang jingshne wenming jianshe zhidao weiyuanhui*; 国共产党中央精神文明建设指导委员会; Spiritual Civilization Offices), taip pat Žurnalistų asociacijai (*Zhonghua quanguo xinwen gongzuozhe xiehui*; 中华全国新闻工作者协会), Interneto asociacijai (*Zhongguo hulian wang xiehui*, 中国互联网协会); Leidėjų asociacijai (*Zhongguo chuban shang xiehui*, 中国出版商协会) Rašytojų asociacijai (*Zhongguo zuojia xiehui*, 中国作家协会) ir t.t. Centrinio propagandos departamento kadrai dažnai sudaro pusę šių organizacijų narių skaičiaus. Centrinis propagandos departamentas netiesiogiai vadovauja Liaudies išlaisvinimo armijos Politinės tarnybos propagandos departamentui (*Zhongguo renmin jiefangjun zong zhenzhi bu*, 中国人民解放军总政治部) bei „pataria“ Sveikatos apsaugos ministerijai (*Zhonghua renmin gong heguo weisheng bu*, 中华人民共和国卫生部), Turizmo ministerijai (*Zhongguo guojia lyou ju*, 中国国家旅游局), Kinijos centrinei sporto komisijai (*Guojia tiyu zong ju*; 国家体育总局) ir visoms Kinijos nevyriausybiniams organizacijoms. Centrinis propagandos

¹⁴⁸ Žr.: *An Investigation Report on the CCP's Foreign propaganda System Making Ideology Infiltration and Spreading Hatred and Lies among the International Communities*, <http://investigating.wordpress.com/2009/03/03/an-investigation-report-on-the-ccp%E2%80%99s-foreign-propaganda-system-making-ideology-infiltration-and-spreading-hatred-and-lies-among-the-international-communities/>, 2013 09 04.

departamentas taip pat turi patariamąjį balsą Kinijos Socialinių mokslų akademijoje (*Zhongguo shehui kexueyuan*, 中国社会科学院), prestižinėje tyrimų institucijoje. Centrinio propagandos departamento vadovavimo/patarimo (*leadership/guidance*) vaidmuo pagrindiniuose biurokratijos sektoriuose labai išplečia jo galias valdyti informacijos srautus Kinijoje. Tuo būdu visos komunikacijos ir organizuotos socialinės sąveikos formos Kinijoje yra prižiūrimos Centrinio propagandos departamento.

Centrinio propagandos departamento „patarimai“ įvairiais su propaganda susijusiais klausimais turi rašytinę arba žodinių instrukcijų formą. Šie „patarimai“ yra privalomi, nes su propaganda susijusiuose reikaluose Partijos direktyvos laikomos turinčiomis aukštesnę statusą nei nacionalinė teisė. Pastaraisiais metais žodinė komunikacija įgyja daugiau reikšmės nei su propaganda susiję rašytiniai pareiškimai. Po 1989 m. propagandinėje veikloje žiniasklaidos srityje svarbią reikšmę įgijo slaptas žurnalas „Vidaus pranešimai“ („Internal Report“), leidžiamas Centrinio propagandos departamento Informacijos biuro. Žurnalas informuoja redaktorius ir leidėjus apie naujausią politiką propagandos srityje, supažindina su politine frazeologija (*tifa*, 提法) ir šūkais (*kouhao*, 口号), perspėja, kokie įvykiai žiniasklaidoje neturi atsispindėti, jame taip pat pateikiamos svarbios propagandos srities pareigūnų kalbos. Žodinės instrukcijos yra duodamos per susitikimus su aukštesniojo rango žiniasklaidos ir kultūros sektorių biurokratais; jos taip pat duodamos telefonu. Centrinio propagandos departamento personalas taip pat reguliariai susitinka su redaktoriais ir žurnalistais tiesiogiai informuoti juos apie einamąją propagandos politiką. Šie susitikimai vadinami „atnaujinimo susitikimais“ („update meetings“); dalyvavimas juose privalomas.

Šiuo metu Centrinį propagandos departamentą sudaro Naujienų biuras (*Xinwenju*; 新闻局; Bureau of News), Menų ir kultūros biuras (*Wenhua*; 文化局; Bureau of Arts and Culture), Televizijos ir radijo biuras (*Guojia guangbo dianying dianshi zongju*; 国家广播电影电视总局; Bureau of Television and Radio), Propagandos ir švietimo biuras (*Zhonghua renmin gong heguo jiaoyu bu*; 中华人民共和国教育部; Bureau of Propaganda and Education), Viešosios nuomonės biuras (Bureau of Public Opinion), Politikos tyrimų tarnyba (*Guowu zhence yanjiu shi*; 国务院政策研究室; Policy and Regulations Research Office), Naujienų, leidybos, transliavimo ir televizijos reformų ir vystymo tarnyba (*Guojia xinwen chuban zongshu*; 国家新闻出版总署; News, Publishing, Broadcasting and Television Industries Reform and Development Office), Leidybos biuras (*Chuban zongshu*; 出版总署; Bureau of Publishing), Kadro biuras (Cadre Bureau), Kultūrinės sistemos reformų ir vystymo tarnyba (*Guojia fazhan he gaige weiyuan hui*; 国家发展和改革委员会; Cultural System

Reform and Development Office), Centrinė tarnyba dvasinei civilizacijai (*Guojia zongjiao shiwu ju*; 国家宗教事务局; Central Office for Spiritual Civilization), Teorijos biuras (*Lilun ju*; 理论局; Bureau of Theory), Bendrųjų reikalų tarnyba (*Zhonggong zhongyang bangongshi*; 中共中央办公厅; General Office), Filosofijos ir socialinių mokslų nacionalinė planavimo tarnyba (*Quanguo zhexue shehui kexue guihua bangongshi*; 全国哲学社会科学规划办公室; National Planning Office of Philosophy and Social Science), Veteranų kadro tarnyba (*Zhonghua renmin gong he guo shangwu bu lituixiu ganbu ju*; 中华人民共和国商务部离退休干部局; Retired cadres Office), Kinijos žurnalistikos vystymo centras (*Zhongguo xinwen yanjiu zhongxin*; 中国新闻研究中心; China Dominant- Journalism Development Centre).

Centriniame propagandos departamente dirba apie tris šimtus darbuotojų. Atsižvelgiant į teorinį darbo pobūdį, iš kandidatų reikalaujama turėti mažiausiai magistro, kai kuriais atvejais – daktaro laipsnį. Priklausomai nuo paskyrimo sektoriaus, kandidatai turi disponuoti masinės komunikacijos, politikos mokslų, tarptautinių santykių, kinų kalbos, informacijos mokslų ir partijos istorijos/marksizmo-leninizmo žiniomis. Visi propagandos sektoriuje dirbantieji turi būti Komunistų partijos nariai.

Kontroliuojantys propagandos sistemą įgyja galimybę dominuoti visoje Kinijos politinėje sistemoje. Tai gerai suprato Mao Zedongas, Deng Xiaopingas, Jiang Zeminis. Centrinio propagandos departamento vadovas turi būti Politbiuro narys, tačiau nepriklauso Nuolatiniam komitetui (Standing Committee). Kaip minėta, nuo 2012 m. lapkričio Centriniam propagandos departamentui vadovauja Liu Qibao.

Užsienio propagandos tarnyba/Valstybės tarybos informacijos tarnyba (*Zhongyang duiwai lianluo bu*; 中央对外联络部; Office for Foreign Propaganda/State Council Information Office) yra tas pats organas, tik su dviem pavadinimais – pirmasis jų slaptas. Įstaigai vadovauja Zhao Qizhengas¹⁴⁹. Iš pradžių buvo įkurta Kinijos komunistų partijos Centro komiteto Užsienio propagandos grupė, kuri vėliau buvo pervadinta Užsienio propagandos tarnyba¹⁵⁰. Užsienio propagandos tarnyba tiria ir vysto viešą veiklą, susijusią su Kinijos užsienio propaganda (stebėjimas, įvairios veiklos cenzūra). Stebima užsienio žurnalistų veikla Kinijoje, atliekamas užsienio socialinių mokslų tyrimų apie Kiniją monitoringas, kontroliuojamas internetas. Organizacija buvo įkurta 1991 m. siekiant pagerinti Kinijos vyriausybės įvaizdį tarptautinėje arenoje po 1989 m. įvykių. Organizaciją sudaro septynios tarnybos ir sekretoriatas (pirmoji tarnyba: ryšiai su užsienio žiniasklaida ir viešosios diplomatijos veikla; antroji tarnyba:

¹⁴⁹ *China's Global Foreign Propaganda Strategy (Part 1)*, <<http://www.chinauncensored.com/index.php/global-stage/140-chinas-global-foreign-propaganda-strategy-part-1>>, 2013 11 21.

¹⁵⁰ *An Investigation Report on the CCP's Foreign Propaganda System Making Ideology Infiltration and Spreading Hatred and Lies among the International Communities.*

užsieniui pateikiamų žinių valdymas, tarptautinės viešosios nuomonės tyrimai; trečioji tarnyba: leidyba, kinas, kultūriniai mainai; ketvirtoji tarnyba: užsienio propagandos planavimas ir tyrimai; penktoji tarnyba: interneto propagandos politika; šeštoji tarnyba: užsienio žurnalistų veiklos Kinijoje kontrolė; septintoji tarnyba: Kinijos žmogaus teisių reikalai; sekretoriatas: politikos tarp centrinio ir lokalaus lygmens koordinavimas, administracinis darbas). Užsienio propagandos tarnyba „konsultuoja“ Kinijos žiniasklaidą „jautriais“ klausimais: Tibetas, Sindziangas, etninės mažumos, žmogaus teisės, demokratiniai judėjimai, Falun Gong. Apie ypač svarbius įvykius leidžiama pranešti vien tik Xinhua naujienų tarnybai, o visa likusi žiniasklaida tuos pranešimus turi pakartoti žodis žodin.

Svarbios institucijos, per kurias plėtojama kinų išorinė propaganda, yra KLR ambasados užsienio šalyse. Pvz., Kinijos Liaudies Respublikos ambasada Rusijoje 2009 m. platino kompaktinių plokštelių rusų kalba komplektą, kuriose įrašytos 60-ųjų KLR įkūrimo metinių išskilmės (karinis paradas ir šventinis koncertas), taip pat brošiūras anglų kalba „Kinija: klausimai ir atsakymai“¹⁵¹, „Kinijos Tibetas: faktai ir skaičiai 2009“¹⁵² bei kitas.

3.1.3. Užsienio propagandos tarnybos veikla

Užsienio propagandos tarnybos veikla skirta pateisinti Komunistų partijos nusižengimus žmogaus teisių srityje ir įtvirtinti pasaulyje komunistinės ideologijos viršenybę. Tarnybos strategija grindžiama siekiu perimti žiniasklaidos kontrolę tarptautiniu lygmeniu, be kita ko, tam tikslui panaudojant ir asmeninius ryšius, asmenines pažintis. Jos tikslas ir kartu veiklos mechanizmas yra *diskurso apie Kiniją reguliavimas tarptautiniu lygmeniu*, neleidžiant jam nukrypti nuo oficialios Komunistų partijos deklaruojamos „tiesos“. Užsienio propagandos tarnybos veiklą globalizacijos sąlygomis galima palyginti su tarsi „kūrybinės industrijos“ (terminą vartojant perkeltine prasme), kuriančios tam tikrą „simbolinį pasaulį“, veikla. Vartojant Teuno A. van Dijko terminologiją, tas simbolinis pasaulis gali būti sutapatintas su tam tikru Kinijos žiniasklaidos, meno rinkos bei naujųjų medijų kuriamu Kinijos „modeliu“, informacinio srauto apie Kiniją visetu. Tas modelis, kaip ir van Dijko naujienų žiniasklaidos (*news media*) modelyje, yra grindžiamas *patikimumo* arba *pasitikėjimo* strategija (*credibility strategy*), t.y. pageidaujamos „tiesos“ kūrimu panaudojant tokias technikas kaip statistika, autoritetingi šaltiniai, fotografijos ir kt.¹⁵³

Pritardamas Edwardo S. Hermano ir Noamo Chomsky'o požiūriui, kad mūsų dienomis Vakarų visuomenėse stebime „politinės viešosios sferos pakeitimą depolitizuota vartotojiška

¹⁵¹ *China: Questions & Answers*, Beijing: Foreign Languages Press, 2009.

¹⁵² *China's Tibet: Facts and Figures 2009*, Beijing: Foreign Languages Press, 2009.

¹⁵³ Van Dijk T. A., *Power and the News Media*,

<<http://www.discourses.org/OldArticles/Power%20and%20the%20news%20media.pdf>>, 2013 11 21.

kultūra¹⁵⁴, žiniasklaidos komercializaciją ir glaudų integravimąsi į tarptautinę politinę ekonomiką, manau, jog Kinija, ar, konkrečiai, Užsienio propagandos tarnyba šiomis sąlygomis turi du kelius, du poveikio metodus ar būdus. Pirmasis yra tiesioginė priešstata minėtų autorių suformuluotam „propagandos modeliui“, savęs pateikimas kaip komercializacijai, vartotojiškumui nepavaldžią ir priešišką jėgą, galinčią sukurti alternatyvą pačiam vakarietiškosios demokratinės politikos funkcionavimo modeliui. Antrasis būdas – paveikti Vakarų visuomenės iš vidaus, prasiskverbti į komercializaciją „gaminančio“ centro vidų, įgyti jame deramą įtaką ir reputaciją, nugalėti ne paneigiant, bet pasitelkus vakarietiškojo demokratinio žaidimo taisykles. Rusijos atveju mes stebime nostalgiją sovietiniams laikams, bet lygiai taip pat ir žavėjimąsi vakarietiškąja kultūra, negebėjimą atsispirti komercializacijos ir vartotojiškumo pagundoms. Todėl pateikdama „aiškią“ ir „skaidrią“ alternatyvą, Kinija galbūt netgi gali prasiskverbti į patį *rusiškosios tradicijos*, siekiančios suvienyti istorinę praeitį nuo Ivano Rūsčiojo, Petro I-ojo ir bolševizmo su dabartimi, galingos modernios valstybės vizija, kapitalizmu ir laisva rinka, centrą. Tas prasiskverbimas reiškia patobulinto, reformuoto sovietiniam modeliui analogiško modelio propagavimą, atliepiantį „didingos“ sovietinės ir apskritai rusiškosios praeities reminiscencijas ir vienijantį jas su aršia pasipriešinimo kova komercializacijos ir vartotojiškumo banalybei, nepaliekančiai vietos ir pačia savo esme žudančiai didingas sublimacija pagrįstas eschatologines schemas bei vizijas. Tiesa, tenka pripažinti, kad čia nupieštas hipotetinis kiniškosios propagandos modelis yra orientuotas daugiau į sąmoningąją rusų visuomenės dalį, į elitą, o ne mases.

Taip pat negalima atmesti prielaidos, jog kinų užsienio propaganda yra orientuota daryti įtaką tarptautinei valdančiajai klasei. Šiuo atveju iš aukščiau nagrinėtų būdų labiau tikėtinas antrasis, „šliaužiančios ekspansijos modelis“: kinų propaganda siektų suderinti fundamentalias tarptautinės valdančiosios klasės ir KLR elito vertybes, sau palankia linkme paveikti bei transformuoti globalaus elito dogmas bei principus. Tarptautinės valdančiosios klasės elitas turėtų pamažu persiorientuoti nuo komercializacijos prie didingų socialinių projektų modelio. Šio varianto sėkmės negalima nei teigti, nei lengva ranka atmesti. Viena vertus, globalus elitas vargu ar sieks persiorientuoti ir nusigręžti nuo egzistuojančių vertybių bei praktikuojamo gyvenimo būdo. Kita vertus, globalios transformacijos modelis, atsisakant komercializacijos bei prašmatnaus gyvenimo teikiamų malonumų ir orientuojantis į kažkokį kilnų, dar neatrastą tikslą, kurį atrasti ir „padėtų“ Kinija, atrodo visai realus. Tad Užsienio propagandos tarnybos veikla turėtų būti nukreipta dviem frontais: viena, į Rusijos ir pasaulio apskritai visuomenės; antra, į Rusijos ir pasaulio apskritai elitą.

¹⁵⁴ Herman E. S., Chomsky N., *Manufacturing Consent*, London: Vintage Books, 1994.

3.1.4. KLR išorinės propagandos metodai

Pagrindinis išorinės propagandos metodas yra *infiltracija* naudojant spaudos konferencijas, radiją, televiziją, kino filmus, reklamą, knygas, žurnalus, duodamus interviu, kultūrinius mainus. Kinų mokslininkai, besilankantys Rusijoje, Vakarų šalyse, stengiasi perprasti šių šalių visuomenių funkcionavimo dėsningumus, kad, grįžę į Kiniją, pritaikytų įgytas žinias propagandos tikslams. Kinų propaganda nukreipta į užsienio šalių visuomenių viduriniąją ir aukštesniąją klases, nes politikai, verslininkai, mokslininkai yra tie, kas kontroliuoja politinę ir ekonominę galią ir turi įtakos ideologijos ir viešosios nuomonės formavimui.

3.1.5. KLR propagandos efektyvumas

Kinų propaganda laikytina sėkminga tuo atžvilgiu, kad sugebėjo užtikrinti Komunistų partijos legitimumą ir atremti Vakarų spaudimą po 1989 m. birželio 4 d. įvykių Tiananmenio aikštėje. Tačiau infiltracijos požiūriu, siekio prasiskverbti į Vakarų visuomenių vertybių struktūras sėkmė yra abejotina, kadangi komunizmo/Mao Zedongo idėjų populiarumo Vakaruose toli gražu nesulaukiama. Vis dėlto, atsižvelgiant į Vakarų visuomenių ideologinį (demokratijos) nuosmukį, vertybinę krizę, ilgo laikotarpio periodu estetizuotai išorinei kinų propagandai globalizacijos sąlygomis galima prognozuoti lėtą, tačiau užtikrintų laimėjimų. Vis dėlto, reikia atsižvelgti į tarptautinės sistemos ir civilizacijų raidos dinamiką, kuri yra praktiškai nenuspėjama ir daugelį prognozių paverčia bevertėmis.

3.2. Dengizmas ir estetinė metafizika: komplementarūs propagandos ištekliai

Jei aukščiau pateikta institucijų analizė suteikia empiriniam vaizdo medžiagos tyrimui „materialų“ teorinį pagrindą, tai dengizmo ir estetinės metafizikos sintezės analizė gali pasitarnauti kaip atramos taškas „dvasinėje“, „nematerialioje“, spekuliatyvioje KLR propagandos manifestacijų teorinių apmąstymų erdvėje.

3.2.1. Dengizmas kaip universali filosofija

Siaurąja prasme dengizmas apibrėžtinai kaip Deng Xiaopingo teorija, kalbanti apie rinkos ekonomikos ir marksistinės filosofijos derinimo galimybes ir jose glūdintą praktinės veiklos potencialą. Tačiau platesne prasme Deng Xiaopingo mokymas gali būti laikomas holistine filosofinio mąstymo ir politinės praktikos sistema, talpinančia konfucianizmo „bazę“ ir

maoistinį jos „antstatą“, koreliuojantį su šiuolaikinėms postmodernistinėms visuomenėms būdinga tam tikros anhedonijos pagrindu besiformuojančia ir sparčiai plintančia ekonominio liberalizmo, komercializacijos viršenybės, vartotojiškumo tendencijų banga. Kaip holistinė, sintezuojanti, vienijanti ir į universalumą pretenduojanti filosofija, dengizmas harmoningai integruoja ir sulydo ekonominį ir politinį dėmenis. Ekonominę veiklą generuoja kūrybinė visuomenės energija. Ekonominiam dėmeniui, kaip substancijai, formą suteikia politiniai reikalavimai, grindžiami Komunistų partijos paternalizmu ir iš maoizmo perimtais politinės religijos elementais (pvz., eschatologinis dengizmo, kaip filosofinės – ideologinės – (kvazi)religinės struktūros, elementas). Galima sakyti, jog dengizmas kaip universali filosofija sukuria patrauklią specifinę – kinišką – biopolitikos schemą. Biopolitiką šiuo atveju reikia traktuoti M. Foucault vartota prasme: kaip „pastangą administruoti, optimizuoti, dauginti gyvybę, pajungti ją tiksliai kontrolei ir visapusiams reguliavimams“¹⁵⁵. Dengizmas siūlo modelį, kaip turėtų būti kontroliuojami socialinio vitališkumo proveržiai, kaip visuomenės kūrybinei energijai turėtų būti suteikiama norima kryptis, tam tikri rėmai, apeliuojant į *ren* (仁) arba *humanum* kaip bendrą vardiklį ir galutinį tikslą. Dengizmas siūlo patrauklias socialinio reguliavimo technologijas. Vakarietiškomis demokratijoms dengizmo filosofija gali būti patraukli ir priimtina dėl savo griežtumo racionalumo prasme, dėl savo idealo kaip protu pagrįsto racionalaus, apskaičiuoto, išmąstyto siekinio. Rusijos atveju dengizmas koreliuoja su tokia pat konstruktyvistine logika grįstu sovietiniu modeliu. Tokiu būdu stebime universalų dengizmo kaip konstruktyvistinės filosofijos pobūdį, jo priimtinumą skirtingų politinių ideologijų adeptams.

3.2.2. Estetinė metafizika

Kinija Rusijos atžvilgiu disponuoja ne vien juodosios ar pilkosios, bet ir baltosios propagandos ištekliais. Kinams nereikia apsimesti, jog jų estetika yra pagrįsta praktine – emocine, o ne pažintine – racionali dvasia. Kaip pažymi Liu Qipingas, kinų filosofijoje visuomet dominavo „žmogiškoji praktika“ (*wei*, 为) ir „emocinė prigimtis“ (*qing xing*, 性情), o mūsų laikais grožis tampa ne vien estetinė, bet ir metafizine kategorija¹⁵⁶, žyminčia žmogaus *būseną*. Jam tam tikra prasme pritaria ir Vladimiras Maliavinas: „Tradicinės kinų civilizacijos branduoliu [...] buvo ne ideologija, bet „dvasinis darbas“, „ne-veikiantis [išminties] veikimas“,

¹⁵⁵ Foucault M., *The Will to Knowledge*, London: Penguin Books, 1998, p. 137, cit. pagal: Žukauskaitė A., *Nuo biopolitikos prie biofilosofijos: M. Foucault, G. Agambenas, G. Deleuze'as*, <<http://www.vu.lt/leidyba/dokumentai/zurnalai/PROBLEMOS/Problemos%202013%2084/84-98.pdf>>, 2014 02 21.

¹⁵⁶ Qiping L., „The Worldwide Significance of Chinese Aesthetics in the Twenty – First Century“, *Frontiers of Philosophy in China*, Vol. 1, No. 1, 2006, <<https://springerlink3.metapress.com/content/vru6887p898161n4/resource-secured/?target=fulltext.pdf&sid=ibkhnn45yhu431vkcr14fyt&sh=www.springerlink.com>>, 2011 07 20.

kuriame susilieja sąmonė ir veiksmas. Tokia „išmintinga praktika“, pagrįsta dvasine intuicija ir besąlygišku pasitikėjimu gyvenimu, ir buvo visų atradimų, visų didžiųjų kinų genijaus laimėjimų šaltinis. [...] kinų civilizacija neišvystė abstrakčios mokslinės minties ar doktrinos, o greičiau sukūrė ypatingą kultūrinį tipą, kuris skirtas ne tiek pažinimui, kiek beveik nesąmoningam supratimui pačiu suvokimo, jutimo, mąstymo būdu¹⁵⁷. Vertinant grožį kaip *patirtį* arba *patirties formą*, manau, galima teigti, jog kinų propaganda siekia veikti grožio patirties sąlygas, grožio patirties predispozicijas, nes grožis yra žmogaus proto, žmogiškosios sąmonės projekcija, žmogaus sąmonės būseną. Grožio patirties siekis kaip tam tikra specifinė permanentinė sąmonės būseną, pasižyminti tikslingu nukreiptumu, gali būti pavadinta *estetiniu gyvenimo būdu*. Pasišventimas tam estetiniam gyvenimo būdai yra „tikslingumas, neturintis tikslo“, apimantis „tiesos nušvietimą per grožį“ (“*illuminating truth through beauty (yi mei qi zhen; 以美启真)*“), „gėrio kaupimą per grožį“ (“*accumulating goodness through beauty (yi mei chu shan; 以美出善)*“) ir „vertės gyvenimui suteikimą per grožį“ (“*making life worth living through beauty (yi mei li ming; 以美利命)*“)¹⁵⁸. Tačiau estetinis gyvenimo būdas kaip besąlygiška grožio apoteozė gali būti *kiniškai pamatyta* grožio apoteozė, *kiniškas* estetinis gyvenimo būdas. Sprendimas dėl to, ką laikyti grožiu bei žavesio objektu, kokią estetinę patirtį laikyti siekiamybe, gali būti veikiamas ar net nulemtas kinų kultūroje bei civilizacijoje dominuojančių, galiojančių taisyklių. Todėl kinų propagandos uždavinys – užčiuopti taškus, kuriuose kiniškųjų ir universaliųjų grožio patirties sąlygų turinys persipina bei susilieja.

3.2.3. Dengizmo ir estetikos metafizikos sintezė

Dengizmas ir estetikos metafizika yra ne alternatyvūs, o komplementarūs, vienas kitą papildantys, vienas kitą sustiprinantys kinų propagandos Rusijoje ištekliai. Dengistinis kinų propagandos lygmuo yra nukreiptas daugiau į viešąją, bendruomeninę socialinių vertybių ir visuomenės normų sferą, siekia harmonizuoti rusų ir kinų visuomenėse dominuojančias vertybes arba, tiksliau, skatinti rusiškas vertybes prie kiniškųjų pamažu, bet tvirtai adaptuoti. Šiai adaptacijai patikimą pagrindą suteikia tiek liaudies, masių, tiek ir Rusijos politinio elito polinkis/potrakis visai apimančioms, holistinėms ateities konstravimo vizijoms. Čia slypi Kinijos ir Rusijos suartėjimo intelektualinių spekuliacijų lauke potencialas, Kinijos ir Rusijos mąstymo tapatumas sociopolitiniame bendruomeninių patirčių lygmenyje. Tačiau esmė ta, jog Kinijos ir Rusijos politinių lyderių ir eilinių piliečių mąstymas ne tiesiog paprasčiausiai sutampa, bet tai, jog Rusija orientuojasi į Kiniją sektino pavyzdžio prasme. Konservatyvi prezidento V. Putino politika, siekianti suvienyti įvairiais fragmentais „išsibarsčiusią“ Rusijos

¹⁵⁷ Малявин В., *Китайская цивилизация*, Москва: Издательство Астрель, 2000, p. 611.

¹⁵⁸ Zehou L., “Of Human Nature and Aesthetic Metaphysics”, Keping W., (ed.), *Diversity and Universality in Aesthetics*, 2010, <<http://www.iaaesthetics.org/publications/yearbooks#>>, 2011 07 25.

istoriją į vientisą monolitinį lydinį, įkvėpimo semiasi iš holistinio, organicistinio, visuminio kinų mąstymo, kuriame pakanka vietos tokiems radikaliai skirtingiems reiškiniams, kaip konfucianizmas ir budizmas, imperinė praeitis ir Kultūrinė revoliucija, rinkos ekonomika ir maoizmas, visuomeninės energijos išlaisvinimas ir kartu jos pajungimas kolektyviniams projektams.

Estetinė metafizika kinų propagandoje yra nukreipta ne į viešą, socialinį, bendruomeninį, pilietinį lygmenį arba individo veik(l)ų modeliavimą šios projekcijos aspektu, o į individualų, privatų, intymų, asmeninį lygmenį. Estetinis gyvenimo būdas suponuoja neapibrėžto specifinio, mistinio rytietiškojo (kiniškojo) dvasingumo išpažinimą ir praktikavimą, turintį užpildyti bet kokią erdvę, kur tik nors akimirksniui pasireiškia vakuumas, tuštuma, disharmonija ir abejingumas. Visai to nesuvokdamas ir nereflektuodamas, skaitydamas Cao Dži, Tao Juanmingo, Li Bo ar Du Fu poeziją, užsiimantis kovos menu *taiji quan* (太极拳), besizavintis *chan* (禪) meditacija, besimėgaujantis arbatos ceremonija *gunfu cha* (工夫茶), rusas ugdomi palankumą ir draugiškumą Kinijos kultūrai, civilizacijai, o kartu galbūt ir šiuolaikinės Kinijos Liaudies Respublikos politinių lyderių kalbose išsakytiems teiginiams. Stebime sintezę: vidinio, asmeninio poreikio realizaciją įkūnija atitinkama socialinė išorė. Negalime teigti, kad po keleto ar keliolikos metų Rusijoje bus atvirai išpažįstamas ir praktikuojamas dengizmas kaip kiniškojo dvasingumo perėmimo pasekmė, tačiau visai tikėtina, kad bus praktikuojama rusiška „dukterinė“ dengizmo ideologija, savo esme beveik niekuo nesiskirianti nuo kiniškojo dengizmo kaip ištakų ir šaknų. Specifinių savo prigimtimi kiniškų elementų infiltracija į rusiškąjį dengizmo ekvivalentą suteiks galimybę per tuos susisiektimo, jungties momentus „rusiškąjį dengizmą“ bent iš dalies kontroliuoti. Tuo būdu išorinė socialinė sfera (dengizmas) ir privatus asmeninis gyvenimas (estetika) tarsi įkūnija imanentiškai žmoguje glūdinčią holistinę etikos ir estetikos sutaikymo bei harmonizavimo pastangą, tačiau ta harmonija yra užrašoma jau ne (tiek) kirilica, kiek kiniškais rašmenimis.

4. RUSIJA TARP SINOFILIJOS IR SINOFOBIJOS

Ketvirtojoje disertacijos dalyje Kinijos propaganda Rusijoje analizuojama vadovaujantis nuostata, kad Kinija Rusijos atžvilgiu vykdo ne tiek agresyvią bei impulsyvią, kiek nuoseklią ir laipsnišką „prijaukinimo“ stiliaus propagandą. Reikia pažymėti, jog „prijaukinimo“ strategija yra pagrįsta keletu svarbių principų. Pirmąjį principą būtų galima įvardyti kaip *panoptikumo principą*. Praktiniame lygmenyje šis principas reiškia spragų, pro kurias Rusija galėtų ištrūkti iš Kinijos kontrolės sistemos, užkamšymas, visų kelių, kuriais Rusija galėtų pabėgti, kontroliavimas ir uždarymas. Panoptikumo principas yra visa matantis, visa regintis, į bet kokį Rusijos pasipriešinimą apgalvotai ir ramiai nukreiptas Kinijos žvilgsnis. Antrąjį principą galima būtų pavadinti *priežiūros (paternalistiniu) principu*. Tai reiškia, jog tarp Kinijos ir Rusijos kuriamas ir įtvirtinamas tėvų - vaikų arba katės - pelės santykis. Rusijos reakcija į Kinijos spaudimą yra kontroliuojama, tiksliau, kontroliuojamas „garo nuleidimo“ mechanizmas, t. y. iki tam tikros ribos yra leidžiama pasireikšti Rusijos nepasitenkinimo ar net įtūžio priepuoliams, kad jie ilgainiui „išsikvėptų“ ir nusloptų, virsdami tiktai „balsu tyruose“. Priežiūros principo funkcija yra neutralizuoti neigiamą Rusijos reakciją Kinijos politikos atžvilgiu. Trečiasis principas – *įtraukimo/dalyvavimo* principas. Rusija skatinama dalyvauti Kinijos planuose, turėti reikalų su Kinija, parodyti, kad tai jai yra naudinga. Išsigelbėjimas Rusijai galėtų būti Kinijos ignoravimas, tačiau tarpusavio priklausomybės laikais tarptautinėje sistemoje neįsitraukti į žaidimą yra neįmanoma. Galiausiai, trečiąjį principą padeda realizuoti ketvirtasis – *autotransformacijos* principas. Kalbant psichologiniais terminais, Kinija siekia (pa)keisti Rusijos „Aš-vaizdą“ arba savivaizdį ugdydama tuos kolektyvinės rusų sąmonės ir nacionalinės savimonės bruožus, kurie yra naudingi Kinijai. Galima sakyti, kad pastarasis principas grindžiamas politikos antropomorfizavimu, į politiką perkeliamos, transponuojamos psichologinės tarpasmeninių santykių taisyklės. Taip pat pažymėtina, jog kuriama maloni, draugiška atmosfera, būtina ilgalaikiai, į perspektyvą orientuotai politikai.

Kinijos vykdomos „prijaukinimo“ strategijos kontekste itin svarbus vaidmuo tenka Rusijai kaip kinų propagandos „žaidimo erdvei“ su tos propagandos akceptavimo, atmetimo arba tam tikro „neutraliteto“ opcijomis. Sinofilija ir sinofobija, būdamos diametriškai priešingais viso Rusijos reakcijos į Kinijos propagandą poliais, nužymi terpe, erdvę, pagal kurios kontūrus kinų propaganda yra „skobiamą“, formuojama tiesiogine šio žodžio prasme. Svarbia kinų propagandos proveržio sąlyga yra Rusijos ir Vakarų šalių, vakarietiškojo pasaulio priešprieša, susiformavusi kaip Rusijos tikėjimo savo mesianistine misija ir tik sau skirtu unikaliu raidos keliu pasaulio istorijoje pasekmė bei išdava. Šioje disertacijos dalyje taip pat analizuojama

eventuali Kinijos propagandos kaita skirtingų Kinijos – Rusijos santykių raidos scenarijų atveju bei galimybės Rusijos kontrpropagandai.

4.1. Rusija ir Kinija: panašus mentalitetas vienija

Kinijos švelniosios galios plėtrai ir jos propagandos sklaidai labiausiai trukdo tai, jog šalis nėra demokratinė. Tačiau Rusijos atveju tokių problemų nekyla. Svarbiausia problema čia yra ta, kad šalių siekiai ir tikslai tarsi ir sutampa, tačiau skiriasi percepcija, problemų bei būdų joms spręsti įsivaizdavimas ir suvokimas. Sritys, kurių atžvilgiu Rusijos pozicija sutampa su Kinijos, yra visų pirma žmogaus teisių klausimai, tautinių mažumų statuso problemos, požiūris į humanitarinę intervenciją, bei tokios svarbios sritys, kaip branduoliniai ginklai bei Vakarų galia¹⁵⁹. Iki 2008 – 2009 m. pasaulinės ekonominės krizės abi šalys patyrė smarkų ekonominį augimą, skatinamą eksporto¹⁶⁰. Abi šalys charakterizuoja save kaip „besivystančias“, Kinijai susiduriant su daugybės žmonių skurdo problema, o Rusijai bandant išsivaduoti iš priklausomybės nuo žaliavų eksporto¹⁶¹. Abiejų šalių vyriausybės yra stabilios, autoritarinės ir centralizuotos, nors susiduria su nutolusių regionų kontrolės problema¹⁶². Ir Kinija, ir Rusija yra išdidžios ir jautrios šalys, besididžiuojančios savo statusu ir įtaka globalinėje arenoje¹⁶³. Jos dažnai vienodai balsuoja JTO Saugumo Taryboje (abi – nuolatinės narės su veto teise)¹⁶⁴. Tačiau, kaip pažymi Bobas Lo, Rusijos santykiai su Kinija yra daugiabriauniai ir prieštaringi, Maskva vis labiau rūpinasi Kinijos transformacija į globalią galią ir šio reiškinio implikacijomis Rusijos saugumui bei vietai ir rolei pasaulyje. „Subtiliai balansuodama tarp strateginės konvergencijos ir įtarumo, Kinijos – Rusijos partnerystė žvelgia į miglotą ateitį“, - rašo jis¹⁶⁵. Todėl Kinijos propagandai kyta užduotis dar labiau stiprinti *win – win* požiūrį, siekti, kad Rusijoje laimėtų ne „demografinių baimių“ ir „geltonojo pavojaus“ „sindromo“ kamuojami sinofobai, o sinofilai. Tai suvokdama, Kinija išnaudoja vadinamosios ideologinės sinofilijos¹⁶⁶ kortą, kurią atspindi Rusijos Mokslų akademijos Tolimųjų Rytų instituto mokslininko Aleksandro Jakovlevo požiūris: Rusija ir Kinija, galbūt kartu su Indija, „gali veikti kaip naujo

¹⁵⁹ Menon R., “The China – Russia Relationship: What It Involves, Where It Is Headed, and How It matters for the United States”, A Century Foundation Report, 2009, <<http://tcf.org/publications/pdfs/pb690/Menon.pdf>>, 2011 06 18.

¹⁶⁰ Bellacqua J., “Introduction. Contemporary Sino – Russian Relations: Thirteen Years of a “Strategic Partnership”, James Bellacqua (ed.), *The Future of China – Russia Relations*, Kentucky: The University Press of Kentucky, 2010, p. 2.

¹⁶¹ Ten pat.

¹⁶² Ten pat.

¹⁶³ Ten pat.

¹⁶⁴ Ten pat.

¹⁶⁵ Lo B., “A Fine Balance – The Strange Case of Sino – Russian Relations”, *Russie.Cei.Visions*, No. 1, 2005, <<http://www.ifri.org/downloads/boboloanglais.pdf>>, 2011 06 18.

¹⁶⁶ Plačiau apie pragmatinę ir ideologinę sinofiliją žr.: Tsygankov A., “What is China To Us? Westernizers and Sinophiles in Russian Foreign Policy”. *Russie.NEI.Visions*, No. 45, 2009, <<http://www.ifri.org/downloads/ifritsygankovengrussiachinanov2009.pdf>>, 2012 06 03.

antihegemoninio, antivakarietiško tarptautinio fronto inspiratorės ir organizatorės“¹⁶⁷. Tam tikra prasme tai atspindi „vieno vieningo fronto“ (*yitiaoxian*; 一条线) užsienio santykių strategiją, tik šiuo atveju vieningas frontas būtų kuriamas prieš Vakarus ir ypač JAV¹⁶⁸. Tiesa, pastaruoju metu šiuos svarstymus užgožia svajonė apie G3, kur Rusija atsistotų greta JAV ir Kinijos. Tačiau lemiamas vaidmuo Kinijos propagandoje Rusijos atžvilgiu tenka siekiui sustiprinti pragmatinę sinofiliją ir įdiegti Rusijai mintį, kad Kinijos – Rusijos sąjunga nebūtų Rusijai pavojinga, o, atsižvelgiant į globalizacijos procesus ir vis labiau stiprėjančią valstybių tarpusavio priklausomybę, suteiktų naujai atsiveriančių galimybių. Kinija savo oficialiuosiuose interneto tinklalapiuose Rusijai prisistato kaip aktyvi, veržli, atvira naujovėms ir progresui, bet draugiška, taiki, ir žinoma, turinti kuo didžiuotis kaimynė. Siekiama įdiegti mintį, jog Rusijai yra naudingiau šlietis prie Kinijos, nei formuoti antikinišką JAV – ES – Rusijos aljansą, kaip atsvarą Kinijos iškilimui. Toks variantas negali būti *a priori* atmetas, atsižvelgiant į tai, jog dvigalvis Rusijos erelis žiūri tiek į Vakarus, tiek į Rytus - Rusija turi tiek vakarietišką, tiek rytietišką tapatybę, jos identitetas yra dvigubas ir nėra visiškai susiformavęs. Pasak J. Bellacqua, nors didžiausia Rusijos teritorijos dalis geografiškai priklauso Azijai, jos populiacijos centrai yra išsidėstę Vakaruose, t. y. europinėje Rusijoje. Tuo būdu šalis yra kultūriškai orientuota į Europą ir turi tik minimalius ryšius su Rytų Azija, kai tuo metu Kinija yra orientuota į Azijos – Ramiojo vandenyno regioną. Anot jo, Kinijos ir Rusijos kultūros nėra komplementarios, eiliniai piliečiai tarpusavyje turi mažai ką bendra¹⁶⁹. Manydami, jog šie teiginiai nemaža dalimi atitinka tiesą, turime šį kultūrinį skirtingumą laikyti kliūtimi Kinijos propagandos sklaidai.

Kaip kalbėdamas apie kinų politinio derybinio elgesio specifiką pažymi Paulis H. Kreisbergas, svarbus kinų derybinio elgesio bruožas yra *draugystės*, „*seno draugo*“ (*lao pengyou*; 老朋友) principas¹⁷⁰. Netikėtai, konkrečiai situacijai pritaikytas elgesys, išreiškiantis tariamą poziciją „mes esame draugai“, dažnai turi stiprų psichologinį poveikį. Ši taktika, mano nuomone, yra taikoma ir kinų propagandiniuose veiksniuose Rusijos atžvilgiu. Be psichologinio suartėjimo patyrimo poveikio, ji kartu yra ir užuomina Rusijai, jog elgtis nepagarbiai su Kinija Rusijai tiesiog nenaudinga, nes, pavartojus kinų posakį, į viską, kas artėja link ribos, reikia žiūrėti atsargiai. Tai ne tik Rusijos „gundymas“, bet ir patarimas jai kuo labiau vengti konflikto, galinčio turėti liūdnų padarinių abiem šalims, bet daugiau Rusijai. Kartu reikia pažymėti, kad,

¹⁶⁷ Yakovlev A., “Confidential Partnership Aimed at Strategic Interaction”, *Far Eastern Affairs*, No. 2 (112), 1997, p. 45; cit. pagal: Lukin A., *Russia's Image of China and Russian-Chinese Relations*, <http://www.brookings.edu/fp/cnaps/papers/lukinwp_01.pdf>, 2011 06 18.

¹⁶⁸ Cheng J., Zhang F. W., “Chinese Foreign Relations Strategies under Mao and Deng: A Systematic and Comparative Analysis”, *Kasarinlan: Philippine Journal of Third World Studies*, Vol. 14, No. 3, 1999, http://journals.upd.edu.ph/index.php/kasarinlan/article/view/1415/pdf_59>, 2012 03 09.

¹⁶⁹ Bellacqua, 2010, p. 2.

¹⁷⁰ Kreisberg P. H., “China's Negotiating Behaviour”, Robinson T. W., Shambaugh D. (eds.), *Chinese Foreign Policy: Theory and Practice*, Oxford: Clarendon Press, 1994, p. 459 - 460.

nepaisant Samuelio Huntingtono „Karaliaus dilemos“ koncepcijos, į kinų kalbą išverstos kaip *zhengji kunju* (政绩困局; „*performance dilemma*“), ekonominis augimas ir kylantis šalies pragyvenimo lygis kol kas vis dėlto užtikrina Kinijos komunistų partijos legitimumą¹⁷¹. Neatmestina galimybė, kad Rusijai atsiveriančios ekonominės galimybės (pvz., dvišalės prekybos plėtra), kylančios iš bendradarbiavimo su Kinija, „legitimuotų“ Kiniją net aršiausiu Rusijos sinofobų akyse; į šį tikslą šiuo metu ir yra nukreipta kinų propaganda. Atkreiptinas dėmesys, kad ekonominis gerbūvis, be kita ko, lengviau pasiduoda estetizacijai, jį lengviau perteikti konkrečiomis estetine konotaciją turinčiomis tiek įprastinėms, tiek ir vizualinėms retorikos formulėmis.

4.2. Rusija ir Kinija: „geltonasis pavojus“ skiria

Rusiškąją sinofobiją geriausiai atskleidžia „geltonojo pavojaus“ terminas. Atsižvelgiant į tai, jog Rusijos populiacija sudaro tik truputį daugiau nei 10 proc. Kinijos populiacijos, iš demografinių pozicijų padėtis tikrai atrodo rimta. Geltonojo pavojaus (*Yellow Peril* (angl.), *Gelbe Gefahr* (vok.), *Желтая Опасность* (rus.)) terminas, pradėtas vartoti XIX a. pabaigoje, buvo skirtas apibūdinti kinų darbininkų imigraciją į Vakarų šalis, ypač Jungtines Valstijas; XX a. viduryje jis buvo siejamas su japonų karine ekspansija¹⁷². Šiuo metu minėtas terminas arba terminas „kiniškoji grėsmė“ (rus. *китайская угроза*) vis aktyviau eksploatuojamas Rusijoje; susitelkę Sibire ir Primorės krašte, kinai Rusijoje jau spėjo tapti viena iš didžiausių etninių grupių. Kinų „invazija“ ar „šliaužiančioji ekspansija“ Rusijos vyriausybei ateityje gali tapti rimta problema ir nemenku galvos skausmu. Tikėtina, jog didėjant ekonominei ir karinei galiai, Kinija sieks išplėsti savo „gyvenamąją erdvę“ silpnesnių kaimynų, taip pat ir Rusijos, teritorijos sąskaita. Kinijos hegemoninės ambicijos yra akivaizdžios, ir Rusijos atsisakymas bendradarbiauti su Vakarų demokratijomis (t.y. visų pirma su JAV) paliks šalį vienui viena, bejėgę pasipriešinti Kinijos geopolitiniams žaidimams. Atsisakydama tapatintis su Vakarais ir neįvertindama Kinijos keliamos grėsmės, Rusija smarkiai rizikuoja. Blogiausiu atveju Kinija aneksuos gamtiniais resursais turtingas Rusijos rytines teritorijas, o galbūt net kadaise buvusią galingą imperiją apkarpyt iki istorinės Kijevo Rusios ribų¹⁷³; jei taip ir neįvyktų, kinų tautinę mažumą reikalui esant Kinijos vyriausybė galėtų išnaudoti vienokiam ar kitokiam politiniam spaudimui vykdyti. Tuo būdu kinų imigracija vertintina ne tiek kaip spontaniškas savaiminis reiškinys, o sąmoninga sudėtinė Kinijos globaliam dominavimui projektuojamos strategijos dalis.

¹⁷¹ Holbig H., „Remaking the CCP’s Ideology: Determinants, Progress, and Limits under Hu Jintao“, *Journal of Current Chinese Affairs*, 2009, <<http://hup.sub.uni-hamburg.de/giga/jcca/article/view/60/60>>, 2011 06 19.

¹⁷² Žr.: <http://en.wikipedia.org/wiki/Yellow_peril>, 2007 05 23.

¹⁷³ Žr.: <http://www.hudson.org/index.cfm?fuseaction=publication_details&id=4140>, 2007 05 23.

Trumpuoju laikotarpiu sunku tikėtis kokių nors agresyvesnių Kinijos žingsnių Rusijos atžvilgiu. Optimalus Kinijos pasirinkimas kelyje į supervalstybę – konkurentę JAV yra ne koks nors neapskaičiuotas avantiūrizmas, o siekis išnaudoti santykiuose su Rusija egzistuojantį bendradarbiavimo potencialą ar netgi jį kurti; tačiau ilguoju periodu šis bendradarbiavimas yra tramplinas hegemoninėms Kinijos ambicijoms. Ne vienas dalyko žinovas bent jau neformaliai teigia, jog klausimas yra ne tai, ar Kinija tarptautinės politikos olimpe pakeis JAV, o kada tai įvyks ir kokia bus naujosios supervalstybės politika globaliniame lygmenyje, kokios transformacijos laukia tarptautinės sistemos. Jei tokios prognozės pasitvirtintų, Rusijos draugystė Kinijai taptų žymiai mažiau reikalinga, ir tuomet Rusijos, kaip didžiosios galios tarptautinėje sistemoje, ateitis, grindžiama *self – sufficiency*, neprisijungimo formule, taptų iš tikro miglota. Taigi galima sakyti, kad glaudžiai bendradarbiaudama su Kinija, Rusija tam tikra prasme kloja pamatus dar didesniai jos iškilimui, kuris pačiai Rusijai ilgai gali tapti itin dideliu rūpesčiu.

Negalima teigti, kad oficialioji Rusija į vadinamąjį geltonąjį pavojų žvelgia nematydama potencialių grėsmių. Pasyvi Rusijos reakcija ir pabrėžtinai tiesmuka, Kinijos elgesio potekstės neigianti traktuotė aiškintina ne tiek noru žūt būt išlaikyti su Kinija šiltus santykius ar tiesiog diplomatinį trumparegiškumą. Teisingiau būtų teigti, kad Rusija, persisunkusi globalistiniais terminais apibūdinama *derzhavnost'* ideologija, paveldėta dar iš carų laikų ir išpažįstama bei remiama šiandienio šalies elito, besąlygiškai tiki unikaliu savo raidos keliu ir misija. Rusija ir šiandien jaučiasi turinti vykdyti jai skirtą istorinę slavų vienijimo ir galingos valstybės kūrimo misiją. Rusija vadovaujasi neigimo logika, tvirtina, kad Vakarų buvimas kur nors netoli Rusijos „įtakos sferų“ jau savaime kelia jai grėsmę. Anot *derzhavnost'* ideologijos, Rusijos dydis ir potencialas, nepaisant prastos ekonominės padėties, automatiškai daro ją didžiąja galia, o Rusijos nacionalinis interesas yra atsverti JAV – Vakarų reprezentanto ir simbolio – įtaką strategiškai svarbiuose regionuose, tokiuose kaip Europa, Vidurio ir Tolimieji Rytai, taip apginant šalies interesus. Rusija tiki, kad visas grėsmes atrems eidama savo, tik jai skirtu keliu. Tačiau reiktų pridurti, jog Rusijos tikėjimas savo unikaliumi ir nepakeičiama, šventa didžiąja mesianistine misija pasaulio istorijoje, žvelgiant ne iš romantinių, o iš pragmatinių pozicijų, yra jos Achilo kulnas, silpnoji vieta, kuria naudojasi kinų propaganda. Palaikydama ir stiprindama rusams taip mielą iliuziją, Kinija galutinai atkerta Rusiją nuo galimo išsigelbėjimo šaltinio – integravimosi į vakarietiško kultūrą. Rusija rizikuoja likti reikalinga Kinijai tik grobio/aukos prasme, o Vakarams, išvysčiusiems „žaliąsias“ technologijas ir nebeprisitačiusiems nuo Rusijos naftos ir dujų importo, visiškai nereikalinga.

Atkreiptinas dėmesys į dar vieną siekio formuoti teigiamą įvaizdį tarptautiniu lygmeniu rodiklį – tarptautinių parodų skaičiaus didėjimą bei kasmetinį ekspozicijų ploto didėjimą.

Kasmet užsienyje kinai organizuoja apie 800 parodų¹⁷⁴. 2009 m. lapkritį Vilniaus paveikslų galerijoje taip pat buvo surengta fotografijų paroda „Žvilgsnis į Kiniją“, skirta 60 – osioms Kinijos Liaudies Respublikos įkūrimo metinėms¹⁷⁵.

Galima sakyti, kad Rusijoje šiuo metu vyrauja politinis Kinijos *kontroliuojamos laisvės* (*liberté surveillée; supervised liberty*) tipo įvaizdis¹⁷⁶. Šalis įsivaizduojama kaip plečianti piliečių laisvės sferą, bet nesutinkanti duoti visiškos laisvės. Tačiau žymiai svarbesnis yra Kinijos kaip antrarūšės (*second – class*) valstybės įvaizdis Rusijos akyse, išlikęs dar nuo sovietinių laikų. Jis yra susijęs su Rusijos savęs vertinimo indeksu. Konkuruodama su klestinčiais Vakarais, Rusija siekia juos pasivyti, jiems prilygti, jaučia savotišką nepilnavertiškumo kompleksą. Tuo tarpu santykių su Kinija atveju Rusija pati jaučiasi atstovaujanti Vakarams ir dažnai žvelgia į Kiniją iš aukšto. Kinijos propaganda, forsudama Kinijos kaip (dar tik) besivystančios taikios šalies įvaizdį, siekia laimėti dar daugiau laiko ir tokia iliuzija „užliūliuoti“ rūpestį ir grėsmę jaučiančias Rusijos politines grupes.

4.3. Kinijos ir Rusijos santykiai: (propagandos) raidos scenarijai

Manau, jog trumpuoju laikotarpiu Rusijos ir Kinijos santykiai išliks geri. Tačiau ateityje, kaip pažymi B. Lo ir Andy Rothmanas, gali realizuotis labai įvairūs scenarijai: strateginės konvergencijos, politinio - karinio aljanso, konfrontacijos, „istorijos pabaigos“ (abi šalys tampa demokratinėmis), stagnacijos ir strateginės įtampos¹⁷⁷. Priklausomai nuo to, kaip vystysis Kinijos ir Rusijos santykiai, priklausys ir galimi Kinijos propagandos Rusijos atžvilgiu scenarijai. Rusija Kinijai yra nepaprastai svarbi; be kita ko, tą liudija ir intensyvi prieš Rusiją nukreipta kinų žvalgybinė veikla. Olegas Glazunovas rašo: „2004 –ųjų gruodį Nikolajus Patruševas (tuo metu Rusijos Federalinės saugumo tarnybos vadovas, šiuo metu Rusijos Saugumo tarybos sekretorius – A.S.) atvirai pasakė: aktyviausiai Rusijos teritorijoje veikia JAV, Kinijos ir Šiaurės Korėjos slaptosios tarnybos. Ir Kinijos žvalgybinė veikla užėmė garbingą antrąją vietą po JAV“¹⁷⁸.

Minėtus šešis Kinijos ir Rusijos santykių raidos scenarijus sąlygiškai galima suskirstyti į dvi grupes: strateginė konvergencija, politinis – karinis aljansas, „istorijos pabaiga“ ir stagnacija suponuoja daugiau ar mažiau taikius sugyvenimo būdus, tuo tarpu konfrontacijos ir strateginės

¹⁷⁴ *Имидж Китая, формируемый для внешнего мира*, <<http://www.1zam.com/41-imidzh-kitava-formiruemyj-dlya-vneshnego-mira.html>>, 2011 07 20.

¹⁷⁵ *Vilniaus paveikslų galerijoje – fotografijų paroda „Žvilgsnis į Kiniją“*, <http://www.ldm.lt/VPG/Kinu_foto_inf.htm>, 2011 07 20.

¹⁷⁶ Mackerras C., *Western Images of China*, Oxford University Press, 1989, p. 227.

¹⁷⁷ Lo B., Rothman A., “China and Russia: Common interests, contrasting perceptions”, *CLSA*, 2006, <http://www.chathamhouse.org.uk/files/6619_russiachinamay06.pdf>, 2011 07 19.

¹⁷⁸ Глазунов О., *Китайская угроза*, Москва: Эксмо, 2010, p. 89.

įtampos modeliai – konfliktą. Konflikto sąlygomis Kinija galėtų taikyti tokius propagandos metodus, kaip Rusijos lyderio figūros personalizacija demonizacijos tikslais bei priešišku grupių Rusijoje identifikavimas ir atitinkamas vaizdavimas Kinijos žiniasklaidoje. Konfrontacijai gresiant virsti kariniu konfliktu (pvz., Rusijos Tolimųjų Rytų užgrobimo atveju), be šių pagrindinių metodų, gali būti pasitelkiamos tokios konflikto propagandos temos, kaip karinė grėsmė (rusų karinės galios išaukštinimas ar sumenkinimas propagandos tikslais), grėsmė tarptautiniam stabilumui (Rusijos kaip tarptautinei taikai ir saugumui grėsmę keliančios šalies vaizdavimas), technologijos akcentavimas (Kinijos ginklai yra tikslūs, pažangūs, kinai yra pajėgūs pulti rusų taikinius su „chirurginiu“ tikslumu, t.y. taikių gyventojų aukų bus išvengta arba jų skaičius sumažintas iki minimumo)¹⁷⁹. Taikaus sugyvenimo sąlygomis Kinija siektų kontroliuoti Rusiją vertybinio diskurso lygmenyje. Tai reiškia, jog Kinija siektų kiek įmanoma labiau kontroliuoti Rusijos informacinę erdvę, kas iš esmės reikštų Rusijos žiniasklaidos kontrolę arba, tiksliau, įtaką jai. Tikėtina, jog taikaus sambūvio sąlygomis propaganda virstų viešąja diplomatija ir Kinija savo santykius su Rusija projektuotų pagal penkis Nicholas'o J. Cullo suformuluotus viešosios diplomatijos metodus: aplinkos monitoringas (*Listening*), aplinkos valdymas/menedžmentas (*Advocacy*), kultūrinė diplomatija (*Cultural Diplomacy*), mainų programos (*Exchange Diplomacy*) ir tarptautinis transliavimas (*International Broadcasting (News)*)¹⁸⁰.

4.4. Rusijos kontrpropaganda

Natūraliai kyla klausimas, kokia yra Rusijos ekspertų reakcija į Kinijos vykdomas propagandines operacijas, kokie yra atsakomieji Rusijos veiksmai. Nepaisant to, kad Rusijos visuomenėje ir žiniasklaidoje sklandančios nuotaikos yra įvairios, Rusijos politinis elitas gyvena žemiau nagrinėjamos sinofilijos nuotaikomis, t.y. atsakomųjų priemonių praktiškai nėra, nes laikomasi nuomonės, jog Kinija nėra pavojinga arba kad bendradarbiauti su Kinija yra geriau, nei demonstruoti priešiškas nuostatas. V. Putinas ne kartą yra pareiškęs, jog Rusija neturi Kinijos bijoti, gandai, kad galinga kinų armija kartą užims Tolimųjų Rytų teritorijas, gerokai perdėti. „Kinija nekelia saugumo grėsmių Rusijai. Mes palaikome kaimyniškus santykius jau daug šimtmečių. Per tuos metus mes išmokome gerbti ir suprasti vienas kitą“, - 2010 m. teigė

¹⁷⁹ Žr.: Willcox D. R., *Propaganda, the Press and Conflict: The Gulf War and Kosovo*. London and New York: Routledge, 2005,

<<http://books.google.lt/books?id=QxT1nGWSc0IC&pg=PT137&lpg=PT137&dq=propaganda+the+press+and+conflict+the+gulf+war+and+kosovo&source=bl&ots=xd7J-UCDt4&sig=C75xJITh4EskZ0zasd9Ysp6y-zU&hl=lt&sa=X&ei=svapUun6NefH7AaeICQBA&ved=0CEUQ6AEwAg#v=onepage&q=propaganda%20the%20press%20and%20conflict%20the%20gulf%20war%20and%20kosovo&f=false>>, 2013 12 12.

¹⁸⁰ Žr.: Cull N. J., *Public Diplomacy: Lessons from the Past*, Los Angeles: Figueroa Press, 2009,

<<http://uscpublicdiplomacy.org/publications/perspectives/CPDPerspectivesLessons.pdf>>, 2013 12 16.

jis¹⁸¹. Apie tai, kad vadinamoji „kiniškoji grėsmė“ yra mitas, kalba ne tik politikai, bet ir mokslininkai, ekspertai – pvz., Maskvos valstybinio tarptautinių santykių instituto (universiteto) Rytų Azijos tyrimų centro vadovas Aleksandras Lukinas¹⁸². Prieš „kiniškosios grėsmės“ šalininkus pasitelkiami tokie argumentai, kad Kinija esą turi savo „Sibirą“ – mažai apgyvendintus vakarinius rajonus, kad karo su Rusija atveju proga „perkrauti kiniškąją matricą“ pasinaudotų Taivanis ir kad apskritai bet koks karinis konfliktas būtų didelė grėsmė Kinijos komunistų partijos išlikimui bei šalies stabilumui¹⁸³.

¹⁸¹ Путин: Китайской угрозы не существует, <<http://topwar.ru/1371-putin-kitajskoj-ugrozy-ne-sushhestvuet.html>>, 2013 12 18.

¹⁸² Лукин А. В., Кому нужна китайская угроза?, <<http://www.migrant.ru/smi.php?id=148>>, 2013 12 18.

¹⁸³ Борисов Б., Китайской угрозы не существует, <<http://www.rus-obr.ru/idea/7966>>, 2013 12 18.

5. KINIJOS PROPAGANDA RUSIJOJE: ESTETINIAI STRATEGIJOS ELEMENTAI

Penktojoje, baigiamojoje disertacijos dalyje žvilgsnis vėl nukreipiamas „iš Kinijos Rusijos link“, ir svarbiausiais estetiniais Kinijos propagandos strategijos elementais įvardijami vizualiu kodu disponuojantys, vizualumo išteklius eksploatuojantys strategijos elementai. Dėmesys koncentruojamas ties KLR vizualiojo identiteto konstravimo procesu. Kaip jau minėta pirmojoje disertacijos dalyje, postmoderniajame pasaulyje vis dažniau kalbama apie vizualumo hegemoniją, apie vaizdų gamybą bei vartojimą, apie globalizacijos eroje beveik nevaržomai „keliaujančius“ vaizdus, galimybes suteikti jiems pozityvią arba negatyvią konotaciją, juos romantizuoti arba demonizuoti, apie vaizdus kaip mūsų (nesąmoningų) troškimų, aistrų ir fantazijų projekcijas. Mūsų dienomis taip pat dažnai kalbama apie identitetą kaip būdą, kuriuo mes suvokiame save ir kuriuo esame suvokiami kitų, sukuriama matymo/buvimo pamatytam dialektikos¹⁸⁴. Esmė ta, kad *vizualumo ir identiteto trajektorijos susikerta*, ir tame sankirtos, susijungimo, persiliejimo taške gimsta vaizdu pagrįstas (*image-based*) identitetas arba vizualusis identitetas. Oficialiuosiuose KLR interneto tinklalapiuose rusų kalba (bei oficialiuosiuose KLR interneto tinklalapiuose apskritai), Rusijos auditorijai skirtuose kino filmuose, Rusijoje demonstruotuose ir pasisekimo sulaukusiuose kiniškuose kino filmuose bei kinų kino filmuose apskritai, taip pat vaizdo klipuose bei Kinijos TV transliacijų įrašuose pastebime siekį visomis įmanomomis priemonėmis konstruoti pozityvų, teigiamą, patrauklų KLR vizualųjį identitetą. Vaizdų prisotintame pasaulyje egzistuoja galimybė, kad vaizdai gali būti skirtingai „perskaitomi“ skirtinguose kontekstuose. Todėl, kaip bus matyti, ypač daug dėmesio ir pastangų skiriama skirtinguose vizualiuosiuose produktuose išgauti vienijantį, centruojantį, informaciją cementuojantį „unisoną“. Žemiau pateikiamoje disertacijos dalyje pabrėžiamas estetiniame lygmenyje funkcionuojančių bei į estetinius sprendimus integruotų psichologinio poveikio sprendimų efektyvumas, taip pat akcentuojamas tradicijos, tradicinių kultūrinių kodų arsenalo panaudojimas, jų siejimas su moderniąja maoizmo (dengizmo) ideologija bei gauto lydinio, pasiektos sintezės efektyvumas.

¹⁸⁴ Žr.: Shih S, *Visuality and Identity: Sinophone Articulations Across the Pacific*, Berkeley and Los Angeles: University of California Press, 2007, <http://books.google.lt/books?id=HoZX3XSgm-0C&printsec=frontcover&hl=lt&source=gbs_ge_summary_r&cad=0#v=onepage&q&f=false>, 2014 03 11.

5.1. Taip egzotiška ir taip arštima: oficialiųjų Kinijos interneto tinklalapių rusų kalba analizė

Internetą traktuojant kaip vieną svarbiausių informacijos šaltinių, akcentuojamas informacijos paruošimo pateikimui momentas, jos „atsisijojimas“ vadovaujantis koreliacijomis tarp kiniškojo socialinio paklusnumo bei rusiškojo „tvirtos rankos“ naratyvų. Kaip pavyzdys vizualinės ikonografijos (forma) ir retorikos (turinys) metodais nagrinėjama oficialiuosiuose kinų interneto tinklalapiuose pateikiama informacija. Išryškunami informacijos kitoniškumo, egzotiškumo, bei, *vice versa*, jos artimumo sovietiniam mentalitetui, nostalgiją keliančio artumo aspektai.

5.1.1. Centriniai naratyvai: paklusnumas ir „tvirta ranka“

Oficialiuosiuose kinų interneto tinklalapiuose galima pastebėti keletą informacijos srautus vienijančių, integruojančių, „cementuojančių“ koncepcijų. Viena iš jų galėtų būti pavadinta siekiu realizuoti *Tianxia* (天下, *viskas-po-dangumi*, *All-under-Heaven*) idealą. Tai kolektyvizmo filosofijos, grindžiamos Kinijos viršenybe sistemoje „Vienas pasaulis, viena svajonė“, propagavimas ir programavimas. Jei Jungtinių Valstijų propagandos pagrindiniu naratyvu (*master narrative*) galėtų būti įvardinta Amerikietiška Svajonė, Rusijoje dominuoja istoriškai susiklostęs stipraus lyderio, kaip geriausio būdo išvengti chaoso ir socialinės dezintegracijos, naratyvas, arabų pasaulyje visa persmelkiantis svetingumo ir dosnumo naratyvas akcentuoja būtinybę rodyti dėmesį ir šilumą apgaubti tiek draugus, tiek ir priešus, Kinijoje *galingas socialinis paklusnumo naratyvas* išreiškia harmoningų šeimos santykių idealą, akcentuojant vaikų lojalumą ir ištikimybę tėvams. Platesniame politiniame Kinijos kontekste, valdančioji Komunistų partija naudoja tiesiogines ir netiesiogines šio naratyvo variacijas siekdama vadovaujančio, paternalistinio santykio su šalies piliečiais¹⁸⁵. Būtent disciplinos ir paklusnumo, „sraigtelio mechanizme“, tvarkos *Ordnung* prasme motyvai išorinėje propagandoje labiausiai atstumia vakariečius ir verčia juos kurti „Kinijos grėsmės“ (*China Threat*) teorijas bei Kinijos „sulaikymo“ (*containment*) planus. Tačiau čia reikia pažymėti, kad rusiškasis stipraus lyderio, „tvirtos rankos“ naratyvas savotiškai koreliuoja su kiniškąja socialinės harmonijos samprata, pagrįsta askeze, disciplina, drausme, tvarka ir paklusnumu. Nostalgiją sovietiniams laikams tebejauciantiems rusams draugystė su Kinija yra priimtina visų pirma ideologinėje, filosofinėje plotmėje. Šį reiškinį būtų galima pavadinti rusiškoju vokiškosios ar lietuviškosios

¹⁸⁵ Gurri M. et.al., “Our Visual Persuasion Gap”, *Parameters*, 2010, <http://www.carlisle.army.mil/USAWC/parameters/Articles/2010spring/40-1-2010_GurriDennyAndHarms.pdf>, 2011 06 17.

„ostalgijos“ variantu¹⁸⁶. Abi šalys panašiai traktuoja gerą ir teisingą tarptautinę tvarką; skirtumas yra tas, kas vadovaus, o kas atsidurs jaunesniojo brolio vaidmenyje. Klausimas yra tas, ar Rusija galės susitaikyti su neišvengiamu savo autonomijos apribojimu Kinijai toliau kylant, atsižvelgiant į jos istorinę tradiciją ir *derzhavnost'* ideologiją. Šiuo metu stebime diplomatinį žaidimą, abiem šalims siekiant sustiprinti savo pozicijas. Įgyvendindama *Tianxia* programą, Kinija akcentuoja naudą, pragmatinį interesą, siekia pasirodyti kaip naujų galimybių Rusijai teikianti šalis, kaip nauja erdvė Rusijos ekonominiam potencialui. Rusijos atžvilgiu Kinija vykdo „prisijaukinimo“ strategiją; kai bus „prijaukinta“, Rusija savo noru arba „paspausta“ darys Kinijai nuolaidas. Kinija stengiasi sudaryti lygiaverčių partnerių įvaidį, kartu vis labiau stiprėdama, taip pat ir „lygiavertės“ savo partnerės sąskaita (pvz., kinų imigracijos į Rusijos Tolimuosius Rytus problema). *Tianxia* idealas reiškia, kad Kinija norėtų sukurti sistemą, kokią buvo sukūrusi Bažnyčia Europoje viduramžiais. Kinų įtaka būtų visa persmelkianti, sostas priklausytų Padangių šalies „Raudonajam imperatoriui“, tačiau kiekviena šalis gautų tam tikrą autonomijos porciją tose sferose, kurios nesikirstų su kinų *pasaulėtvarkos filosofija*, kinų nustatyta tarptautinės sistemos tvarka.

5.1.2. Interneto tinklalapiai: egzotiška nostalgijos erdvė

„Kinijos komunistų partija detalizavo savo ambicingą, bet slaptą strategiją, kaip transformuoti internetą į jėgą, palaikančią jos valdžią šalies viduje ir vykdančią švelniosios galios projekcijas užsienio šalių atžvilgiu“, - 2010 m. paskelbė *The Sydney Morning Herald*¹⁸⁷. Ši idėja susijusi su kiniškojo intraneto (*Chinternet*) diegimu. Kinija pasišalintų iš globalaus interneto, sukurdamą jo substitutą ir žymiai sustiprindama savo vidinės propagandos galimybes, o kartu neprarasdama galimybių kurti palankią tarptautinę viešąją nuomonę apie savo šalį oficialiaisiais globalaus interneto kanalais.

Pradėti kelionę po kinų tinklalapius rusų kalba geriausia atsidarius Kinijos Liaudies Respublikos generalinio konsulato Maskvoje tinklalapį¹⁸⁸. Skyriuje „Kitos temos“ rašoma Taivanio, Tibeto klausimais, skiriama dėmesio Falun Gong – „eretinei sektai“, Vakaruose vadinamai kinų „dvasiniu judėjimu“ arba tiesiog priskiriamai vadinamiesiems naujiesiems religiniams judėjimams. Galima rasti nuorodą į Kinijos komunistų partijos Centro komiteto laikraštį *Renmin Ribao* (人民日报) rusų kalba (sovietinės *Pravdos* analogas). Pateikiamos nuorodos į Kinijos Liaudies Respublikos Užsienio reikalų ministerijos, naujienų agentūros

¹⁸⁶ Dambraskaitė Ž., „Leninas ir menas. „Ostalgijos“ fenomenas“, *Literatūra ir menas*, Nr. 3007, 2004 ir Nr. 3008, 2004, <<http://www.sovietika.lt/217526/straipsniai/menas/leninas-ir-menas-ostalgijos-fenomenas>>, 2011 07 05.

¹⁸⁷ Garnaut J., *China's plan to use internet for propaganda*, <<http://www.smh.com.au/technology/technology-news/chinas-plan-to-use-internet-for-propaganda-20100713-109hc.html>>, 2011 06 14.

¹⁸⁸ Tinklalapio adresas <<http://ru-china-embassy.org/ru/>>.

Xinhua (新华) interneto tinklalapius. Nuoroda į KLR Užsienio reikalų ministerijos tinklalapį, kuriame galima rasti svarbių kalbų tekstus, laikytina itin svarbia. Naudojantis nuorodomis, galima rasti kinišką Kinijos – Rusijos strateginės partnerystės traktuotę, kiniškas svarbiausių politinių, ekonominių, kultūrinių pasaulio įvykių versijas. Rašoma tiek apie kinų Nobelio premijos laureatus, tiek apie kino žvaigždes.

Rusijos atveju oficialieji Kinijos interneto tinklalapiai pasižymi savita egzotikos ir artumo, kylančio iš komunistinio tipo stiliaus, vyravusio Rusijoje (Sovietų Sąjungoje) pusę amžiaus, derme. Šiame kontekste pravartu prisiminti Darylo J. Bemo „egzotiška tampa erotiška“ (*Exotic-Becomes-Erotic, EBE*) seksualinės orientacijos teoriją¹⁸⁹. Mano nuomone, Kinijos propagandos atveju egzotika taip pat yra vienas iš svarbiausių nesąmoningos traukos, patrauklumo šaltinių. Egzotika visuomet referuoja, duoda nuorodą į malonumo pilnatvę, aukščiausią jo realizacijos laipsnį. Kinų interneto tinklalapiai rusų kalba yra kupini, vartojant vieno internetinio blogo terminą, egzotiškos „vibracijos“¹⁹⁰, besireiškiančios gyvomis, ryškiomis spalvomis, vaizdų gausa, daugybe tolyn ir gilyn vedančių nuorodų. Intymaus artumo jausmas pasiekiamas taip pat per lengvai atpažįstamus socialistinio/komunistinio stiliaus elementus, tegul tas komunizmas būtų maoistinė marksizmo variacija. Komunistinio stiliaus elementais kinų tinklalapiuose rusų kalba galima įvardyti „antikinį“ taisyklumą, dalis pajungiantį visumai ir tuo išreiškiantį valstybės galios tvarką, vieningumo, monolitiškumo idėjas bei tinklalapių dizaino pajungimą „moralei“, komunistinėms vertybėms, tokioms kaip heroizmas, drąsa, tvirtybė, asketizmas, disciplina¹⁹¹. Taip pat pažymėtinas savitas santykinio grubumo, paprastumo ir įmantrumo, vos ne prancūziško žaismingumo santykis. Beje, galima įžvelgti ir sovietiniams laikams būdingos nuobodulio estetikos bruožų, kuomet nuobodulys suprantamas kaip „abejingumas, apatija, letargija, nerangumas, agonija, neįautrumas, bevališkumas“¹⁹². Pateikiamas didžiulis informacijos srautas atspindi dinamišką ir veržlią šiuolaikinės Kinijos dvasią, be to, tinklalapiuose pateikiama praktinė informacija apie visas, viešbučių rezervavimą ir pan., kas leidžia apsvaigti nuo minties, jog tokia egzotiška ir kartu tokia suprantama, dvasiškai (ideologiškai) artima, milžiniška, neaprėpiamų galimybių kupina šalis yra ne tik interneto mirazas, jog ji yra pasiekiamas.

¹⁸⁹ Žr.: Bem D. J., “Exotic Becomes Erotic: Interpreting the Biological Correlates of Sexual Orientation“, *Archives of Sexual Behavior*, Vol. 29, No. 6, 2000, <<http://www.springerlink.com/content/j054534t1k8194p5/>>, 2011 06 14; taip pat žr.: Bem D. J., “Exotic Becomes Erotic: A Developmental Theory of Sexual Orientation“, *Psychological Review*, Vol. 103, No. 2, 1996, <<http://dbem.ws/Exotic%20Becomes%20Erotic.pdf>>, 2011 06 14.

¹⁹⁰ Bakke L.H., “Vibrant Chinese Propaganda Art“, *Crestock*, 2009, <<http://www.crestock.com/blog/design/vibrant-chinese-propaganda-art--part-1-revolution-revolution-revolution-171.aspx>>, 2011 06 15.

¹⁹¹ Žr.: Vybíral J., “The Architecture of Discipline and Mobilisation: A Contribution to an Interpretation of the Neo-Classicism of the Stalinist Era“, *Meno istorija ir kritika*, 3. *Menas ir politika: Rytų Europos atvejai*, Kaunas: Vytauto Didžiojo universitetas, 2007, p. 44.

¹⁹² Healy S. D., *Boredom, Self, and Culture*, London: Associated University Press, 1984, p. 44. Cit pagal: Narušytė A., *Nuobodulio estetika Lietuvos fotografijoje*, Vilnius: Vilniaus dailės akademijos leidykla, 2008, p. 85 – 86.

5.1.3. Interneto tinklalapių analizė: vizualinės ikonografijos¹⁹³ lygmuo

Atkreiptinas dėmesys į tinklalapio spalvų gamą: į akis krinta daug raudonos ir mėlynos bei pilkai arba žalsvai mėlynos spalvos. Psichologai raudoną ir mėlyną spalvą įvardija kaip „galingiausias“ spalvas. Pabrėžtina, kad spalvos funkcionuoja trijuose lygmenyse: ne tik pirminiame psichologiniame, bet ir kultūriniame bei politiniame ideologinių asociacijų lygmenyse. Politiniame asociacijų lygmenyje tinklalapyje dominuojanti raudona spalva yra tiek maoizmo, tiek socializmo bei komunizmo spalva. Politinis asociacijų lygmuo koreliuoja su kultūriniu lygmeniu. Kultūriniame lygmenyje raudona spalva Kinijoje yra laimės, sėkmės spalva. Tuo būdu laimė ir sėkmė dera su politiniu maoizmo, bei, atitinkamai, socializmo/komunizmo pasirinkimu; matome, kad tinklalapio spalvinis spektras padeda kurti bendrumo, artimumo atmosferą, kartu akcentuojant ir perteikiant kiniškąjį unikalumą. Esama ir daugiau priežasčių, kodėl šiuolaikinėje Kinijoje raudonai spalvai tenka garbingiausia vieta: tai ne tik maoistinės revoliucijos, bet ir aistros, džiaugsmo, iškilmių, gyvybinės energijos, galios spalva¹⁹⁴. Rusijoje raudona spalva taip pat turi pozityvią konotaciją, priklauso tai pačiai žodžių šeimai kaip „gražus, puikus, geras“¹⁹⁵. Neveltui Sovietų Sąjungos armija – Raudonoji armija, o aikštė prie Kremliaus – Raudonoji aikštė. Taip pat reikia atkreipti dėmesį į mėlynos spalvos gausą, pvz., minėtame Kinijos generalinio konsulato Maskvoje tinklalapyje skiltyse „Kinijos naujienos“, „KLR atstovybės RF įvykiai“ bei „KLR URM atstovybė spaudai“ antraštės užrašytos tamsiai mėlyna (*sinij*), o aktyvių nuorodų tekstas – šviesiai mėlyna (*goluboj*) spalva. Rusų kalboje minėti terminai žymi skirtingas spalvas, ir kaip pažymi Galina V. Paramei, tai yra iššūkis vienuolikos pagrindinių spalvų skalei, vadovaujantis į universalumą pretenduojančia Berlino ir Kay'aus teorija¹⁹⁶. *Sinij* rusams asocijuojasi su jūra (vandeniu), o *goluboj* – su dangumi. *Goluboj* yra dangaus bei viso, kas tyra ir gera simbolis. Kinų kultūroje mėlyna spalva neturi tokios svarbios reikšmės; kaip ir Vakaruose, ji asocijuojasi su tyła, ramybe, atsipalaidavimu, vėsa, šalčiu¹⁹⁷. Tačiau mūsų tyrimo kontekste ji vis dėlto turi vieną svarbią reikšmę: mėlyna spalva siejama su dangumi ir nemirtingumu. Manau, bus visiškai pateisinama,

¹⁹³ Vizualine ikonografija laikau simbolių ir temų identifikacijos, aprašymo, klasifikacijos bei interpretacijos mokslą vizualiniuose menuose. Žr.: *Encyclopaedia Britannica*, <<http://www.britannica.com/EBchecked/topic/281529/iconography>>, žiūrėta 2014 03 17.

¹⁹⁴ Гуз Ю., „Ассоциативный эксперимент на восприятие цвета носителями русского, английского, немецкого и китайского языков“, *Мир науки, культуры, образования*, No. 1(13), 2009, <<http://www.iwep.ru:88/journal/13/pages%20046-049.pdf>>, 2011 07 05.

¹⁹⁵ Von Kleinsorgen K., *Symbolische Bedeutung von Farben in China – Vergangenheit und Gegenwart: Farbsymbolik im feudalen, republikanischen, maoistischen und modernen China*, Saarbrücken: VDM Verlag Dr. Mueller, 2007, p. 51.

¹⁹⁶ Paramei G. V., „Singing the Russian Blues: An Argument for Culturally Basic Color Terms“, *Cross-Cultural Research*, Vol. 39, No. 1, 2005, <http://www.med.uni-magdeburg.de/fme/institute/imp/literatur_pdf/2005_paramei_CrossCultRes.pdf>, 2011 07 08.

¹⁹⁷ Žr.: Гуз, 2009.

jei nemirtingumo spalvą asociacijų būdu susiesime su didingumo, nenugalimumo, neįveikiamumo idėjomis. Nemirtingumas siejasi ir su dieviškumu - ta prasme, kad dievai visuomet esti išdidūs, nepažeidžiami ir, savaime aišku, amžini. Taigi mėlyna spalva, tokia populiaria Rusijoje, Kinija bando apeliuoti į amžinumo ir nemirtingumo skambesį, o per jį – į abi šalis vienijančio savo vertės ir didingumo pajautimą ir išgyvenimą. Tuo būdu raudonu – mėlynu spalviniu tinklalapio(-ių) sprendimu Kinija sugeba ir prisistatyti, naudodama simbolinį krūvį turinčias spalvas, ir užmegzti emocinį kontaktą, būti išgirsta.

Kinų propagandos spalvų estetika yra artima sovietinei, todėl propagandinio teksto, spalvinės ir grafinės temų perkėlimas yra gana paprastas. Kur kas sudėtingiau tokią propagandinę estetiką būtų plėtoti Vakarų šalyse.

5.1.4. Interneto tinklalapių analizė: retorikos lygmuo

Kinų propagandą Rusijoje galima ir reikia nagrinėti ne tik pateikimo *formas*, bet visų pirma *turinio* požiūriu (retorikos lygmuo). Propagandinis turinys atsispindi svarbiose Rusijos auditorijai skirtose kinų pareigūnų kalbose. Pvz., panagrinėkime Kinijos prezidento Hu Jintao pasisakymą susitikime su rusų veteranais, pasakytą 2005 m. gegužės 9 d., kalbą, pasakytą Kinijos metų Rusijoje paskelbimo proga 2007 m. kovo 27 d., ir Hu Jintao kalbą iškilmingame vakare, skirtame diplomatinių santykių tarp Kinijos ir Rusijos užmezgimo 60 – mečio proga 2009 m. birželio 18 d.¹⁹⁸ Visuose Kinijos prezidento pasisakymuose, kaip yra pastebėjęs D. Ray Heisey, galime skirti *naratyvo* ir *metaforos* lygmenis¹⁹⁹. Visose mano aukščiau paminėtose Hu Jintao kalbose stebime istorijos naratyvą. Kaip pažymi D. Ray Heisey, istorijos naratyvas Hu Jintao kalbose turi tris formas: pozityvi praeitis (tūkstantmetės Kinijos civilizacijos unikalumas), negatyvi praeitis (nugalėta Kinija imperialistų rankose), ir vėl pozityvi praeitis (nepriklausoma Kinija su unikalia kultūra)²⁰⁰. Nagrinėjamos kalbose galime stebėti antrosios ir trečiosios istorijos naratyvo formos manifestacijas. Susitikime su rusų veteranais pasakymoje kalboje minimas Mao Zedongo sūnus Mao Anyingas. Kaip pažymi Weiguo Qu, „tradicinės kinų retorikos, kaip ir kitų retorinių praktikų, tikslas yra įtikinti“²⁰¹. Tačiau jis bando įrodyti, jog kinų

¹⁹⁸ Žr.: *Выступление Председателя КНР Ху Цзиньтао на встрече с российскими ветеранами (полный текст)*, <<http://ru.china-embassy.org/rus/sgxw/t195057.htm>>, 2011 07 18; *Выступление Ху Цзиньтао на церемонии открытия Года Китая в России (полный текст)*, <<http://ru.china-embassy.org/rus/sgxw/t307525.htm>>, 2011 07 18; *Выступление Ху Цзиньтао на торжественном вечере, посвященном 60-летию установления дипломатических отношений между Китаем и Россией /полный текст/*, <<http://www.fmprc.gov.cn/rus/wjdt/zyjh/t568466.htm>>, 2011 07 18.

¹⁹⁹ Heisey D. R., “Cultural Orientations as Expressed in the Public Statements of Political Leaders”, *China Media Research*, 2(1), 2006, <http://ztinnovations.com/vol2no1/08_Ray_Heisey_Re.pdf>, 2011 07 18.

²⁰⁰ Žr.: ten pat.

²⁰¹ Qu W., “The Qi Rhetoric of Persuasion and Political Discourse”, CCC, 60 (4), 2009, <<http://www.ncte.org/library/NCTEFiles/Resources/Journals/CCC/0604-june09/CCC0604Symposium.pdf>>, 2011 07 18.

retorika yra tam tikra prasme unikali, nes joje, kaip ir tradicinėje kinų medicinoje, naudojamos *qi* (气), verčiama į lietuvių kalbą kaip „gyvybingumas“ (*vitality*), „gyvybinė jėga“ (*force of life*), „gyvybės alsavimas“ (*breath of life*), „energija“ (*energy*). *Qi* siejasi su vaizduotės ir jausmų sfera, ir todėl tradicinė kinų retorika yra pagrįsta ne tiek logikos dėsniais, kiek yra *patirtinė*. Patirti padeda metaforos, analogija. Kaip tvirtina Kerry Brownas, kinų politikai yra technokratai, jiems trūksta komunikacinių gebėjimų ir charizmos²⁰². Hu Jintao, pvz., pasižymi pastabumu, akademinio požiūriu į politiką, fotografine atmintimi ir savikontrolė²⁰³. Tačiau jo kalboms „trūksta ego“, lyginant su Europos politikais, tarkime, Silvio Berlusconi²⁰⁴. Kiniškojoje sistemoje koncentruojamasi į kompetenciją, o ne asmenybę²⁰⁵. Todėl metaforiškasis *qi* lygmuo Hu Jintao retorikoje yra silpnesnis už loginę pasisakymo konstrukciją ir nuoseklų svarbiausių dalykų dėstymą. Vis dėlto jis taip pat egzistuoja: „mirtinoje kovoje tarp teisingumo ir blogio, šviesos ir tamsos“, „Kinijos ir SSRS žmonės kovojo petys petin“, „daugelis kinų liaudies sūnų ir dukterų degančiomis širdimis [...] be svyravimų paaukojo gyvybę“ ir pan.

Iš to, kas pasakyta, propagandinis Hu Jintao kalbų lygmuo neatsiskleidžia; kad jį pamatytume, turime atlikti dar vieną judesį. Tam būtina pasitelkti to paties D. R. Heisey įvardytą *dialogo* metaforą/terminą ir kinų aktyviai propaguojamą *harmoningos visuomenės* bei (tarptautiniu lygmeniu) *harmoningo pasaulio* koncepciją. Harmoningos visuomenės koncepcija, kilusi iš Hu – Wen komandos šūkio „žmonės – pirmiausia“ (*Putting People First*)²⁰⁶ yra priimtina ne tik Kinijos, bet ir Rusijos visuomenei (Gini koeficientas Rusijos Federacijoje 2009 m. – 42.2)²⁰⁷. Taip pat nesunku pastebėti, kad visose nagrinėtose rusų auditorijai skirtose Hu Jintao kalbose akcentuojamas Kinijos ir Rusijos *dialogas*, *partnerystė*, *draugystė*. Būtent dabar ir atsiveria sąlygos itin svarbiai prielaidai, kad Kinija, propaguodama abiejų šalių partnerystę ir akcentuodama Kinijos bei Rusijos draugystę, siekia supriešinti Rusiją su Vakarais – JAV ir Europos Sąjunga. Tik bendradarbiavimas su Vakarais, vakarietiškoji tapatybė ir glaudus bendradarbiavimas su JAV bei Europos Sąjungos šalimis galėtų būti atsvara vis stiprėjančiai Kinijos galiai. Panašu, jog Rusija įsivaizduoja, jog gali laisvai balansuoti tarp Rytų ir Vakarų, naudotis tiek rytietiška, tiek ir vakarietiška tapatybėmis, tačiau tai yra iliuzija. Gali būti, jog Rusija kažkiek tai ir nujaučia, atsižvelgiant į nesipriešinimą santykių su JAV „perkrovimui“.

²⁰² Dr Kerry Brown on Chinese personalities, <<http://eastasiastudent.net/2857/china/chn-spc/kerry-brown-political-approaches/>>, 2011 07 18.

²⁰³ Ten pat. (Taip pat žr.: *Ху Цзиньтао: Председатель КНР*, <<http://lenta.ru/lib/14161923/>>, 2011 07 18).

²⁰⁴ Ten pat.

²⁰⁵ Ten pat.

²⁰⁶ Lu X., Simons H. W., “Transitional Rhetoric of Chinese Communist Party Leaders in the Post-Mao Reform Period: Dilemmas and Strategies”, *Quarterly Journal of Speech*, 92 (3), 2006,

<http://astro.temple.edu/~hsimons/China_Transitional_Rhetoric_2nd_resubmission.htm>, 2011 07 18.

²⁰⁷ *Index mundi*, <http://www.indexmundi.com/russia/distribution_of_family_income_gini_index.html>, 2011 07 18.

„Būtina pažymėti, kad Kinijos pusė stumia mus į priešstatą (įvairių formų ir laipsnio) su JAV, Japonija ir Europos valstybėmis, tačiau tuo pat metu siekia išvengti bet kokių esminių politinių nuostolių savo santykiuose su jomis. Atsižvelgiant į būtinybę stiprinti mūsų pozicijas bendradarbiaujant su KLR, Rusijai, veikiausiai, būtų tikslinga pabrėžti moralinių vertybių (laisvė, demokratija, žmogaus teisės ir t. t.) bendrumą su visomis jėgomis pasaulyje, kur tik toks bendrumas egzistuoja, taip pat ir su JAV bei Europos valstybėmis, o taip pat su visomis krikščionybės šakomis, kitomis religinėmis konfesijomis“, - rašo Jurijus Galenovičius²⁰⁸. *Dialogas* propagandiniame Hu Jintao kalbos diskurse reiškia norą laimėti dar daugiau laiko, o *harmoninga visuomenė* bei *harmoningas pasaulis* (kurie nėra tiesiogiai įvardijami, bet numanomi iš konteksto) – jauką, masalą, siekiant dar labiau sustiprinti rusiškąją sinofiliją. Kaip nurodo R. Dellios, harmoningas pasaulis yra konfucianizmo vertybes išpažįstantis pasaulis, o globalus valdymas – konfucianistinis valdymas²⁰⁹.

5.2. Kinijos propaganda Rusijoje: kino filmų, vaizdo klipų ir TV transliacijų analizė

Kinijos propagandą Rusijoje, greta interneto tinklalapių analizės, iliustruoja ir kiti pavyzdžiai - Rusijoje rodomų kiniškų kino filmų, vaizdo klipų, TV transliacijų analizė. Pirmiausia pateiksime Kinijos kino istorijos bei kino politikos apžvalgą, po to – kino filmų „Geltona žemė“, „Sėlinantis tigras, tūnantis drakonas“ ir „Bevardis“ analizę, vaizdo klipo „Mao Zedong: „Jei jūs neinate, aš irgi neisiu“ analizę bei dviejų Kinijos televizijos transliuotų KLR įkūrimo 60-ųjų metinių minėjimo iškilnių vaizdo įrašų analizę.

5.2.1. Kinijos kino istorija

Kinas į Kiniją atėjo „iš išorės“, buvo laikomas svetimų Vakarų civilizacijos technokratinio reiškiniu, prieštaraujančiu tradiciniam Kinijos dvasingumui. Pirmasis kino filmas Kinijoje buvo parodytas 1896 m. rugpjūčio 11 d. Šanchajuje, o sukurtas – 1905 m. Pekino operos „Dingjunšanio mūšis“ motyvais. Palyginimui galima pasakyti, kad pirmuosius kino filmus Japonija sukūrė 1899 m., Honkongas – 1909 m., Rusija – 1908 m. Šanchajus tapo neginčytinu Kinijos kinematografijos centru. Kinų kinematografijai didelę įtaką turėjo Mandžiūrijos okupacija ir Šanchajaus praradimas 1937 m. Filmų gamyba praktiškai sustojo; tie, kurie pasirodydavo, buvo arba politiškai neutralūs, arba turėjo prisitaikėlišką, kolaboracinį

²⁰⁸ Galенович Ю., «Россия – Китай: старт двух «танDEMов», *Свободная мысль*, No. 2, 2009, <http://inozemtsev.net/doc/vert/1257163102_SM_02_2009.pdf>, 2011 07 18.

²⁰⁹ Dellios R., „China’s harmonious world (hexie shijie) policy perspective: How Confucian values are entering international society“. Bond University, *Humanities and Social Sciences Papers*, 2009, <http://epublications.bond.edu.au/cgi/viewcontent.cgi?article=1376&context=hss_pubs>, 2011 07 19.

atspalvį. Tų laikų Kinijos kinas skirstomas į „kietą“ ir „minkštą“ („švelnų“). „Kietasis“ kinas apdainavo karinį pasipriešinimą agresoriui, „švelnioji“ kryptis stengėsi atsiriboti nuo socialinių procesų ir traktavo filmą kaip malonią pramogą, atotrūkį nuo pilkos kasdienybės – „minkštą sofą dvasiai“. „Kietasis“ kinas nebuvo vientisas. Jame svarbią vietą užėmė tiesioginio karinio pasipriešinimo Japonijai tema. Socialiai orientuotas kinas, kuriamas „kietosios“ srovės rėmuose, sugėbėjo pakankamai aukštai kilstelėti estetinę kartelę.

Specifiniu keliu pasuko kinematografija, kuriama komunistų kontroliuojamame Janjanio rajone. Ten dirbo tokie režisieriai, kaip Yuanas Muzhi. Tačiau dėl prastų darbo sąlygų tai buvo diletantiška kinematografija, kuri iki 1949 m. turėjo tik lokalią reikšmę. Tačiau ji tapo eksperimentine laboratorija būsimajai KLR „liaudies kinematografijai.“ Janjanio kinematografijos tikslas buvo tiesioginis propagandinis efektas. Pagrindine filmų tema (jie buvo be išimčių dokumentiniai) buvo armijos gyvenimas ir liaudies parama armijai. Metodologinius naujojo kino pagrindus suformulavo Mao Zedongas savo kalboje „Apie literatūrą ir meną“ 1942 m. Jis aiškiai atskyrė idėjinę ir meninę plotmę. Pagal Mao Zedongą, menas turi ne atspindėti gyvenimą, bet jį „tipizuoti“ ir „koncentruoti“, ne priklausyti nuo gyvenimo, o jį veikti.

Laikotarpis nuo 1947 iki 1949 m. vadinamas antruoju Kinijos kino Aukso amžiumi. Po ilgalaikio štilio atnaujinta filmų gamyba. Kinijos – Japonijos konfrontaciją pakeitė dar aštresnė politinė Gomindano – Kinijos komunistų partijos priešstata, tačiau kino menui pavyko jos išvengti ir susitelkti ties gilesne žmogaus vidinio pasaulio analize. Buvo sukurti tokie filmai, kaip Cai Shushengo politinė melodrama „Pavasario vandenys plaukia į rytus“, Jin Shano „Prie Sungario upės“, Shi Dunshano „Aštuonių tūkstančių li kelias, mėnulis ir debesys“. Juose svarbią vietą tebevadino karinė tematika, bet nuo romantizuotos panegirikos buvo pereita prie tautos ir atskiro individo likimo apmąstymų karo akivaizdoje. Filmas „Varnos ir žvirbliai“ lyginamas su italų neorealizmo klasika. Būtent tuo laikotarpiu buvo sukurtas galbūt geriausias to laikotarpio filmas – Fei Mu „Pavasaris miestelyje“, kur didelė socialinė įtampa perteikta per lokalių kamerinį siužetą, kuriame dalyvauja iš viso tik penki personažai ir kuris pagrįstas trikampio idėja (sergantis vyras, liūdinti žmona, atvažiuavęs senas bičiulis). Tai labai lakoniškas, bet labai išraiškingas filmas. Kartais tyla geriau nei dialogas perteikia ore tvyrantį nelaimės jausmą, simboliškai atspindintį bendrą situaciją šalyje, stovinčioje ties kruvino pilietinio karo ir tragiško pasidalijimo riba. Politinė priešprieša abiejose Taivanie sūšia pusėse nulėmė, kad filmas neturėjo reikšmingo meninio poveikio: KLR jis buvo pavadintas „buržuaziniu“, o Taivaniui labiau reikėjo tiesioginę propagandą įkūnijančio meno.

Kinijos Liaudies Respublikos kinematografijos pradžią žymi 1948 m. – dar metai iki pačios Kinijos Liaudies Respublikos paskelbimo. KLR kinas buvo pradėtas kurti Čančune. Prasidėjo kova tarp estetišės ir ideologinės linijos šalininkų, kurią pamažu laimėjo ideologai. Iki

pat 1970-ųjų pabaigos vyko „perauklėjimo kampanijos“, kurių metu buvo siekiama „ideologiškai perauklėti“ kino meno kūrėjus. Periodą ženklina unifikacija, glaudi kūrybinės minties priklausomybė nuo politinių sąlygų. Buvo įkurtas Kinematografijos komitetas, kuriam priklausė ir Mao Zedongo žmona. Kultūrinė revoliucija visiškai sunaikino senąją kinematografiją ir pakeitė ją „revoliuciniu menu“. Tokios veiklos pasekmės buvo tendencingumas ir schematizmas. Buvo sukurtas išstis „dokumentinis – meninis“ žanras, kurio pagrindu tapo tikri faktai, „pagražinti“ tiek, kad galėtų daryti reikiamą propagandinį efektą. Kultūrinės revoliucijos periodo filmuose kiekvienas kadras ir netgi paties kadro detalės pripildytos politinės simbolikos. Filme „Spindinti raudona žvaigždė“ (1973) berniukas – 30-ųjų metų partizaninės kovos dalyvis – plaukia plaustu audringa upe tarp žalių krantų. Kritikai žalią spalvą ir audringą srovę interpretavo kaip veržlią revoliucijos eigą, įtraukiančią herojų. Kitame filme veiksmas vyksta žiemą šalies šiaurėje, ir autoriai pakabino ant valstiečių namų sienų tose vietose neaugančių džiovintų pipirų ryšulėlius – ne dėl spalvinio sprendimo, bet kad į pilkai balkšvą kadro erdvę įvestų su revoliucija asocijuojamą raudoną spalvą. 50-ųjų – 70-ųjų metų KLR kinematografijai būdinga ideologizacija, schematiškumas, individualių charakterių pakeitimas sociologizuotais tipais.

Atsisakius Kultūrinės revoliucijos kraštutinumų, prasidėjo reikšmingos permainos. 1979 m. buvo patvirtintas struktūrinės visos kinematografijos sistemos pertvarkos planas, ypatingą dėmesį skiriant ekonominei pertvarkai. Kinijoje apsilankė delegacija iš Holivudo. Grynai valstybinė, kinematografija visapusiškai priklausė nuo politinio kurso. Buvo sunku įveikti įprastą mentalitetą. Pradėta kurti filmus, griaunančius įprastus stereotipus. Sunkiai atsisakiusi nuo dogmų ir schemų, kinematografija pasuko link žmogaus kaip pirmąkart meno objekto ir subjekto. Žmogiškasis lygmuo nugalėjo propagandinį ir visuomeninį – tiek stimuliuodamas pačių filmų kūrėjų asmenybės raišką, tiek atitraukdamas filmų personažus nuo tipiško ir priartindamas prie individualumo, tiek skatindamas žiūrovus suprasti ir vertinti filmą (prisiminkime ankstesnes kolektyvines peržiūras ir „iš viršaus“ nuleistą nuomonę). Šio judėjimo lyderiu tapo vyresniosios kartos režisierius Xie Jin, sukūręs filmus apie politinių represijų aukas, visų pirma kaime, kankinius, politiškai apšmeižtus ir socialiai apiplėštus, bet jau pradėjusius dvasiškai atgimti: „Arkliaganys“, „Padebesių kalnų pasakojimas“ ir ypač „Lotosų gyvenvietė“ (šio filmo herojė dar 60-aisiais metais bandė atidaryti savo privatų ūkį, bet buvo permalta politinių „perauklėjimo kampanijų“ girmų). Xie Jin filmai turėjo didelę įtaką kinui dėl savo socialinės patetikos, tačiau režisierius nežengė principinių žingsnių atnaujinant kino kalbą, ko labai reikėjo kinų kino menui.

KLR kinematografijos stiprėjimas tapo realybe iš esmės dėl nuosekliai vykdomų ekonominių reformų ir rinkos santykių atsiradimo. Strategine kryptimi tapo decentralizacija:

palaipsniui gamybos ir nuomos teisės iš vieningo centro, anksčiau vykdžiusio ekonominį ir politinį – ekonominį diktatą perėjo patiems gamintojams. Tačiau cenzūra, nors ir švelnesniu pavidalu, išliko. Tikrasis perversmas KLR kine įvyko 1984 – 1985 m. sandūroje, kuomet pasirodė „naujojo kino“ arba vadinamosios „penktosios kartos“ kūrėjų darbai. Vadovaudamasi visai kitais pasaulėžiūros principais, „penktoji karta“ nebijojo mąstyti savarankiškai ir kritiškai. Uždarumas ir apsiribojimas tik savo ir sovietų patirtimi griuvo, ryšys su ankstesne kinematografijos tradicija nutrūko. Naujoji karta pradėjo perimti anksčiau neprieinamą pasaulinio meno patirtį. Autoriai atsisakė įprastos temos, idėjos, lozungo pirmenybės, griežto personažų skirstymo į teigiamus ir neigiamus ir pradėjo tiesioginį dialogą su žiūrovais. Jų kūryboje žmogui būdingi prieštaringi charakterio bruožai. Naujasis menas atsirado visų pirma kaip protesto menas – prieš schematizuotą ir politizuotą kinematografiją, prieš anksčiau vyravusias visuomenines – socialines tendencijas. „Naujojo kino“ gimimas KLR buvo skausmingas procesas tiek žiūrovams, tiek ir kino kūrėjams, o taip pat cenzūros institucijoms. Faktiškai „naujojo kino“ pradžia laikytinas Zhango Junzhao filmas „Vienas ir aštuoni“. Jame pasakojama istorija apie devynių nusikaltėlių grupės (banditai, dezertyrai, narkotikų pardavėjas ir dargi vienas „neteisingai nuteistas“ komunistas) pervežimą. Filme parodytas žmogaus vidinis pasaulis, jo sudėtingumas, griauinama įprasta „dviejų spalvų“ (teigiami ir neigiami personažai) grafika. Cenzūra pareikalavo 107 pataisymų, kurie sumažino filmo meninį lygį. Formaliai „naujojo kino“ pradžia laikomas Cheno Kaige filmas „Geltona žemė“. Dėmesio centre – 30-ieji metai. Parodomi kartais harmoningi, kartais konfliktiški liaudies dainas renkančio raudonarmiečio santykiai su atsilikusiais tolimo kaimelio žmonėmis. Pažymėtina ekspresyvi kino kalba – „pasakojanti“, o ne tik „registruojanti“ įvykius. Filmų „Vienas ir aštuoni“, „Geltona žemė“ operatorius – būsimas žymus kino režisierius Zhang Yimou. Filmas sunkiai skynėsi kelią į ekraną ir buvo sunkiai priimamas tam nepasiruošusių žiūrovų. „Naujasis kinas“ netapo savarankiška menine srove, bet turėjo esminės įtakos tolimesnei kino meno raidai KLR.

Zhang Yimou, Chen Kaige ir Jiang Wen kūryba, plačiai pripažinta pasaulyje, buvo naujojo kinematografinio mąstymo XX ir XXI a. sandūroje išraiška. Cheng Kaige žinomas ne tik dėl filmo „Geltona žemė“, jo darbas „Sudie, mano sugulove“ laimėjo Aukšinę palmės šakelę Kanų kino festivalyje 1994 m. ir buvo nominuotas „Oskarui“. Tai kinų gyvenimo – 1990 m. panorama, perteikta per dviejų tradicinio teatro aktorių likimo istoriją. Vyraujant pustoniams ir užuominoms, filmas labai išraiškingas ir dailus. Dėl įvairių priežasčių filmas sunkiai „prasimušė“ tiek KLR, tiek Taivanyje.

Nevienareikšmiškai susiklostė režisieriaus Zhang Yimou likimas. „Raudonasis gaolianas“ – tragiška 1930-ųjų metų taikių vyndarių istorija, kuriuos sušaudė japonai, - 1988 m. pelnė KLR kinui pirmąją istorijoje vieno iš autoritetingiausių kino festivalių – Berlyno – prizą ir

buvo pakiliai sutiktas tėvynėje. Filmas susilaukė ne tik pritariančių balsų ar aptariančių atsiliepimų, bet ir analitinių darbų. Netgi kritikuojantys filme akcentuojamą „dionisiškumą“ kaip svetimą kinų liaudies tradicijai reiškinių nepaneigė naujų kinematografinės raiškos priemonių svarbos režisieriaus kūryboje.

Zhang Yimou išlaisvino kinų kiną nuo estetinių šablonų. „Raudonajame gaoliane“, apdainuojant veržlią dionisišką stichiją, parodomas žmogus, išsilaisvinęs nuo visko, kas neatitinka jo organikos, jo pirmapradės prigimties, net patriotizmas čia vaizduojamas ne kaip išorinė sąlyga, o kaip nenugalimas vidinis impulsas, kviečiantis ginti namų židinį. Filmas „Dziu Dou“ pasakoja šeimos griuvimo istoriją („demoniškas“ sūnus sunaikina „trikampį“ iš sergančio senuko vyro, gerokai jaunesnės jo žmonos ir jos mylimojo). „Iškelti raudoną žibintą“ – filmas, užburiantis žiūrovą apgaulingai lėta, lengva tėkme, kurioje jaučiama galinga jėga, ir raudonos šviesos žibintų fejerija turtingame name. Raudona spalva čia atlieka ne savo įprastinę revoliucinę, kovinę, džiaugsmingą funkciją, o priešingai – kuria blogą, slogią, konformistinę, atgyvenusios dvasios kupiną atmosferą. Raudonu žibintu, pakabintu ties sugulovės fligeliu, pabrėžiamas jos pavaldumas ir paklusimas šeimininko valiai, pasirengimas tenkinti jo užgaidas. Protestuojančias suguloves, nenorinčias būti nuolankiu geismingumo tenkinimo įrankiu, žymi juoda spalva (žibintas, apvyniotas juodu audeklu). Šią „žibintų mitologiją“ kritika įvertino nepalankiai, kaip neatitinkančią „gyvenimo tiesos“. Praktiškai visuose Zhango Yimou darbuose siužeto centre – protestuojanti asmenybė, priešpastatoma grupei: didikų klanui, prieš kurį sukyla nepaklusni sugulovė (minėtame filme), kaimo vyresnybei, griaunančiai Šanchajaus mafijos jėgai („Šanchajaus triada“, 1995). Netgi filme „Gyvenk“, neortodoksiškai interpretuojančiame kai kuriuos Kinijos istorijos momentus, herojus, „įstatytas“ į socialinius varžtus, vis dėlto iki galo nesusilieja su jais, viduje likdamas suverenė asmenybė, turinčia savo likimą, savo džiaugsmus ir vargus.

1990-ieji metai KLR traktuojami kaip svarbus stabilizacijos periodas, kurio esminis momentas – perėjimas nuo planinės prie rinkos ekonomikos, nuo tradicinio kino prie šiuolaikinio. XXI a. pradžioje kinematografija KLR pradeda vystytis visais aspektais.

Svarbus faktas – visame pasaulyje pripažintos, bet cenzūros draudžiamos režisieriaus Zhango Yuano kūrybos reabilitavimas. Filmas „Septyniolika metų“ tapo pirmuoju meistro darbu, kurį buvo leidžiama demonstruoti jo tėvynėje. Ankstesnių jo darbų personažai buvo alkoholikai, bedarbiai, psichiatrijos ligoninių pacientai, žudikai, rokeriai, homoseksualai.

Svarbu pažymėti, jog valstybė sąmoningai atsisakė monopolijos filmų leidybos srityje ir įdiegė rinkos santykius. 2002 m. šalyje atsirado kino rinka. 2004 m. daugiau nei 80 proc. filmų buvo sukurti arba nedidelių nevalstybinių gamintojų, arba valstybinių studijų, bet dalyvaujant privatiems investuotojams.

Žvelgiant iš kino meno raidos perspektyvų, epochiniu įvykiu tapo 2000-aisiais metais Jiang Wen filmui „Velniai ant slenksčio“ skirtas Didysis prizas Kanų kino festivalyje. Filme nestandartiniu būdu vaizduojama paprasto žmogaus tragedija Kinijos – Japonijos kare. Filmas iki šiol draudžiamas cenzūros, Jiang Wen septynis metus buvo uždrausta dirbti kino srityje. Filmo dalyvavimas Kanų kino festivalyje buvo laikomas nelegitimi. Vis dėlto 2007 m. po ilgų scenarijaus ir rėmėjų paieškų režisierius išleido trečią savo darbą „Ir vis dėlto saulė pakils“ – visiškai nebūdingą kinų kino menui filmą, sukurtą pasąmonės, haliucinacijų, sapnų motyvais Froido teorijų dvasia. Personažų ryšys su tikrovės pasauliu itin netvirtas, sąlyginis, pirmame plane atsiduria absurdiški simboliniai vaizdiniai, vaizduojantys personažų kompleksus ir fobijas.

Filmo erdvė pripildyta kartais sunkiai perskaitomomis, panašiomis į siurrealistinės krypties veikaluose pasitaikančias, asociacijomis ir aliuzijomis: kalbanti papūga, ta pačia fraze primenanti herojei („beprotė motina“) tragiškus jos praeities momentus; pats motinos, galinčios gyventi tik beprotybės būsenoje ir nutraukiančios gyvenimą proto prašviesėjimo momentu, vaizdinys; Pietų kraštų paukščiai, triukšmingai išskrendantys iš sąžalynų ir šaudomi medžiotojo (daktaras Tan, kurį vaidina pats režisierius); balta sniegu padengta laukymė, kuria kupranugariais joja dvi pagrindinės herojės; europietiškos kultūros motyvai (rusiški motyvai – už kadro rusiškai skaitoma Puškino apysaka „Šūvis“, kurioje vartojamas vardas Alioša kaip „beprotės motinos“ nužudyto vyro pavardė; liepsnoje sudegantis maišelis, ant kurio rusiškai užrašyta „Pasaga“; judėjiški – krikščioniški motyvai – naujagimis, gulintis tarp gėlių stepėje kaip Kristus lopšyje; didžiulis akmeninis delnas, pastatytas barchano viršuje su perspėjančiu užrašu: „Paguldysi galvą“. Filmą sudaro keturios dalys, veiksmo vieta (Kinijos pietūs, rytai, vakarai) ir laikas (1950-ieji ir 1970-ieji metai) skiriasi, fabula suskaidyta į atskirus epizodus ir siejasi tik virtualiai – priimančioje žiūrovo sąmonėje. Gyvenimas perteiktas ne kaip nuoseklus ir nepertraukiamas, vientisas erdvės ir laiko srautas, o kaip savaiminė dabartis. Atkreiptinas dėmesys į tai, jog absurdiškas pasakojimas ryškiai kontrastuoja su kiekvienoje dalyje titrais tiksliai nurodytais laiku ir vieta. Čia esama tam tikros slaptos užuominos: juk ir 1950-ieji, ir 1970-ieji metai Kinijoje – destruktivaus politinio proceso laikmetis, pražūtingas asmenybei, kuri jei ir galėjo egzistuoti, tai tik priešpriešiais šiam procesui, kaip „daiktas savyje“, nesusijusi su supančia tikrove, priešingu atveju žmogus nebebūtų individu, tapdamas tik „varžteliu“ (būtent tokią savisaugos filosofiją parodė Zhang Yimou filme „Gyvenk“). Filmas taip meistriškai sukonstruotas ir taip gerai nufilmuotas grupės operatorių, kad iš karto patraukia žiūrovą savo jausmingumu, ribiniu gyvenimiškų situacijų ir herojų išgyvenimų emocionalumu. Tai netgi ne Zhang Yimou lygis, tai toliau ir giliau, ir vis dėlto tai tas pats ribos tarp laisvės ir nelaisvės įveikos procesas, pradėtas Zhang Yimou filmuose.

2001 m. Kinijai tapus Pasaulio prekybos organizacijos nare, suaktyvėjo kultūriniai mainai, taip pat ir kinematografijos srityje. Kiniški filmai rodomi užsienyje, o užsienietiški – Kinijoje. 2007 m. 78 filmai, sukurti 31-oje kino studijoje, buvo paleisti į komercinę apyvartą 47 šalyse. Tačiau dar 2002 m. filmas „Bevardis“ buvo parodytas dviejuose tūkstančiuose JAV kino teatrų. Pagal užsienietišku filmų apyvartą jis pelnė trečią vietą JAV. Didelės sėkmės susilaukė Džang Imou filmas „Aukštinės gėlės prakeikimas“. Pati kinų rinka lieka uždara, saugoma apsauginių barjerų. Pagal galiojančias taisykles statomas filmas tris kartus turi būti patvirtintas valstybinių institucijų. Vis dėlto Kinija ėmėsi demonstracinio pobūdžio akcijų, leido užsienio investicijų plėtrą statant ir rekonstruojant kino teatrus, įsijungė į stambius tarptautinius projektus kinematografijos srityje. Tarptautinio KLR kino meno pripažinimo išraiška tapo „Aukštinis liūtas“ Venecijos kino festivalyje 2006 m. (filmas „Natiurmortas“). 2005 m. kinų kinematografija iškilmingai atšventė šimto metų jubiliejų. Per šimtą metų vadinamoji Didžioji Kinija (KLR, Honkongas, Taivanas) sukūrė daugiau nei 26 300 kino filmų.

2007 – 2008 m. kinematografijoje pradėtas vartoti „kultūros kaip švelniosios galios“ lozungas, patvirtintas XVII Komunistų partijos suvažiavimo ir tuo metu jau plačiai vartotas kinų propagandoje. Jo tikslas – įtvirtinti pasaulyje pagrindines kiniškosios pasaulėžiūros koncepcijas, kur tradicinės kinų vertybės sutampa su šiuolaikiniais ideologiniais postulatais. Tezę apie kultūrą kaip švelniąją galią reikia vertinti ne tiek kaip kinų kultūros vertybių plėtrą, o kaip humanitarinę ideologinę ir nacionalistinę kinų ekspansijos pasaulyje formą, siekį padaryti ideologizuotą kinų kultūros dalį reikšmingu „tarptautiniu brendu“. Įtvirtindama savo rolę pasaulyje, nuo agresyvaus spaudimo Kinija pereina prie „švelnios“ propagandos, besiremiančios tradicinėmis nacionalinės kultūros vertybėmis. Filosofinis terminas „dao“, tūkstantmetėje tradicijoje reiškęs pagrindinį pasaulėtvarkos ir pasaulio raidos principą, čia įgauna šiuolaikinį ideologinį akcentą. Kinematografijoje įsivyrąja dvi kryptys: „pagrindinės srovės“ ir kung fu žanro filmai. „Pagrindinės srovės“ filmų siužetai, inicijuoti daugiausia „iš viršaus“, yra pagrįsti aktualiomis „einamosios“ propagandos tezėmis; šie darbai aktyviai reklamuojami spaudoje, gauna viešus palankius politinės vadovybės įvertinimus, prizus nacionaliniuose konkursuose. Kung fu žanro filmuose eksploatuojami senoviniai siužetai, atspindimas konfliktiškas personažų mentalitetas. Tai – brangiai kainuojantys darbai, entuziastingai sutinkami Kinijoje, o už jos ribų vertinami kaip „Kinijos veidas“. Šie darbai kartais vadinami „kiniškąja srove“, pretenduojančia į šiuolaikinės Kinijos „vitriną“ vaidmenį ir kuriai, anot kinų spaudos, ne tiek svarbi forma, kiek tikslas perduoti nacionalinės kultūros dvasią. Šie darbai vis dažniau įvertinami prizais tarptautiniuose kino festivaliuose. Pastaruoju metu Kinija sukūrė daug filmų, pajėgių konkuruoti su Holivudu. Filmų skaičius išaugo nuo 46 1978 m. iki 406 2008 m. Teigiamos įtakos

kinematografijos stiprėjimui turėjo Olimpinių žaidynių sąlygotas bendras kultūrinis pakilimas. Kinematografijos raidą kiek pristabdė (tačiau nesustabdė) pasaulinė ekonominė krizė.

5.2.2. Kinijos kino politika

Kinijos kino politika yra pagrįsta tais pačiais principais, kaip ir visa *Kinijos Liaudies Respublikos kultūros politika*. Šie principai, *vadinaujami fundamentalūs socialistinės kultūros ir meno vystymo principai*, yra: 1) „tarnauti liaudžiai ir tarnauti socializmui“; 2) „lai žydi šimtai gėlių, lai konkuruoja šimtai mąstymo mokyklų“; 3) „laikytis temos ir vystyti įvairovę“; 4) „lai tai, kas sena, tarnauja dabarčiai, lai svetimi (užsienio) dalykai tarnauja Kinijai“²¹⁰. Vykdamas šiuos principus, svarbu išlaikyti kitus keturis svarbiausius principus: liaudies demokratinė diktatūra (t.y. proletariato diktatūra), Komunistų partijos lyderystė, marksizmo – leninizmo ir Mao Zedongo mąstymo įtvirtinimas²¹¹. Vadovaudamiesi šiais principais, kino kūrėjai yra laisvi rinktis kūrinio temą, siužetą ir t.t., tačiau jų tikslas visada turi likti tas pats: skirtingomis, konkuruojančiomis (ir tuo būdu į tobulumą pretenduojančiomis) formomis atspindėti tą patį vienijantį, „cementuojantį“ tarnystės liaudžiai ir socializmui principą. Seni, iš praeities atkeliavę siužetai ir temos turi būti perdirbti bei transformuoti taip, kad atitiktų dabartinės postmaoistinės Kinijos ideologijos priesakus ir reikalavimus. Pozityvios kino meno naujovės turi būti perimtos iš užsienio šalių ir pritaikytos Kinijos realijoms.

Svarbu pažymėti, kad pastaruoju metu Kinija keičia savo kultūrinį sąmoningumą²¹². Kultūra pradedama traktuoti kaip pozityvias permainas generuojanti jėga. Tam tikra prasme kultūra yra politinės ir ekonominės veiklos pagrindas. Kultūros sričiai priklauso ne tik dailė ar literatūra, bet ir žinios, etika, ideologija, vertybės. Vidaus politikos lygmenyje, Kinijos vyriausybė siekia vienyti tautą ir stiprinti nacionalinį identitetą plėdama ir vystydama bendrą kultūrinį paveldą. Tuo pačiu šia politika siekiama užtikrinti Komunistų partijos legitimumą bei sėkmingą tolesnį funkcionavimą. Užsienio politikos lygmenyje, Kinija siekia sužavėti kitų kultūrų atstovus savo kultūriniu, civilizaciniu išskirtinumu bei unikalumu. Laikydami požiūrio, kad kiekviena kultūra yra tam tikras specifinis simbolinis pasaulis, galime teigti, jog jo pažinimas, „įėjimas“ į jį gali sužadinti tiek entuziastingo priėmimo, tiek drastiško atmetimo, tiek ir neutralią reakciją; reagavimo, atsako spektras gali būti be galo platus. Kinija savo išorine kultūrine politika siekia numatyti eventualų atsaką į savo simbolinį pasaulį ir modeliuoti,

²¹⁰ Embassy of the People's Republic of China in the State of Israel, *Fundamental Principles for Development of Socialist Culture and Art*, <<http://il.china-embassy.org/eng/whys/whzc/t159979.htm>> , 2013 12 05.

²¹¹ Liu B., “Cultural Policy in the People's Republic of China: Letting a hundred flowers blossom”, Paris: United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization, 1983, <<http://unesdoc.unesco.org/images/0005/000568/056872eo.pdf>> , žiūrėta 2013 12 05.

²¹² Lim K. S., *China's Shift in Culture Policy and Cultural Awareness*, <http://link.springer.com/chapter/10.1007%2F978-94-007-6738-6_74#page-1> , 2013 12 05.

paruošti jo priėmimo sąlygas. Kultūros politikos sėkmė priklauso nuo sugebėjimo užmegzti kontaktą vertybių lygmenyje, surasti bendrumo taškų. Vertybinis bendrumas tampa tiltu kultūriniam mainams ir kultūrinės informacijos cirkuliavimo kanalu. Svarbu pažymėti, jog vertybinis bendrumas gali pasireikšti nepastebimai, ne išoriniame, bet gelminiame lygmenyje. Rusijos atveju vertybinio bendrumo forma laikytinas polinkis į „iš(si)gelbėjimą“ žadančius grandiozinius projektus, savotiška civilizacinės didybės manija, bendra tiek Rusijai, tiek Kinijai. Būtent ji ir sukuria palankias sąlygas Kinijos simbolinio pasaulio akceptavimui Rusijoje. Kinijos propagandai svarbu informacijos cirkuliavimo kanalą iš vienos pusės „pridaryti“, paliekant plyšį tik reakcijos į Kinijos vykdomus kultūrinius projektus prasiskverbimui, leidžiančiam toliau modeliuoti Kinijos veiksmus. Nors, kaip jau minėta, kultūros sritis – tai ir dailės parodos, koncertai, mainai švietimo srityje bei daugybė kitų dalykų, išskirtinis dėmesys yra skiriamas kinų kino menui, jo populiarinimui užsienio šalyse.

Kino meno kaip propagandos instrumento pasirinkimą galima aiškinti keletu priežasčių. Viena iš priežasčių yra kino meno prieinamumas masėms, didelė, įvairi, plati „taikinio“ auditorija. Kita priežastis galėtų būti ta, kad pats kino filmo žiūrėjimas yra ritualas proceso prasme ir kaip toks teikia tam tikrą bendrumo bei pasimėgavimo jausmą. Kino filmo žiūrėjimas suponuoja ne tik vadinamuosius „šaltus“ mentalinius procesus, kaip, tarkime, suvokimas (percepcija), bet ir „karštus“ – emocijas, jausmus²¹³. Būtent per emocinį jausmų lygmenį kinas yra pajėgus sukurti ryšį, sąveikos, interaktyvumo zoną. Didaktinė propagandos funkcija tuo būdu yra perteikiama ir realizuojama kaip emociniu „užtaisu“ disponuojantis „apmokymas“. Taigi kinas yra tokia meno sritis, kuria lengviausia tarp propagandos adresato ir adresanto užmegzti ir palaikyti ryšį, dialogą.

Kinijos kino ekspansijai į Rusiją iliustruoti pasirinkau Chen Kaige filmą „Geltona žemė“ („Huang tu di“ (kin.), 黄土地; „Yellow Earth“ (angl.), 1985), Ang Lee filmą „Sėlinantis tigras, tūnantis drakonas“ („Wo hu cang long“ (kin.), 卧虎藏龙 ; „Crouching Tiger, Hidden Dragon“ (angl.), 2000) ir Zhang Yimou filmą „Bevardis“ („Yingxiong“ (kin.), 英雄; „Hero“ (angl.), 2002)²¹⁴. „Geltona žemė“ yra puikus disponavimo tradicinės ir maoizmo estetikos kodais sintezės pavyzdys. „Sėlinantis tigras, tūnantis drakonas“ yra Padebesių imperijos filosofinio-kultūrinio universumo transformavimo į aktyvią kiniškosios filosofijos kaip prekės ženklo kūrimo strategiją pavyzdys. Pagaliau „Bevardis“ su visa derančia didybe bei rimtumu akcentuoja civilizacinį Kinijos unikalumą ir išskirtinumą.

²¹³ Persson P., *Understanding Cinema: A Psychological Theory of Moving Imagery*, <<http://catdir.loc.gov/catdir/samples/cam033/2002034988.pdf>>, 2013 12 06.

²¹⁴ Filmo premjera Kinijoje – 2002 m. spalio 24 d., Rusijoje – 2003 m. gegužės 15 d. Tai vienas brangiausių komercinių kinų kino filmų (31 mln. JAV dolerių).

5.2.3. Chen Kaige filmo „Geltona žemė“ analizė

Pirmasis netiesioginės propagandos, dominuojančios šiuolaikinėje Kinijos užsienio politikoje, pavyzdys – Čen Kaige (Chen Kaige; 陈凯歌) filmas „Geltona žemė“. Chen Kaige, 1982 m. baigęs Pekino kino akademiją, taip pat priklauso vadinamajai penktajai kartai ir, galima sakyti, yra pagrindinė jos figūra. Gerai žinomi jo filmai „Imperatorius ir žudikas“, „Sudie, mano sugulove“. Lyginant su Džang Imou, Čen Kaige kūrybai būdingas didesnis jautrumas Kinijos istorijai, kultūrai, realijoms²¹⁵. Kaip pažymi Alicja Helman, jo gyvenime ir kūryboje gilų pėdsaką paliko Kultūrinės revoliucijos metu patirti išgyvenimai. Chen Kaige kūryboje atsispindi savita „kiniškumo“ (lenk. *chińskość*) interpretacija ir Pekino operos stilius²¹⁶. Filmas „Geltona žemė“ yra vienas svarbiausių penktosios kartos kino meno darbų.

1984 m. sukurtoje kino juostoje pasakojama istorija, kaip Mao Zedongo armijos karys Hu atvyksta į mažą Kinijos kaimelį rinkti liaudies dainų, kurias galima būtų perdirbti, transformuoti, ir jas dainuotų kariai žygių metu. Kaimelyje gyvenančių valstiečių gyvenimas sunkus, nepalietas modernizacijos, grįstas archaiškais principais (vedybos organizuojamos išankstinio susitarimo būdu, merginos išteka labai jaunos, 13 ar 14 metų). Hu apsistoja vienoje iš kaimelio šeimų: tėvas, jo vaikai Hahnhan ir Cuiqiao. Bendraudamas su jais, jis propaguoja maoizmą, pasakoja apie permainas, kurias atnešianti naujoji valdžia. Jo idėjomis ypač susižavi Cuiqiao, tarp jos ir Hu užsimezga ypatingai šiltas ryšys. Susižavėjusi Hu idėjomis, Cuiqiao prašo Hu vestis ją kartu į armiją, tačiau šis atsako, kad pagal taisykles turi atsiklausti savo vadų, pažada tai padaryti ir sugrįžti. Jis sugrįžta, tačiau po laiko: Cuiqiao ryžtasi 500 li kelią į Yananą įveikti savarankiškai ir žūsta, keldamasi valtimi per audringą upę.

Filme vaidina Xueqi Wang (karys Hu), Bai Xue (Cuiqiao), Quiang Liu (Hanhan), Tuo Tan (Cuiqiao tėvas).

Propaganda filme funkcionuoja „tarp eilučių“, ją galima atpažinti tik įvaldžius savitą, specifinę kinų kultūrinių kodų logiką, kuri tačiau susiveda į tuos pačius kertinius principus: *yin* ir *yang*, daosizmas, spalvų simbolika. Svarbų vaidmenį vaidina kadro mizanscena, garsinis fonas. Filme esama tam tikro minimalizmo: mažai kalbama, dominuoja vaizdai ir muzikinis fonas (dainos). Pažymėtina, jog šiame filme itin svarbios kino kalbos sąsajos su tradicine kinų tapyba²¹⁷. Kaip pažymi Ch. Berry ir M. Farquhar, filme naudojami tradiciniai estetiniai kodai, turintys glaudų ryšį su tradicine tapyba (žemė, dangus, vanduo, kalnai, medis,

²¹⁵ Wang J., Barlow T. E., *Cinema and Desire: Feminist Marxism and Cultural Politics in the Work of Dai Jinhua*, London & New York: Verso, 2002.

²¹⁶ Helman A., *Ścieżkami utraconego czasu: Tworzość filmowa Chena Kaige*, Gdansk: slovo/obraz terytoria, 2012.

²¹⁷ Stafford R., “Yellow Earth”, The Case for Global Film, 2007, <<http://itpworld.wordpress.com/2007/05/03/195/>>, 2013 07 09.

valtis) ir maoistiniai kodai (valstiečiai, jaučiai, Liaudies Išlaisvinimo Armijos kariai, karys Hu – pagrindinis filmo herojus)²¹⁸. Svarbus kultūrinis – estetiškas kodas glūdi jau pačiame filmo pavadinime: Geltonoji upė – kinų civilizacijos lopšys. Pagal Penkių elementų teoriją, geltona spalva yra spalva, simbolizuojanti žemę²¹⁹. Tuo būdu filmo pavadinime galima perskaityti siekį atskleisti žemės „žemiškumą“, prasiskverbti į pačią to „žemiškumo“ esmę, suvokiant jį kaip traukos jėgą, traukos centrą, amžiną valstiečio lemtį ir *yin* prado įsikūnijimą (*yang* simbolizuoja dangų). Monochrominio pobūdžio filme išsiskiria epizodai, kuriuose matyti ryški raudona spalva: raudonai dengtas palankinas, raudoni Cuiqiao rūbai. Raudona spalva, viena vertus, tarsi pranašauja tragišką pabaigą; kita vertus, tai maoizmo ideologijos simbolis. Pagrindinis filmo veikėjas, kurį Cuiqiao, jos tėvas ir brolis vadina „broliu Hu“, nestokoja simpatišku broožu, herojiškos laikysenos; jis kalba, kad „būtent komunistai išgelbės pasaulį“, kad komunistų valdymas atneš daugiau teisingumo. Antrajame filmo sluoksnyje iš pirmo žvilgsnio esama propagandinį filmo aspektą neigiančių momentų: valstiečių dainos liūdnos, jose apdainuojama sunki jų dalia. Valstiečių gyvenimas nėra vaizduojamas patetiškai ir pagražintai, žmogiškoji drama - Cuiqiao ir Hu ryšys pavaizduotas kaip nulemtas baigtis tragiškai. Tačiau drįstu teigti, jog viskas priklauso nuo požiūrio, žiūrovo interpretacijos: valstiečiai yra nelaimingi, tačiau jie veržiasi į naują gyvenimą, kurį žada Mao valdymas. „Maoistiniame“ interpretacijos lygmenyje maoizmo pergalė filme nėra akivaizdi, tačiau jo kaip siekinio, idealo, pažado, vilties, tikslo dvasia nėra paneigiama. Tuo būdu propagandinis filmo matmuo atsiskleidžia tiek tiesioginiame (tiesa, netiesiogiai), tiek simboliniame kultūrinių - estetinių kodų lygmenyje. Mao Zedongo teorijoje svarbus vaidmuo tenka masių savimonės ugdymui. Hu misija yra Mao pastangų sukurti kultūrą, kuri būtų moderni ir revoliucinė, bet kartu nacionalinė, pavyzdys²²⁰. „Daoistiniame“ interpretacijos lygmenyje stebimas svarbus daoizmo filosofijai būdingas tuštumos principas: esama daug „tuščių“ kadru, kuriuose funkcionuoja tik dangus, vanduo, augmenija skurdi geltona žemė. Jie kuria tam tikrą Kinijai (ir apskritai Rytams) būdingą begalybės, ne-veiklumo, neišsakomybės principams pavaldžią erdvę kaip tam tikrą Kinijos dvasinės esmės erdvę, kurioje ir skleidžiasi palyginti paprastas filmo siužetas. Minimalistinė mizanscena, ilgi kadrai, tylos pauzės sukuria nostalgijos ir kontempliatyvumo efektą²²¹. Įspūdžiui sustiprinti dažnai naudojama kadro „ištirpdymo“ (*dissolve*) montažo technika. Filme svarbi nuolatinė sąveika tarp

²¹⁸ Berry Ch., Farquhar M., „An Analysis of Yellow Earth and Black Cannon Incident“, Herlich L. C., Desser D., *Cinematic Landscapes*, Austin: University of Texas Press, 1994.

²¹⁹ Von Kleinsorgen, p. 41.

²²⁰ Leung H. H.-S., „Yellow Earth: Hesitant Apprenticeship and Bitter Agency“, Berry Ch. (ed.), *Chinese Films in Focus: 25 New Takes*. London: British Film Institute, 2003, p. 192.

²²¹ Silbergeld J., „Cinema and the Visual Arts of China“, Zhang Y., *A Companion to Chinese Cinema*, Oxford: Blackwell Publishing Ltd., 2012.

žmonių ir gamtos, praeities ir dabarties (ateities), kultūros ir politikos²²². Egzistuoja ir konfucianizmo vertybes atspindintis paklusnumo tėvams, tam tikros nusistovėjusios ir amžinos „dangiškos“ tvarkos klodas, taisyklės, kurios privalomos visiems ir kurių netgi Mao armijos karys Hu negali peržengti. Tiesa, to klodo funkcija ambivalentiška: viena vertus, taisyklės privalomos visiems, kita vertus, maoistai siekia jas pakeisti, „pjautuvu ir kūju sukurti naują pasaulį“. Filmas kartu yra asmeninė ir socialinė drama. Jis atspindi maoizmo akcentuojamą prieštarą tarp „sena“ ir „nauja“: filmo pabaigoje matome valstiečius, prašančius Jūrų karaliaus drakono atsiųsti jiems lietuų vienoje pusėje ir didvyrį komunistą Hu kitoje. Jo sugrįžimas „į tuštumą“ nereiškia maoizmo pralaimėjimo: jis reiškia, kad maoistinis projektas yra sunkus, pasiaukojimo ir jėgų, taip pat ir praradimų, reikalaujantis kelias, kuris tebesitęsia ir dabar.

5.2.4. Ang Lee filmo „Sėlinantis tigras, tūnantis drakonas“ analizė

Antrasis propagandinio filmo pavyzdys – režisieriaus An Li (Ang Lee, 李安) „Sėlinantis tigras, tūnantis drakonas“ (angl. „Crouching tiger, hidden dragon“). Vertinant propagandos požiūriu, šiame filme gausu „išoriniais“ vadintų Kinijos kultūros signifikantų: arbatos gėrimas, meditacija, kaligrafija ir, žinoma, kova kardais. Simboliai slypi ir pačiame filmo pavadinime, tai tokie puikiai atpažįstami Kinijos atributai, kaip tigras ir ypač drakonas. Tačiau žymiai svarbesnis vidinis kiniškąją filosofiją ir pasaulėžiūrą atspindintis naratyvo lygmuo. Visų pirma, tai Mokytojo ir mokinio santykis; antra, išminties tema, talpinanti savo tikrojo „aš“ paieškas ir ištikimybę sau pačiam, glaudžiai susieta su universalia, bet „kiniškai“ pamatyta ir perteikta meilės tema. Galų gale, kardo „Žalioji lemtis“ praradimo ir (sąlyginio) atgavimo istorija simboline prasme yra istorija apie kovą tarp Gyvenimo ir Mirties.

Filmu siužeto centre būtent ir yra šio kardo istorija. Kovos menų meistras Li Mu Bai nori baigti savo kaip kovotojo karjerą. Ramybės jam neduoda tik mintis apie kerštą Nefrito lapei, kuri nužudė jo mokytoją. Savo nenugalimą jėgą simbolizuojantį kardą „Žalioji lemtis“ Li Mu Bai perduoda saugoti Pekine gyvenančiam serui Te. Tačiau, kaip išaiškėja, kardą netikėtai pavagia valdytojo Yu duktė Jen. Jen susidraugauja su Li Mu Bai bendražyge Shu Lien, kuri nežino, kad Jen mokytoja yra kaip tik Li Mu Bai nekenčiama Nefrito lapė. Li Mu Bai, įvertinęs Jen sugebėjimus, nori tapti jos mokytoju. Jen blaškosi tarp dviejų mokytojų, kol galiausiai sutinka tapti Li Mu Bai mokine, tačiau antros kovos su Nefrito lape metu ji mirtinai sužeidžia užnuodyta Nefrito lapės strėlė. Mirdamas Li Mu Bai prisipažįsta, kad praleido gyvenimą tuščiai, nes slėpė nenugalimą meilę Shu Lien. Greta Li Mu Bai ir Shu Lien, filme plėtojama ir Jen bei dykumų klajoklio Lo meilės tema. Li Mu Bai žuvus, Shu Lien pasiunčia Jen į Vudano kalną

²²² Chen Kaige: *Steps Toward a Personal Cinema*, <<http://people.cohums.ohio-state.edu/denton2/courses/c505/temp/chenkaige.html>>, 2013 07 12.

mokytis kovos kardais meno paslapčių, prašydama pažadėti, kad ji visada liks ištikima savo tikriesiems troškimams. Kardas „Žalioji lemtis“ vėl grįžta pas serą Te. Vudane Jen vėl susitinka su Lo, kurį pamilo kelionės per dykumą metu. O Lo noras – su mylimąja Jen atsidurti gimtojoje dykumoje. Jen šį jo norą išpildo...

Filme vaidina Yun-Fat Chow (Li Mu Bai), Michelle Yeoh (Shu Lien), Ziyi Zhang (Jen Yu), Chen Chang (Lo), Sihung Lung (seras Te), Pei-Pei Cheng (Nefrito lapė), Fa Zeng Li (valdytojas Yu) ir kiti. Kompozitorius Tan Dun. Filmas sukurtas 2000-aisiais metais, jis pelnė 4 „Oskarus“ ir daugybę kitų apdovanojimų.

Iš pirmo žvilgsnio filmo herojus turėtų būti Li Mu Bai, tačiau paaiškėja, jog iš tikrųjų šis titulas priklauso Jen. Galima sakyti, kad drakonas filmo pavadinime minimas turint omenyje pirma, jos vidinį pasaulį, ir, antra, jos laukiančią filmo kūrėjų numatytą lemtį. Drakonas kinų mitologijoje simbolizuoja stiprybę, jėgą, galią, sėkmę, jis, priešingai nei Vakaruose, yra teigiamas personažas. Jen pati save pavadina drakonu: „aš esu dykumos drakonas“. „Tūnantis drakonas“ tuo būdu simbolizuoja teigiamą Jen kaip kovotojos potencialą, jos dvasios tvirtybę, jos „žalią lemtį“ laimės, sėkmės prasme. Drakonas taip pat simbolizuoja joje glūdinčią užsispyrimą, pasiryžimą siekti tikslo, energiją. Plačiąja prasme drakonais gali būti pavadintos žmoguje glūdinčios aistros, troškimai, emocijos²²³. „Sėlinančio tigras“ simbolis nėra visiškai aiškus; tigras gali simbolizuoti ir Li Mu Bai, „medžiojantį“ mokinę Jen, ir taip pat ją „medžiojantį“ Lo, taip pat Nefrito lapę. Sėlinantis prie grobio tigras, kaip teigiamas didžiausios galios įsikūnijimas, gali simbolizuoti ir abstrakčias jėgas: Jen gyvenime laukiančius iššūkius bei į jos gyvenimą gaivalingai, su tigras jėga slenkančius (teigiamus) pokyčius. Sėlinančio tigras metafora gali būti apibūdinamas visas susiklosčiusios situacijos dramatismas. Taip pat, kaip pastebi James McRae, tigras *sělina*, o drakonas *tūno*: vadinasi, kalbama apie tai, kas *dar* neįvyko, apie *potencialą*, glūdinčią filmo herojų prigimtyje, kuris dar nėra aktualizuotas²²⁴.

Filme galima išskirti kultūrinį, filosofinį, etinį ir estetinį matmenis. Šių matmenų arba klodų sintezė tarnauja aiškiai atpažįstamo, universalus ir kartu savito Kinijos prekės ženklo formavimui. Kultūriniame matmenyje arba klode funkcionuoja jau minėti simboliai – Kinijos kultūros reprezentantai; giliau seka filosofinis daoistinės estetikos ir konfucianistinės etikos lygmuo. Konfucianistinė etika pirmiausia pasireiškia per jau minėtus Mokytojo – mokinio santykius, Mokytojo vaidmens svarbą, pagarbą jam kaip daugiau pasiekusiam ir išmanančiam („aukštesniam“) žmogui, būtinybės siekti meistriškumo savo srityje akcentavimą, taip pat ir tokius neesminius elementus, kaip, pvz., suplanuotos Jen vedybos. Svarbi vieta filme tenka

²²³ Arp R., Barkman A., McRae J., *The Philosophy of Ang Lee*, Kentucky: The University Press of Kentucky, 2013, p. 33.

²²⁴ McRae J., „Conquering the Self: Daoism, Confucianism, and the Price of Freedom in *Crouching Tiger, Hidden Dragon*“, Arp, Barkman, McRae, p. 33.

kiniškai *jianghu* (江湖) koncepcijai. *Jianghu* – abstrakti bendruomenė kinų literatūroje, paklūstanti ne tiek valstybės įstatymui, kiek moraliniam principui. Tai tarsi viduramžių Europos riterijos atitikmuo. Li Mu Bai ir Shu Lien meilę aukoja dėl garbės, suprantamos pagal *jianghu* kodeksą: už priklausymą *jianghu* pasauliui veikėjai moka atitinkamą kainą. Filme svarbus vaidmuo tenka ir saviugdos (angl. *self-cultivation*) temai, akcentuojamai tiek konfucianizmo, tiek daoizmo, tiek ir kiniškojo (*ch'an*) budizmo. Kaip pažymi J. McRae, laisvė nuo socialinių apribojimų yra esminė autentiškai saviugdai, bet už ją tenka mokėti tam tikrą kainą²²⁵. Autentiška saviugda yra balansavimas tarp natūralios laisvės ir visuomenės reikalavimų²²⁶. Savęs tobulinimas senovės Kinijoje buvo suprantamas kaip saviugda būnant tam tikroje aplinkoje, tam tikrame kontekste: asmuo yra veikiamas, formuojamas konteksto ir pats jį veikia. Jen akivaizdžiai turi gebėjimų kovos menams, tačiau nesuvokia, jog kovos menų esmė – savigyna, ir nesuvokia, jog kovos menų meistrams svarbiausia išsiugdyti tvirtą charakterį ir lankstų mąstymą. Tam, kad galėtų meistriškai disponuoti kovos menų dao, jai reikia išmintingo mokytojo. Yang Jwin-Ming savo knygoje „Šaolinio „Baltoji gervė“: kovos galia ir cigunas“ pabrėžia, kad mokiniui rasti gerą mokytoją yra labai sunku, o taip pat ir mokytojui labai sunku rasti gerą mokinį. „Geras [kovos menų] mokytojas išveda [mokinį] į teisingą kelią ir padeda jam padėti tvirtus pagrindus būsimam mokymuisi“,– rašo jis²²⁷. Kad galėtų „užsipildyti meistriškumu“, Jen turi būti „tuščia“. Daoistinę estetiką atspindi visų pirma kovos scenos, kur pergalę lemia ne tik išsiugdytas meistriškumas, bet ir daoizmo aukštinamas spontaniškumas, veikimas neveikimu, sugebėjimas jausti ir valdyti paslaptingas, neapčiuopiamas jėgas. Taip pat svarbu pažymėti, jog filme stebime tam tikrą įtampą tarp konfucianistine etika grįstų visuomenės normų (Shu Lien ir Li Mu Bai elgesys) bei daoizmo filosofijos akcentuojamo laisvo natūralumo (Jen ir Lo aistra). Filme nėra dialektinio gėrio ir blogio susidūrimo, heroizmas egzistuoja ne veiksmų, bet *pastangų* lygmenyje²²⁸. Gausu fantastinių elementų, kurie, galima sakyti, vizualiojoje plotmėje dažnai netgi dominuoja: „skraidymas“ namų stogais, medžių viršūnėmis, nėrimas į vandens gelmes. Visas filmas, galima sakyti, yra tarsi alegorinis pasakojimas, kurį maitina išorėje dažnai neišreiškiamas, bet vidiniame, gelminiame lygmenyje glūdinti įtampa. Kaip pažymi Aleksas Eksleris, filmas nėra realistinis, jis primena pasaką, todėl ir jo vertinimai radikaliai skiriasi: nuo naivaus ir kvailoko iki genialaus²²⁹. Kaip ir „Bevardyje“ bei „Geltonoje žemėje“, šioje kino juostoje dominuoja monochrominės paletės spalvos. Svarbu

²²⁵ McRae, p. 19.

²²⁶ Žr.: ten pat, p. 19-20.

²²⁷ Цзюньмин Я., *Основы шаолинского стиля «Белый Журавль»: боевая сила и цигун*, Киев: София, 1998, p. 45.

²²⁸ Chan F., „*Crouching Tiger, Hidden Dragon: Cultural Migrancy and Translatability*“, Berry Ch. (ed.), *Chinese Films in Focus: 25 New Takes*, London: British Film Institute, 2003, p. 62.

²²⁹ Žr.: Прутча «Крадущийся тигр, затаявшийся дракон», <<http://www.exler.ru/films/27-06-2001.htm>>, 2013 07 21.

pastebėti, kad filmas yra bendras Kinijos, Honkongo, Taivaniai ir JAV projektas. Nepaisant to, kad filmas nėra sukurtas išimtinai žemyninėje Kinijoje, jis puikiai reprezentuoja jau minėtą Kinijos prekės ženklą, būdamas įrodymu, kad Kinija sugeba „prastumti“ savireklamą bei propagandą ir tokio pobūdžio projektuose. Ironiška, pažymi Felicia Chan, bet būtent „amerikietiška“ filmo sėkmė („Oskarai“) paskatino komercinę jo sėkmę Rytų Azijos šalyse²³⁰. Komercinę filmo sėkmę nulėmė auditorijos suskirstymas į penkias grupes („penki taikiniai“): meno elitą, jaunimą, moterų auditoriją, kovos menų mėgėjus ir plačiąsias mases²³¹. „Sėlinantis tigras, tūnantis drakonas“ tarnauja kultūriniam Kinijos eksportui ir todėl, kad jame vaidina Vakaruose populiarūs aktoriai, kaip, pvz., Zhang Ziyi. Tie, kurie nesižavi Konfucijaus teorijomis, gundomi populiarėja Kinijos kultūra, jos egzotiškumu. Perteikdamas tai, kas iš tiesų būdinga Kinijai, filmas kartu apeliuoja į egzotikos paklausą Vakaruose. Kova kartais, būdama „lokali“ ir „autentiška“, kartu yra egzotiška tarptautiniame kontekste²³² – o ypač atliekama tokių žavių, patrauklių ir populiarių aktorių, kaip Zhang Ziyi. Beje, filme esama ir vakarietiškoji teorijų pėdsakų (Freudo psichoanalizės teorija): erotinė įtampa, draudžiami jausmai²³³. Li Mu Bai meilės prisipažinimas Shu Lien gali būti traktuojamas kaip vakarietiška idėja; kita vertus, jis įkūnija daoizmo aukštinamą natūralumą.

5.2.5. Zhang Yimou filmo „Bevardis“ analizė

Džang Imou (Zhang Yimou, 张艺谋, g. 1951) – žymus kinų kino režisierius, aktorius, operatorius, pripažintas tarptautiniu lygmeniu. Priklauso vadinamajai penktajai Kinijos kino režisierių kartai²³⁴. Pasak Živilės Pipinytės, pasaulyje jis žinomas kaip ypatingo plastinio grožio filmų, kurių herojus ištinka rūstūs likimo ir istorijos išbandymai, autorius²³⁵. Šio kinų režisieriaus filmai apibūdinami kaip „fotografo filmai“, juose puošnūs vaizdai derinami su minimaliu pasakojimu. Dominuoja vizualusis matmuo, vizualus pasakojimas. Daug dėmesio skiriama simbolinei spalvų reikšmei. Džang Imou filmai laužo nusistovėjusias Kinijos kino

²³⁰ Chan F., p.56.

²³¹ Žr.: ten pat, p. 57.

²³² Chu Y., *Lost in Transition: Hong Kong Culture in the Age of China*, Albany: State of New York Press, 2013, p. 35.

²³³ Žr.: ten pat.

²³⁴ Džang Imou - filmų „Geltona žemė“, („Yellow Earth, 1984), „Vienas ir aštuoni“ („One and Eight“, 1983), „Didysis karinis paradas“ („The Big Parade“, 1986) operatorius. Vaidino filme „Senas šulinys“ („Old Well“, 1986), „Laikykis ramiai“ („Keep Cool“, 1987). Kaip režisierius debiutavo 1987 m. filmu „Raudonasis gaolianas“ („Red Sorghum“), Berlyno kino festivalyje laimėjusiu Auksinio lokio prizą. Filmai „Dziudou“ („Ju Dou“, 1990) ir „Iškelti raudoną žibintą“ („Raise the Red Lantern“) buvo nominuoti Oskarui. Žymiausi jo filmai – „Gyventi“ („To Live“, 1994), „Nė vienu mažiau“ („Not One Less“, 1999), „Čiudziu istorija“ („The Story of Qiu Ju“), „Kelias namo“ („The Road Home“, 1999), „Skraidančių durklių namai“ („House of Flying Daggers“, 2004). Režisavo ir teatro spektaklius: Dž. Pučinio operą „Tiurando“, T. Dun operą „Pirmasis imperatorius“ („The First Emperor“, Metropolitan Opera, 2006). Džang Imou režisavo 2008 m. Pekino vasaros olimpinį žaidynių atidarymo ir uždarymo ceremoniją.

„Raudonoji“ trilogija („Raudonasis gaolianas“, „Dziudou“ ir „Iškelti raudoną žibintą“) laikoma šedevru.

²³⁵ Pipinytė Ž., *Bevardis: optimistinė tragedija*, <http://www.7md.lt/archyvas.php?leid_id=580&str_id=2363>, 2013 08 01.

taisykles. Minimalus pasakojimas, stubbinantys vaizdai, erotiškios herojės, dviprasmiška pabaiga. Dominuoja priešpriešos: individas versus sistema, valdžia vs. spauda, aistra vs. tradicijos, laisvė vs. disciplina. Džang Imou sukūrė savitą kino poetiką. Filmai arba ekspresionistiniai/symbolistiniai (*xieyi*, 写意), arba realistiniai (*xieshi*, 写实). Vientisumą suteikia vaizdas – idėja (*image-idea*, tradicinės tapybos terminais apibūdinamas kaip *liyi*)²³⁶. Filmai dažnai turi socialinės kritikos arba politinių implikacijų lygmenį. Jų siužetai dažnai pagrįsti vadinamąja „flashback“ technika, istorija pasakojama „į praeitį“, pasakojimo laikas „atsukamas atgal“²³⁷. Džang Imou filmai – meilės, pasiaukojimo vardan idealų, herojiško elgesio, didvyriškos laikysenos sunkumų akivaizdoje apoteozė. 2011 m. filmo „Karo gėlės“ („Flowers of the War“) biudžetas siekė 90 mln. JAV dolerių. Tai parodo, kokį dėmesį Kinija skiria savo įvaizdžio kūrimui ir viešajai diplomatijai. Šiuo metu Džang Imou ruošiasi kurti filmą KLR įkūrimo 60-mečiui²³⁸.

Filmas „Bevardis“ nukelia mus į tolimus Kinijos istorijos laikus, kai prieš du tūkstančius metų, Kariaujančių Karalysčių laikotarpiu, dabartinės Kinijos teritorijoje buvo įsikūrę 7 karalystės. Galingiausia iš jų buvo Cin (Qin), kurios žiaurus valdovas siekė nukariauti kitas karalystes ir sukurti vieningą imperiją. Pagrindinės filmo temos – meilė, drąsa, garbė, pasiaukojimas vardan idealo. Filmu žanras – *wuxia* (武侠), jame dominuoja kovos meno motyvas, tačiau svarbiausia ne pati kova, o vertybės, vardan kurių kovojama. Tai didingas epas ir jaudinanti drama. Filmas sudarytas iš dviejų siužetinių linijų. Viena istorija yra filmo herojaus, pasivadinusio Bevardžiu, kita – Cin karaliaus. Cin valdovas pažada, kad tam, kas nugalės Dangų, Skriejančią snaigę ir Sulaužytą kardą, bus leidžiama prisitarti prie jo per 100 žingsnių. Nors niekas to nesitiki, vieną dieną atsiranda karys, vardu Bevardis, kuris pasiskelbia nugalėjęs tris galingiausius potencialius Cin karaliaus žudikus. Prasideda Bevardžio ir karaliaus pokalbis. Bevardis, pasinaudojęs galimybe prisitarti prie Cin karaliaus, ketina nužudyti jį, tačiau karalius atspėja jo melą ir papasakoja, kaip jis įsivaizduoja tikrąją Bevardžio kovų istoriją. Galiausiai Bevardis yra įtikinamas didingos Cin valdovo idėjos – suvienyti „viską po dangumi“, „*tianxia*“. Tuo būdu jis atvyksta į karaliaus rūmus kaip žudikas, bet palaidojamas kaip herojus, pasiaukojęs Cin valdovo idėjai. Taigi matome, jog filme savitai pasakojama viena iš Kinijos suvienijimo legendų. Filmas daugiaprasmiškas, pvz., neaišku, kas yra tikrasis jo herojus – Bevardis, Cin valdovas, Dangus ar Sulaužytas kardas, propaguojantis taikos idėjas, kurias

²³⁶ Žr.: Farquhar M., „Zhang Yimou“, *Senses of Cinema*, Issue 20, 2002, <<http://sensesofcinema.com/issue/20/>>, 2013 07 01.

²³⁷ Stafford R., „Hero – Narrative Analysis“, *The Case for Global Film*, 2008, <<http://itpworld.wordpress.com/2008/09/15/hero-chinahong-kong-2002-%E2%80%93-narrative-analysis/>>, 2013 07 01.

²³⁸ *Zhang Yimou to direct film celebrating the People's Republic*, <<http://www.theguardian.com/world/2009/mar/04/zhang-yimou-peoples-republic>>, 2013 08 28.

įkvepia kaligrafijos studijos. Herojiškas ir Džou kaligrafijos mokyklos mokinių elgesys, kurie semiasi stiprybės iš savo kultūros ir aukojasi vardan jos.

Filmo naratyvas pagrįstas vadinamąja „*flashback*“ technika, pasakojimo laikas „atsukamas atgal“, svarbų vaidmenį vaidina spalvos, turinčios simbolinę reikšmę, kovos scenose svarbi vieta tenka choreografiniams sprendimams, sąsajoms su šokiu, esama fantastinių elementų. Įspūdinga filmo muzika, idealiai atitinkanti pasakojimo pobūdį. Pagrindinius vaidmenis atlieka Jet Li (Bevardis), Tony Leung Chiu-Wai (Sulaužytas kardas), Magie Cheung (Skriejanti snaigė), Daoming Chen (Cin valdovas). Filmo mizanscena yra sukonstruota. Svarbus vaidmuo tenka architektūrai (karaliaus rūmai, kaligrafijos mokykla) ir landšaftams. Filmas yra labai rimtas, jame nėra jokių humoro elementų. Jis gerai subalansuotas statikos ir judesio (dinamikos) pusiausvyros požiūriu. Svarbus rato motyvas, kuris gali simbolizuoti ir politinę žinią – Kinijos suvienijimo idėją. Didelės erdvės, masinės scenos. Anot Ž. Pipinytės, filmui būdinga „rafinuota spalvų dramaturgija ir klasikinio skaidrumo kadro kompozicija“²³⁹. Filme dominuoja pilka/juoda, raudona, mėlyna, žalia, balta spalvos (monochrominio pobūdžio sprendimai). Tuo būdu – spalviniais sprendimais – filmas yra padalytas į penkias dalis. Juodi Bevardžio, karaliaus ir jo karių kostiumai, juodos vėliavos, pilkos/juodos spalvos karaliaus rūmai, asfalto spalvos į juos vedantys laiptai, asfalto spalvos grindys rūmuose. Juodai balta spalva nufilmuota Bevardžio ir Dangaus kova. Raudona spalva dominuoja epizode, susijusiame su kaligrafijos mokykla. Simbolinę prasmę turi tai, kad hieroglifui „kardas“ užrašyti reikia raudono rašalo. Kova, kurią simbolizuoja kardas, tokiu būdu susiejama su kraujo, mirties, kančios motyvais. Raudona spalva filme taip pat simbolizuoja aistrą ir kerštą. Tam tikra prasme filmo herojės yra modernios, šiuolaikiškos, būsimo imperatorius taip pat panašesnis į, pvz., kokį nors šiuolaikinį funkcionierių, nei neatmenamų laikų, gūdžios senovės personažą. Cin karaliaus lankininkai kažkuo panašūs į Pirmojo ar Antrojo pasaulinių karų artileristus, jie filme ir įvardijami kaip Cin karaliaus artilerija. Bevardis ir jo vaidyba, priešingai, atitinka tikėtiną herojaus stereotipą. Galima teigti, kad visas filmas yra tam tikra prasme modernus, nes jame jaučiama tam tikra abstrakcija. Ji pasireiškia per tokius mizanscenos elementus, kaip scenografija ir kostiumai. Kostiumai netradiciniai, dominuoja apsiausto formos rūbai. Pagrindinio veikėjo „herojiškumą“ (karingumas, drąsa, valia, ryžtas siekti tikslo, kartu sąžiningumas ir teisingumas) pabrėžia jo judesiai, veido išraiška. Imperatorius pavaizduotas kaip įžvalgus, išmintingas, tačiau kartu ir klatingas. Jam taip pat netrūksta tvirtumo ir drąsos. Sulaužytas kardas pavaizduotas kaip protingas ir humaniškas. Skriejanti snaigė - išdidi, tvirta,

²³⁹ Pipinytė Ž., „Optimistinė tragedija „Bevardis“, *Septynios meno dienos*, 2003, <http://eja.libis.lt:8080/archyvas/viesas/20110307054252/http://www.culture.lt/7md/?leid_id=580&kas=straipsnis&st_id=2363>, 2013 07 13.

savo vidinį pasaulį slepianti po šaltakraujiška išore. Taigi galima teigti, kad filmo personažai ir jų vaidyba *įkūnija vieną ar kitą idėją*, kuri nebūtinai turi būti vienareikšmė. Filmu muzika jau iš pat pradžių piešia niūrų ir dramatišką meninio pasaulio paveikslą, kuriame tačiau esama iškilmingumo ir didingumo. Muzika atlieka meninį pasaulį paryškinančią funkciją; ji apibūdintina paralelizmo ir veiksmo (vaizdo) parafravavimo terminais²⁴⁰.

Filme „Bevardis“ gausu signifikantų, reprezentuojančių tradicinės Kinijos kultūros vertybes: kaligrafija, kova kardais, go žaidimas (*weiqi*, 围棋), filosofija, muzika, rūbai iš šilko, arbatos ceremonija. Koreliuodami tarpusavyje, šie signifikantai sukuria didingą Kinijos kultūros visumos vaizdą (pvz., filme kaligrafija lyginama su kova kardais)²⁴¹. Vidinės propagandos požiūriu filmas yra tarsi kvietimas toliau kurti „*tianxia*“, vienyti „viską po dangumi“ Kinijos globoje. Išorinės propagandos aspektu filmas taip pat bando įteigti vienijimo(si) idėją, jis skamba tarsi pateisinimas dabartinei komunistinei Kinijos ideologijai, skelbdamas, kad žiaurus valdovas nebūtinai negali turėti kilnių tikslų. Išorinės propagandos požiūriu svarbią reikšmę įgyja aukos motyvas: turime pasiaukoti tam, kas yra galbūt nemalonu, bet kilnu ir, žvelgiant objektyviai, iš esmės teisinga. Radikaliausia prasme, filmas siekia „paruošti“ tarptautinę auditoriją nepopuliariems Kinijos veiksams, įskaitant agresiją. Filme šlovinamas žiaurus lyderis ir pasiaukojimas vardan nacionalinės didybės²⁴². Propagandos aspektu taip pat pažymėtina, jog taika, kurios, vienydamas Kiniją, siekia Cin valdovas, yra įmanoma ir net geriau išlaikoma „tvirtos rankos“, totalitarizmo sąlygomis. Cin valdovas šiuolaikiniame kontekste yra Mao Zedongo ir dabartinių komunistinės Kinijos lyderių legitimacija. Pabrėžtinai konfucianizmo filosofijos vaidmuo: Cin valdovas siekia tvarkos ir taikos, tai tarsi būsimosios kinų tautos tėvas. Šio požiūrio priešininkai akcentuoja pasirinkimo aspektą: Cin valdovo likimas priklauso nuo Bevardžio pasirinkimo. Naudojant propagandinį kodą, galima teigti, jog režisierius kartu pasako ir tai, jog tironijos, autoritarizmo egzistavimas priklauso nuo mūsų pasirinkimo²⁴³. Tuo pabrėžiama atsakomybės svarba. Užsienio auditorijai filmas teikia estetinį pasimėgavimą ir tuo pačiu moko kinų kultūros pagrindų. Čia reikia pabrėžti, jog Vakarų ir Rusijos auditorijos yra skirtingos: Vakarai priima „Bevardžio“ tipo filmus daugiau kaip vartojimo objektą, prekę, o Rusijos auditorija randa bendrus vardiklius imperinio ir, vėliau, sovietinėje santvarkoje vyravusio kultūrinio patoso prasme. Džang Imou galima pavadinti Kinijos kultūros ambasadoriumi, nes jo „Bevardis“ tarnauja tam tikram kinų kultūros

²⁴⁰ Kučinskas A., *Teatro ir kino muzika*, Vilnius: Kronta, 2011, p. 37.

²⁴¹ Muhlhahn K., Von Haselberg C. (eds.), *Chinese Identities on Screen*, Wien & Berlin: LIT Verlag, 2012.

²⁴² Hoberman J., *Man With No Name Tells a Story of Heroics, Color Coordination*, <<http://www.villagevoice.com/2004-08-17/film/man-with-no-name-tells-a-story-of-heroics-color-coordination/>>, 2004, 2013 07 04.

²⁴³ Hom S., Ping H., *Viewing Hero: A Conversation about History, Art and Responsibility*, <<http://hrichina.org/sites/default/files/oldsite/PDFs/CRF.2.2005/2.2005-RF-Hero.pdf>>, 2013 07 04.

marketingui, laikantis nuomonės, jog kultūrinių faktų tikrumas neprieštarauja jų patrauklumo idėjai²⁴⁴. Filme „Bevardis“ Zhang Yimou pavaizduota Kinija Vakarams yra egzotiškas „Kitas“²⁴⁵; visiškai atitolstama nuo „Geltonoje žemėje“ pasitaikančio tiesmuko įtikinėjimo, kuriama Kinijos, kaip iki šių dienų istorinį tęstinumą išlaikiusios didingos civilizacijos, legenda. Parodoma savitą, unikalų civilizacinės raidos kelią susikūrusi ir tvirtai juo žengianti Kinija; triuškinančiai griunami Kinijos, kaip atsilikusios „ryžių ir arbatos“ šalies stereotipai. Filme išaukštinamas Kinijos savitumas ir akcentuojamas jos pranašumas to savitumo pagrindu.

Svarbu pažymėti, kad kinų kino teorijoje filmas suprantamas ne kaip tiesioginis realybės atvaizdavimas ir ne kaip „žaidimas kadrais“, bet drama²⁴⁶. „Kai kinas atėjo į Kiniją, jis buvo vadinamas šešėlių teatru (angl. *shadowplay*). Žmonės kalbėdavo, kad eina žiūrėti šešėlių teatro. Tai mums sako, kad kinas kilo iš dramos“,- rašo Bao Tianxiao. „Šešėlių teatras yra dramos rūšis“,- pažymi Hou Yao. Nors dramos formos keičiasi, jai būdingi bruožai lieka. Kinijoje visuomet daugiau dėmesio buvo skiriama draminei ir literatūrinei, o ne kinematografinėi filmo pusei. Pagal Kinijos kino estetiką, filmas yra tiesiog literatūra, arba pasakojimas, istorija, perteikta kinematografinėmis priemonėmis. Skirtumas tarp filmo ir literatūros yra tas, kad filmas yra istorija, parodyta vaizdais ekrane, o literatūra yra istorija, užrašyta žodžiais ant popieriaus²⁴⁷. „Kinams pasakojimo lygmuo yra raktinis lygmuo; vakariečiams raktinis lygmuo yra vaizdo lygmuo. Kiniečiai vaizdą traktuoja kaip pasakojimo perteikimo priemonę; vakariečiai pasakojimą laiko vienu iš filmo elementų. Kiniečių dėmesys nukreiptas į literatūrinės pasakojimo charakteristikas; vakariečiai skiria daugiau dėmesio montažo charakteristikoms,- rašo Chen Xige²⁴⁸. Rytiečių metodas sintetinis, vakariečių – analitinis. Filmu kaip dramos traktavimas yra viena iš pagrindinių Kinijos kino estetinių koncepcijų, kuri, drįstu teigti, yra išlaikoma tiek Chen Kaige juostoje „Geltona žemė“, tiek Ang Lee filme „Sėlinantis tigras, tūnantis drakonas“, tiek Zhang Yimou "Bevardyje".

Apibendrinant tris išnagrinėtus filmus ne estetikos, bet propagandos aspektu, pažymėtina, kad visi jie atitinka Mao Zedongo 1942 m. Janjanio literatūros ir meno konferencijoje „kultūrinei kovai“ iškeltus kriterijus. Mao kaip pagrindinius dalykus įvardijo *poziciją, požiūrį, auditoriją, darbą ir studijas*²⁴⁹. Kalbėdamas apie auditoriją, Mao minėjo darbininkų, valstiečių ir karių auditoriją. Vienas svarbiausių šiuolaikinės Kinijos propagandos

²⁴⁴ Xu G. G., *Sinascapes: Contemporary Chinese Cinema*, Lanham: Rowman & Littlefield Publishers, 2007, p. 36.

²⁴⁵ Lu H.-P., Lu S. H., *Transnational Chinese Cinemas: Identity, Nationhood, Gender*. University of Hawai'i Press, 1997, p. 128.

²⁴⁶ Xihe Ch., „Shadowplay: Chinese Film Aesthetics and their Philosophical and Cultural Fundamentals“, Semsel G. S., Hong X., Hou J., *Chinese Film Theory: A Guide to the New Era*, New York: Praeger Publishers, 1990, p. 193.

²⁴⁷ Ten pat, p. 195.

²⁴⁸ Ten pat, p. 196.

²⁴⁹ McDougall B.S., *Mao Zedong's „Talks at the Yan'an Conference on Literature and Art“*, The University of Michigan: Michigan Monographs in Chinese Studies, No. 39, 1980, p. 57-62.

uždavinių taip pat yra tinkamas auditorijos pasirinkimas. Siekiama, kad ji būtų kuo platesnė. Jau minėta, kad „Sėlinančio tigro, tūnančio drakono“ auditorija apima meno elitą, jaunimą, moterų auditoriją, kovos menų mėgėjus ir plačiąsias mases. Tas pats pasakytina apie filmą „Bevardis“. Auditorijos sąvoką siejant su darbo sąvoka, šiuolaikiniai Kinijos „kultūros darbininkai“ pagal Mao reikalavimus orientuojasi į šių dienų Vakarų auditorijos skonio bei „kalbos“ studijas. Vakarams pateikiama tai, kas gali būti populiariu, kas atitinka Vakarų auditorijos „kalbą“ – visų pirma Kinijos kaip „Kito“ egzotika, taip pat religinį vakuumą užpildančios konfucianizmo ir ypač daoizmo koncepcijos. Požiūrio prasme nėra laikomasi tiesioginių Mao „direktyvų“, t.y. parodyti ir išryškinti neigiamas priešininko puses, bet siekiama išanalizuoti ir darant poveikį turėti omenyje silpnąsias jo vietas, silpnības, kuriomis galima pasinaudoti. Ieškoma vakariečių nusivylimo savo pačių civilizacija ženklų, kuriuos būtų galima atsverti kiniška egzotika. Beje, pažymėtina, kad filmas „Geltona žemė“ yra pagrįstas kiek kitokia, ne priešiško, o draugiško logika: kiniška realybė ir maoizmo veidas čia pateikiamas ne kaip „Kitas“, bet kaip kažkas artimas savo identitetu, kaip toks „kitas“, su kuriuo galima lengvai bičiuliautis, kuris yra savotiškai artimas. Įdomu pastebėti, jog Rusijos atveju galioja abi logikos: rusų traukia tiek nepažįstama, paslaptinga ir herojiška „Bevardžio“ ar „Sėlinančio tigro“ *drama*, tiek *drama*, eksploatuojanti išoriškai (o ir vidinė prasme) rusams artimus kario – komunisto stereotipus. Tokiu būdu prieiname tašką, kur anksčiau nagrinėta kinų kino estetika ir grynoji propaganda gali susitikti ir surasti sąlyčio taškų, kas ir legitimuoja nagrinėtas kino juostas kaip estetinės propagandos dimensijos objektą.

Estetinės propagandos matmuo atsiskleidžia ne tik kino filmuose, bet ir vaizdo klipuose bei Kinijos televizijos laidose. Išorinę visam pasauliui skirtą, globalinę propagandą, mano nuomone, gerai atspindi interneto svetainėje „YouTube“ įkeltas vaizdo klipas „Mao Zedong: „Jei jūs neinate, aš irgi neisiu“²⁵⁰.

5.2.6. Vaizdo klipo „Mao Zedong: „Jei jūs neinate, aš irgi neisiu“ analizė

Trumpas, 3 min. 19 sek. trukmės vaizdo klipas yra palyginti paprastas. Jame naudojami tokie techniniai kinematografo metodai, kaip stambus planas, negatyviniai kadrai ir fotografiniai kadrai (stop kadrai; pvz. Didžioji kinų siena). Girdime muzikinį foną; klipo pradžioje greta jo girdime ir komentarą. Muzikinis fonas papildo vizualųjį matmenį, tačiau galime teigti, jog šiuo konkrečiu atveju jis nėra itin svarbus. Klipo kaip analizės objekto pasirinkimą lemia jo *turinys*. Šiame klipe ryškiai matyti konfucianistinė dvasia: pagarbos labiau išsilavinusiam ar aukštesnes pareigas užimančiam asmeniui, vyresniam žmogui, tėvams,

²⁵⁰ Mao Zedong: “If you’re not going, I’ll also not go, YouTube, <<http://www.youtube.com/watch?v=Qw8TYm8EU9U>>, 2009 06 11.

protėviam, ankstesnėms kartoms motyvas. Rytietiška pagarbos forma skiriasi nuo europietiškos: europiečiai akcentuoja lygybę, panašumą, tapatumą, rytiečiai – žmonių nevienodumą, skirtumą tarp jų²⁵¹. Kuo nors pranašesniai žmogui, o ypač valdovui ar vadovui turi būti pabrėžtinai rodoma didžiulė pagarba. Kinijoje vyrauja požiūris, kad laikas yra ciklinis, ir viskas nuolatos atsikartoja²⁵². Jei susiduriama su kuo nors nauja, tai paskaičius senųjų išminčių raštus, galima rasti paaiškinimą ar atsakymą²⁵³. Todėl Konfucijus kinams nėra egzotiškas praeities rašytojas, apie kurį mokomasi pradinėse klasėse; kiekvienai kartai jis yra nuolat aktualus klasikas²⁵⁴. Vaizdo klipe matyti, kad Mao Zedongas taip pat tebėra gyvas kolektyvinėje kinų atmintyje, kad jis tebėra aktualus. Konfucianistiškai suvokiama pagarba suponuoja ir paklusnumo momentą. Nors klipe Mao rodomas ir gulintis karste, kartu jis tebėra „čia ir dabar“, greta visų ir su visais, jis tebėra gyvas. Sustabdytuose kadruose Mao iškyla kaip patriarchas, kuris, sakytumėi koks senovės kinų poetas, „stovi ilgos savo pirmtakų grandinės gale ir kalba į amžinybę“²⁵⁵. Pabrėžiamas ryšys tarp praeities ir ateities (dangoraižiai, olimpinės žaidynės). Kadre kalnų fone Mao vaizduojamas kaip be galo nuoširdus, geraširdis, intelektualus, žmogiškas, tėviškas. Tai atspindi pagrindines konfucianistines vertybes, pagal kurias kilnus žmogus turi būti žmogiškas, teisingas (laikytis pareigos), pagarbus (vyresniems), nuoširdus ir protingas (mokyta)²⁵⁶. Tuo būdu stebime stiprų propagandinio klipo kultūrinį „užnugarį“: sovietinė ar hitlerinė (Leni Riefenstahl „Valios triumfas“) propaganda taip pat naudojo grandiozinius džiūgaujantių masių, plevėsuojantių vėliavų vaizdus, tačiau dabartinėje Rusijos propagandoje niekur nerasime pavaizduoto Stalino. Estetinė Konfucijaus teorija yra orientuota ne į „priekį“, o „atgal“, į „aukso amžiuje“ susiformavusių estetinių ir meninių vertybių sistemą, lėmusią dviejų svarbiausių Konfucijaus estetikos principų – tradicijų reikšmės ir senovės pamėgdžijimo – suabsoliutinimą. Kūrybinė menininko dvasia Konfucijaus estetikoje yra kreipiama ne kurti naujas vertybes, o naujai reinterpretuoti amžinąsias vertybes²⁵⁷. Tradicijos, kurią įkūnija Mao, svarbą bei reikšmę stebime ir nagrinėjamame klipe. Tai didžiosios kinų tradicijos žinia masėms, kinų propaganda, skirta ne tiek konkrečiam regionui, bet visam pasauliui, Kinijos sąvės pateikimas ir prisistatymas. Svarbi klipe įkūnyta idėja yra harmonijos idėja: praeitis ir ateitis, tarsi *yin* – *yang* tipo pusiausvyra, ne konfrontuoja ir net ne kontrastuoja, bet įsilieja viena į kitą ir papildo viena kitą. Pagal konfucianizmo principus, praeitis, istorija idealizuojama; savo monumentalumu, monolitiškumu, fundamentalumu ir didingumu (balionai,

²⁵¹ Bernotas, p.7 – 14.

²⁵² Ten pat.

²⁵³ Ten pat.

²⁵⁴ Ten pat.

²⁵⁵ Platelis K., „Būties poezija“, *Senovės Rytų poezija*, Vilnius: Vaga, 1991, p. 685.

²⁵⁶ Ten pat.

²⁵⁷ Andrijauskas A., „Komparatyvistinė vizija: Rytų estetika ir meno filosofija“, *Komparatyvistinė Rytų ir Vakarų estetika*, Vilnius: Kultūros, filosofijos ir meno institutas, 2006, p. 79.

fejerverkai, vėliavos, paradai, statula kaip praeities simbolis) ji sudaro imanentinę dabartinės Kinijos siekiamo monumentalumo ir didingumo dalį. Praeitis nėra archajiškas reliktas, ji gyvybingai pulsuoja dabartyje, kuri yra šiuolaikiška ir moderni. Vaizdo klipe sukuriama šilumos, draugiškumo, žmonių tarpusavio pasitikėjimo, ir, svarbiausia, vienybės atmosfera. Vienybė konfucianistiniu požiūriu gali būti siejama su tvarkos ir ritualo (nusilenkimai) idėja. Net ir spontaniški veiksmai paklūsta vidinei, giluminei tvarkai, kuri yra pastovumo, nuoseklumo modusas ir ekvivalentas, tarsi teigia klipo autorius. Vaizdai klipe yra tarsi apsupti „teigiama“, patrauklumo įspūdį keliančia aura, turi tam tikrą emocinį krūvį, kas visuomet charakteringa propagandinio turinio vaizdinei medžiagai, tačiau kartu jie yra pakankamai realistiški, kas vėlgi atitinka konfucianizmo nuostatas. Sugebama pasiekti savotiško natūralumo, besireiškiančio tiek statiniame (stop kadrai), tiek dinaminiame (masių vaizdai) temos traktuotės lygmenyje, įspūdį. Kartu reikia pažymėti, kad dinamika ir spontaniškumas yra pajungti ir paklūsta gana griežtai racionalumo logikai: tvarka ir pastovumas negali derėti su neracionalumu. Stambiais planais rodomi laimingi, besišypsantys veidai yra „darbo liaudies“, paprastų žmonių veidai; atsizvelgiant į viso klipo kontekstą, šie kadrai siekia įtikinti mus savito ir unikalaus „kiniško kelio“ ir galbūt „stiprios Kinijos svajonės“ (*qiangguomeng*, 强国梦)²⁵⁸ sėkme, kuri gali būti realizuota per darbą. Kaip jau minėta, konfucianistinė sistema suponuoja paklusnumą. Vaizdo klipe stebime patriotizmo (*aiguoazhuyi*, 爱国主义) temą, besireiškiančią kaip lojalumas ir troškimas tarnauti Kinijos valstybei – kokia ji buvo ir kokia bus ateityje savo atnaujinta forma, atsikračiusi paskutinių Pažeminimo šimtmečio liekanų²⁵⁹. Komunizmas klipe pavaizduotas kaip integrali kiniškosios sistemos dalis, o lyderis Mao bei visa šalis – draugiški ir atviri pasauliui. Komunizmas tiek posėdžius vaizduojančiuose kadruose, tiek per patį Mao asmenį (sutapatinant su juo) vaizduojamas kaip „draugiška“ ir humaniška, žmogumi besirūpinanti sistema. Neturime pamiršti, kad „Didysis vairininkas“ Mao, 1949 m. nuvertęs demokratinės krypties nacionalinę liaudies partiją Gomindaną, sukūrė savo politinių, ekonominių ir socialinių idėjų sistemą, vadinamąjį maoizmą. Klipe matome savitą tam tikros konfucianizmo idėjų ir nors transformuotos, tačiau ir šiandien Kinijoje viešpatuojančios komunistinio maoizmo ideologijos idėjų sintezės atspindį. Mao vaizduojamas kaip išskirtinė, charizmatiška asmenybė, kokia iš dalies galbūt ir buvo; matome Kinijoje tebegyvuojantį jo asmens kultą²⁶⁰. Mao „portretas“ klipe yra „įkomponuotas“ į komunizmo, ar, tiksliau, komunistinio maoizmo, foną. Atidžiau panagrinėjus, klipo išraiškų struktūroje bei meninėje kalboje (nors jis ir nėra aukšto meninio

²⁵⁸ Xuetong Y., „The Rise of China in Chinese Eyes“, *Journal of Contemporary China*, 26(10), 2001, p. 34.

²⁵⁹ Zhang T., *Reconstructing the Great Wall: Chinese Security Strategy in The Early 21st Century*, Göteborg: Göteborg University, 2003, p. 65.

²⁶⁰ Žr.: Evans, Newnham, p. 314 – 315; Bugnard P.-P.et.al., *Istorija 3*, Vilnius: Baltos lankos, 1995, p. 248 – 251.

lygio) taip pat galima pastebėti ir tokią būdingą rytiečių, o ypač Kinijos civilizacijos atstovų, savybę kaip mąstymo konkretumas. Konkretumas reiškia, jog viskas remiasi ne tiek analize, abstrakčiu mąstymu, kiek atvaizdavimu, viskas suvokiama per vaizdinius. (Šios kinų mąstymo savybės iliustracija galėtų būti hieroglifų rašyba)²⁶¹. Tiesa, taip suvoktas konkretumas apeliuoja į tam tikrą metaforiškumą, „vaizdus už vaizdų“, kas klipe nėra labai ryšku; jo vaizdai yra konkretūs, bet realistiškumo ir tikroviškumo prasme.

5.2.7. KLR įkūrimo 60-ųjų metinių minėjimo iškilnių TV transliacijų analizė

Iš svarbiausių reportažų, kuriuos KLR įkūrimo 60-ųjų metinių minėjimo iškilnių proga transliavo Kinijos Centrinė televizija (CCTV), minėtini karinis paradas ir gala koncertas. Esama keleto priežasčių, kodėl šie TV transliacijų vaizdo įrašai nagrinėtini propagandos aspektu. Tiek karinis paradas, tiek 2009 m. spalio 1 d. vakare įvykęs iškilmingas koncertas – masiniai renginiai, užsienio auditorijai subtilia estetizuota forma patraukliai pristatantys Kinijos galybės ir didingumo idėjas. Nors šie renginiai visiškai natūraliai atrodo autoritariniame valstybės valdymo fone ir iš pirmo žvilgsnio turi daugiau demonstracinį pobūdį, abu jie turi ir gilesnę prasmę propagandos estetikos požiūriu. Ta prasmė yra siekis nupiešti žiūrovų vaizduotėje Kinijos kaip idealios, tobulos, galingos ir klestinčios valstybės paveikslą. Karinis paradas yra ne tiek šiurkštus jėgos demonstravimas, kiek romantiškas, virš kasdienybės pilkumos pakylėtas, iškilmingumo aura apgaubtas spektaklis. Ore sklando šventiška atmosfera, žmonių veiduose atsispindi džiugi, nerūpestinga nuotaika, kuriai savotiškai atliepia orūs ir rimti, pasididžiavimo savo šalimi ir pasitikėjimo savimi kupini besirenkančių Komunistų partijos lyderių veidai, skamba tranki, visuotinį patosą išreiškianti muzika, tačiau kartu viskas yra pabrėžtinai rimta, apgaubta savotiško – griežto - didingumo aureole. Liaudies išlaisvinimo armijos kariai žygiuoja darniai, tolygiai, *gražiai*; paradas išreiškia didžiulį Kinijos potencialą, jos tarytum *sėlinančio tigro* jėgą, kuri yra be galo didelė, tačiau valdoma, kontroliuojama, iki galo neatsiskleidusi, neįkūnyta, nerealizuota ar neišreikšta, tačiau būtent tame *vidiniame potenciale*, toje *galimybėje*, tame neišreikštume ir slypi tas dar nepanaudotas, bet kiekvieną akimirką galinčios įsikūnyti ir atsiskleisti galios ir jėgos žavesys. Drįstu teigti, kad tiek kariniame parade, tiek šventiniame koncerte kone geriausiai galima išvysti Kinijos politinio „marketingo“ strategijos kaip viešosios diplomatijos instrumento pagrindinę idėją, kuri yra ne kas kita, kaip daoizmo, konfucianizmo ir maoizmo filosofijos ar pasaulėžiūros vienovė, sintezė, lydinys. Daoistinės dvasios yra persismelkusi pati šventės atmosfera, tingaus atsipalaidavimo ir pakilaus džiugesio derinys. Paradą konfucianistiniu aspektu atspindi tvarkos, ritualo ir harmonijos idėjas, taip pat paklusnumo lyderiui/tėvui – patriarchui (Mao, Hu Jintao) motyvą. Maoizmas parado

²⁶¹ Žr.: Bernotas, p. 11.

transliacijoje funkcionuoja kaip savaime suprantamas, kaip substratas arba substancija, į kurią, kaip ir į daosistinę šventės atmosferą, paradas – spektaklis yra inkorporuotas, žymintis kryptį, nukreiptumą, kuris mums nė akimirksniui neleidžia pamiršti, jog veiksmas vyksta *Mao garbei, Mao šalyje*, Mao įkurtoje valstybėje.

Propagandiniu aspektu nagrinėtinas ir iškilmingas koncertas KLR įkūrimo 60-mečiui paminėti, įvykęs 2009 m. spalio 1d. 21.00 val. Pekino laiku Tiananmenio aikštėje. Renginį režisavo Zhang Yimou, jam talkino Zhao Dongming. Koncertą sudarė preliudas ir dvi dalys: „Didžioji Tėvynė“ („Great Motherland“) ir „Mūsų gimtinė“ („Our birth place“). Į interneto svetainę „YouTube“ įkeltas koncerto įrašas padalintas į 14 epizodų. Koncerto metu skambėjo 28 patriotinės dainos.

Renginys vyko prieš Tiananmenio rūmus (*Tian an men cheng lou qian*, 天安门城楼前, *Tiananmen Rostrum*). Centre matome šviečiantį užrašą 1949 – 2009, dešiniajame televizijos ekrano kampe matome švenčių logotipą – raudonos spalvos skaičių „60“, kur nulyje taip pat integruoti skaičiai 1949 – 2009, Kinijos vėliavos žvaigždutės. Didingumo, šventės, iškilmingumo atmosferą kuria gausybė raudonos, rožinės, baltos ir oranžinės spalvos fejerverkų, savotiškai koreliuojančių su geometrines pastatų linijas išryškinančiais apšvietimo sprendimais. Įspūdingą miesto apšvietimą pabrėžia televizijos operatorių nuolat pakartojami miesto vaizdai „iš paukščio skrydžio“. „Šviesos kubo“ centre matome ant aukšto stiebo plevėsuojančią Kinijos vėliavą. Minia dainuoja kartu su atlikėjais, ploja, mojuoja Kinijos vėliavomis. Periodiškai ekrane matome besišypsančius prie staliukų susėdusius Komunistų partijos lyderius. Jie atrodo atsipalaidavę, geraširdžiai, laimingi. Neretai kameros nukreipiamos į 56 milžiniškas dekoratyvines kolonas, simbolizuojančias 56 Kinijos tautybes. Propaganda, mano manymu, pasireiškia dvejopai: ją išreiškia dainų retorika ir vizualusis koncerto kaip spektaklio lygmuo. Pvz., dainoje „Saulėtas Kelias“ (šventinio koncerto vaizdo klipas 12/14 „Jaunatviška Kinija“) sakoma: „„Eidamas per Pavasarį ir Rudenį/ Aš esu Saulėtame Kelyje/ Gėlės kalba man besišypsančiais veidais/ Kokia graži diena/ Atrodo, tarsi esame sapne/ Bėgdami vienas link kito ir apkabindami viltį/ Jausdami einančių šalia šilumą/ Saulėtame Kelyje// Žingsniai negali sustoti/ Saulėtame Kelyje/ Vėliavos plevėsuoja/ Harmoninga Kinija skrieja modernybės vėjuose/ Per vėją ir lietu/ Aš esu Saulėtame Kelyje/ Čiulbantys ir laimės linkintys karveliai mums priešakyje/ Didis paveikslas kalba apie Kinijos spindesį ir didingumą/ Platus kelias – priešakyje/ Saulėtame Kelyje“²⁶². „Saulėto Kelio“ įvaizdis sietinas su komunistiniu „šviesaus rytojaus“ lozungu. Frazė „harmoninga Kinija skrieja modernybės vėjuose“ atspindi glaudų dainos ir vyraujančio politinio kurso („harmoningas pasaulis“) suderinamumą. Plevėsuojančių vėliavų ir

²⁶² Vertimas mano – A. S.

plataus kelio įvaizdžiai tiesiogiai referuoja į propagandinę retoriką. Šioje ir kitose koncerto dainose pabrėžiamos kinų tautos (taip pat visų tautinių mažumų) vieningumo, vienybės idėjos („jausdami einančių šalia šilumą“), akcentuojamas veržlumas, atkaklumas, valia siekti tikslo („per vėją ir lietu“, „žingsniai negali sustoti“), Kinijos didingumas apdainuojamas tiesiogiai („didis paveikslas kalba apie Kinijos spindesį ir didingumą“). Vizualiam spektaklio lygmenyje propagandinę pranešimą, kaip ir nagrinėtame vaizdo klipe, kuria ir perduoda džiūgaujančios minios vaizdai, fejerverkų fejerija, išpūdingas miesto apšvietimas, dinamiška, sklanti spalvų kaita, nuolatinis šokėjų judėjimas kameros aprėpties lauke. Koncerte sėkmingai sukurta visuotinės laimės, džiugesio, euforijos atmosfera.

Kinijos propaganda Rusijos atžvilgiu reiškiasi tiesioginiame/akivaizdžiame pragmatinio poveikio užsienio politikos formavimui bei vykdymui lygmenyje ir netiesioginiame/neakivaizdžiame kultūrinių, civilizacinių vertybių perdavimo lygmenyje, atitinkamai orientuojantis į trumpalaikius bei ilgalaikius laimėjimus. Akivaizdžiojo/išorinio matmens tikslų siekianti Kinijos propaganda gali būti laikoma sėkminga, nes Rusija laikosi Kinijai iš esmės palankaus diplomatinio – strateginio kurso. Valdančiuosiuose Rusijos sluoksniuose Kinijai pavyko suformuoti šalies – idealo, santvarkos – siekiamybės įvaizdį, apibūdinantį kaip komunizmo, nacionalizmo, stiprios ir griežtos rankos bei efektyvaus kapitalizmo derinys. Tai, kad Kinijai pavyko Rusijoje tapti šalimi – idealu politinė, ekonomine, filosofine ir estetinė prasme, rodo Kinijos propagandos Rusijoje efektyvumą, nuoseklumą ir racionalumą. Neakivaizdaus/gelminio lygmens kinų propagandos laimėjimai diskutuoti. Vis dėlto, egzistuoja kanalas arba atvira sąveikai erdvė, kur estetinė kinų propaganda ir didžiavalstybinė (tam tikra prasme taip pat estetinė) rusų propaganda gali susitikti ir varžytis. Nors vartoti „konflikto perkėlimo“ terminą šio darbo kontekste gali pasirodyti neapdairu, kritikai lengva ranka neturėtų numoti į *dvių estetikų – kiniškosios ir rusiškosios – varžybas*, nuo kurių, mano manymu, nemaža dalimi priklauso kiniškais principais grįstos pasaulėtvarkos įsigalėjimas, kinų iškilimo tarptautinėje arenoje sėkmė ir Rusijos sinifikavimo prognozė.

IŠVADOS

Apibendrinant reikia akcentuoti, jog darbo tikslas yra daugiabriaunis, multidimensinio pobūdžio ir jį pasiekti galima tik vadovaujantis specifine, nestandartine tyrimo logika. Šios logikos esmė yra ta, jog disertacijos struktūra yra pagrįsta *koncentrinių ratų modeliu*: centre yra poveikis Rusijos politikai, aplink – gelminės kinų propagandą maitinančios daoizmo, budizmo, konfucianizmo ir maoizmo filosofinės sistemos, o išorėje, paviršiuje – dar abstraktesnė propagandos ir estetikos santykio problema, propagandinės medžiagos suestetinimo proceso ypatumai. Koncentrinių ratų struktūra teksto erdvėje dėl paties rašymo, kaip vaizdavimo būdo, prigimties įgauna linijinį pobūdį: į filosofinį politikos, estetikos ir propagandos analizės diskursą „įsupama“ daoizmo, budizmo, konfucianizmo ir maoizmo kaip gelminių kinų propagandą maitinančių šaltinių analizė, kuri vainikuojama praktines kiniškosios estetikos manifestacijas politiniu aspektu iliustruojančiais interneto tinklalapių, kino filmų, vaizdo klipų, TV transliacijų pavyzdžiais.

Tyrimo rezultatai kristalizuojasi sudėtingame skirtingų, kartais konfliktuojančių teorijų, požiūrių, netgi paradigmu sąveikos lauke, todėl vienareikšmiškai jų apibrėžti taip pat neįmanoma. Tačiau naudojant adaptuotą propagandos analizės metodą, mano nuomone, pasiekiamas pagrindinis tikslas: išnagrinėti estetinę propagandos dimensiją Kinijos užsienio politikoje *per se* bei jos raišką *nukreiptumo aspektu*, pasitelkus Kinijos propagandos Rusijoje atvejį. Siekiant šio tikslo, disertacijoje išsprendžiama vienuolika pagrindinių *Įvade* suformuluotų uždavinių, kurių eksplikacija įgalina įrodyti darbo pradžioje suformuluotą hipotezę.

1. Nagrinėjant penkis pagrindinius postmodernios visuomenės funkcionavimo fenomenus (polinkis į hedonistines vertybes, vizualumo kaip *lingua franca* primatas, permanentinė savikūra, vartotojiškas dinamizmas ir spartėjanti globalizacija), teoriniu lygmeniu apibrėžiama estetinės propagandos dimensijos sklaidos teritorija. Įrodoma, kad šie penki pjūviai geriausiai reprezentuoja postmodernią visuomenę kaip propagandos estetinių atributų sklaidos, realizacijos bei multiplikacijos terpę.
2. Analizuojant estetizacijos proceso vyksmą, akcentuojama ir įrodoma adresato – adresanto tarpusavio ryšio svarba, įrodoma diskursyvių komunikacijos mechanizmų svarba politiniam teatrui/žaidimui. Išnagrinėjamos estetikai potencialą suteikiančios „priemonės“.
3. Vadovaujantis Rolando Barthes'o teorija ir erotiką traktuojant kaip estezės formą, įrodoma erotikos svarba transformuojančio (pa)keitimo prasme bei ryšys su estetika. Aptariamas estetikos ir erotikos kontakto momentas kaip propagandiniam pranešimui galią ir transformuojantį potencialą suteikiantis fenomenas.

4. Disertacijoje įrodoma, kad daoizmo filosofija grindžiama estetika yra amorfiška dėl plataus tos filosofijos spektro, potencialiai talpinančio tokius kardinaliai priešingus požiūrius, kaip religinė patirtis bei mokslinis, scientistinis požiūris. Teigiama, kad daoizmo estetikai būdingas itin aukštas suderinamumas su (post)moderniojo žmogaus pasaulėžiūra laipsnis, ir kad tas suderinamumas leidžia ją itin efektyviai panaudoti propagandos tikslams ne tik dėl „romantinių“ savybių suteikimo propagandiniam diskursui, bet ir dėl paties propagandiniam diskursui būdingos amorfijos (kuo galingesnis propagandinis diskursas, tuo daugiau perskaitymo būdų jis savyje talpina, nerizikuodamas arba menkai rizikuodamas klaidingo perskaitymo galimybe).
5. Disertacijoje įrodoma, kad budizmo estetika, traktuojama kaip „estetinė egzistencija“ ir pasižyminti nušvitimo, laisvės, išminties bei integralumo atributais, sudaro puikų pamatą kinų propagandos sklaidai, tačiau jos sėkmė priklauso nuo gebėjimo spręsti kylančias problemas, tokias kaip autoritarinė politinė sistema, Tibeto klausimas ir pan.
6. Disertacijoje įrodoma, kad, priešingai standartiniam įsitikinimui, galima kalbėti ne tik apie konfucianizmo etiką, bet ir lygiavertę jai estetiką, kurios kartu sudaro Vienį, tam tikra prasme adekvatų senovės graikų kalokagatijos idėjai. Akcentuojamas sociopolitinis konfucianizmo estetikos angažuotumas ir nukreiptumas į tvarkos, harmonijos, stabilumo idealus, per estetikos – etikos jungtį plintančius į politinę sferą, formuojančius tam tikros siekiamybės viziją.
7. Kalbant apie maoizmo estetiką ir jos ryšį su propaganda, įrodoma, jog maoizmo estetikos „esencija“ glūdi masių vertybių ir nuostatų transformavimo procese tiek vidaus propagandos, tiek ir užsienio propagandos lygmeniu. Kaip paaiškinta vėliau, transformavimo procesas nėra atskiriamas ir negali būti atsietas nuo institucinio lygmens. Maoizmo estetikos patrauklumas propagandine prasme kildinamas ir iš religinio, maoizmo kaip politinės religijos, matmens. Religija, taip pat ir politinė, yra socialinės kontrolės įrankis ir tam tikro socialinio stabilumo garantas. Disertacijoje konstatuojama, jog egzistuoja dvigubas efektas: maoizmo politikos, suvokiamos per religinę (išpažinimas, aukojimasis, pasišventimas) prizmę, patrauklumas suteikia žavesio aureolę jo estetikai, ir, *vice versa*, egzotiškais ritualais ir simboliais įestetinta/suestetinta religija šiltomis ir šviesiomis spalvomis nudažo maoistinę politikos liniją užsienio auditorijos akyse.
8. Disertacijoje pagrindžiama ir įrodoma Kinijos propagandos institucijų kaip diskursą „filtruojančių“, legitimia ideologija paverčiančių mechanizmų svarba. Išryškinama kūrybinio institucijų potencialo svarba modeliuojant už Kinijos ribų išeinančios informacijos srautą. Diskurso apie Kiniją kontroliavimas ir (už)valdymas tarptautiniu

lygmeniu įvardijamas kaip vienas svarbiausių žiniasklaidos kontrolės būdu įgyvendinamų KLR propagandos sistemos uždavinių.

9. Disertacijoje įrodoma, jog dengizmas ir estetinė metafizika yra komplementarūs, vienas kitą papildantys, vienas į kitą įaugantys kinų propagandos Rusijoje (bei apskritai) ištekliai. Akcentuojamos dengizmo, kaip konstruktyvistiniais principais grįstos visuminės, holistinės, organicistinės filosofijos, pretenzijos į universalumą. Dengizmą traktuojant kaip išorinį „socialinį“, bendruomeninį ar visuomeninį propagandos išteklių, jo vidiniu privataus, asmeninio, intymiojo lygmens ekvivalentu traktuojama estetinė metafizika, žyminti tam tikrą specifinį, „estetinį“, gyvenimo būdą. Estetinis gyvenimo būdas imanentiškai suponuoja tam tikro specifinio, rytietiško (t. y. kiniško) dvasingumo praktikavimą, nuosekliai vedantį link kiniškųjų socialinių ir politinių vertybių akceptavimo bei praktikavimo, ko ir siekia kinų propaganda.
10. Disertacijoje įrodoma, kad Rusijos reakcijos į Kinijos vykdomą propagandą spektras dažniausiai įgauna kraštutines sinofilijos ir sinofobijos formas. Akcentuojama Rusijos bendradarbiavimo su Vakarais svarba ir išryškinamos potencialios neigiamos autarkinės, saviizoliacijos politikos pasekmės, tokia politika arba, tiksliau, tokios politikos pasekme pripažįstant glaudų Rusijos suartėjimą su Kinija. Svarbiausiu argumentu Kinijos naudai pripažįstamas besąlygiškas Rusijos tikėjimas savo mesianistine slavų tautų vienijimo misija ir tariamai autentiško, tik jai skirto „kelio“ paieškos, verčiančios nusigręžti nuo Vakarų ir šlietis prie Kinijos. Aptariami būdai ir metodai, kuriais kinų propaganda išnaudoja silpnąsias Rusijos požiūrio vietas.
11. Atliekant kinų interneto tinklalapių rusų kalba analizę, akcentuojama savita egzotikos ir artumo rusiškajam mentalitetui dermė. Nagrinėjant tinklalapių *turinį*, pavyzdžiui pasirenkamos KLR prezidento Hu Jintao kalbos. Jose yra išskiriami *naratyvo* ir *metaforos* lygmenys, parodomas operavimo *dialogo* ir *harmoningos visuomenės/harmoningo pasaulio* terminais kinų propagandai teikiamos galimybės. Analizuojant interneto tinklalapius *formas* prasme, parodomas vizualinės ikonografijos (spalviniai tinklalapių sprendimai) teikiamos galimybės. Informacijos srautus vienijančia koncepcija įvardijamas *Tianxia* idealas kaip universali kiniškosios pasaulėtvarkos filosofija. Svarbiu kolektyvinio rusų mentaliteto bruožu įvardijama nostalgija sovietiniams laikams; parodomi būdai bei metodai, kaip Kinijos propaganda rusiškosios „ostalgijos“ korta gali pasinaudoti.
12. Disertacijoje pateikiama Kinijos kino istorija ir Kinijos kino politikos analizė. Analizuojant Kinijos kino politiką, konstatuojama, jog ji yra pagrįsta vadinamaisiais *fundamentaliais socialistinės kultūros ir meno vystymo principais*. Pabrėžiama Kinijos simbolinio pasaulio, kaip esminio kultūrą konstituojančio elemento, akceptavimo Rusijoje svarba. Pagrindžiami

kino meno pasirinkimo propagandos instrumentu motyvai. Estetiniu ir propagandos aspektu nagrinėjama empirinė vaizdo medžiaga: filmai „Geltona žemė“, „Sėlinantis tigras, tūnantis drakonas“, „Bevardis“, vaizdo klipas „Mao Zedong: „Jei jūs neinate, aš irgi neisiu“ bei KLR įkūrimo 60-osioms metinėms skirtų dviejų Kinijos TV transliacijų įrašai (karinis paradas ir iškilmingas koncertas Tiananmenio aikštėje). Išryškinami nagrinėjamą vaizdo medžiagą vienijantys, siejantys bruožai: tam tikra prasme „impresionistinė“ traktuotė formos požiūriu ir turinio lygmenyje akcentuojamas kultūrinis – civilizacinis Kinijos unikalumas, perteikiamas ne vien per grynai estetiškas, bet taip pat ir etines schemas.

Apibendrinant darytina išvada, kad Kinijos įvaizdis Vakarams formuojamas pristatant Kiniją kaip egzotišką – erotišką „Kitą“, o Rusijos atveju panaudojami du metodai: tiek informacinis egzotiškos ir todėl erotiškios Kinijos modeliavimas, tiek apeliavimas į kultūrinį bendrumą Rusijos sovietinio paveldo pagrindu. Svarbu pažymėti, jog erotika traktuojama kaip (kolektyvinės) sąšaukos reiškinys ir disponavimas juo sąšaukos lygmeniu tik iš dalies panaikina jo poveikio efektyvumą.

Jau minėtoje Yang Jwing-Mingo knygoje „Šaolinio stiliaus „Baltoji gervė“ pagrindai: kovos jėga ir cigunas“²⁶³ aprašoma kovos menų technika, kai kumštis link tikslo juda „minkštai“, bet paliečia taikinį „kietai“. Švelniosios galios principais besivadovaujanti kinų propaganda yra sukaupusi visą reikiamą „minkštąjį“ potencialą, įgalinantį „kietai“ pasiekti taikinį. Savo ruožtu, Rusijoje susiklosčiusi sociopolitinė terpė nėra palanki atremti propagandinę Kinijos smūgi. Efektyvios rusiškosios kontrpropagandos Kinijos veiksams praktiškai nėra. Tuo būdu „estetinei“ kinų invazijai ilguoju laikotarpiu galima prognozuoti neblogas perspektyvas.

Summa summarum, darytina išvada, jog Vakaruose politinis diskursas yra praradęs turinį ir virtęs metadiskursu, diskursu-apie. Pavyzdžiui, demokratija taip pat gali būti laikoma ne turiniu, o forma, įgalinančia realizuoti galimybes. Todėl politinis diskursas Vakaruose galiausiai tampa jėgos/galios išraiška, po visomis kaukėmis slypi nuožmi kova dėl galios ir ribotų išteklių kontrolės. Tačiau esmė yra ta, jog jėga/galia Vakaruose yra *išsklaidyta*, praradusi *nukreiptumą*, pozityvų tikslą. Kinijos propaganda, taip pat būdama jėgos/galios diskursu, siūlo kiniškąjį pasaulėtvarkos modelį kaip didingą eschatologinį projektą/tikslą. Rusijoje šis projektas gali būti realizuotas todėl, kad Rusija turi dvigubą mentalitetą: sovietinį (arba, tiksliau, susiejus su tradicija - *istorinį, praeities*) ir vakarietiškoji (dar besiformuojantį *šiuolaikinį*). Iš to, kas aukščiau išdėstyta, darytina išvada, jog vakarietiškoji Rusijos tapatybė yra pažeidžiama tais pačiais būdais, kurie galioja Vakarams apskritai: politiniam diskursui kaip pozityvų nukreiptumą pasiūlius modernų, transformuotą konfucianistinį – maoistinį (dengistinį) modelį. Sovietinių

²⁶³ Žr.: Цзюньмин.

reminiscencijų matmuo, priešingai, turi būti ir yra stiprinamas bei išnaudojamas kaip tramplinas ir pavyzdys, kurio pagrindu programuojamas tas pats didingas eschatologinis konfucianistinis – maoistinis projektas kaip rusiškosios mesianistinės tradicijos įgalinimas, įgyvendinimas bei (*vėl ir galų gale*) realizavimas.

ŠALTINIAI

1. “China 60th Anniversary Evening Gala 01/14 – Introduction“, *YouTube*, <<http://www.youtube.com/watch?v=1GidRvC7-1A>> , 2013 09 02.
2. “China 60th Anniversary Evening Gala 02/14 – My Motherland“, *YouTube*, <<http://www.youtube.com/watch?v=m7VsS6n1ztY>> , 2013 09 02.
3. “China 60th Anniversary Evening Gala 03/14 – Fireworks and Drums“, *YouTube*, <<http://www.youtube.com/watch?v=Yq9RwM6WoMY>>, 2013 09 02.
4. “China 60th Anniversary Evening Gala 04/14 – Folk Songs and Dances - 1“, *YouTube*, <<http://www.youtube.com/watch?v=b7M-XQQ4HWA>>, 2013 09 02.
5. “China 60th Anniversary Evening Gala 05/14 – Folk Songs and Dances – 2/2“, *YouTube*, <<http://www.youtube.com/watch?v=JtCs6xoBCwI>> , 2013 09 02.
6. “China 60th Anniversary Evening Gala 06/14 – Flying Dove“, *YouTube*, <<http://www.youtube.com/watch?v=bZpar-e3OCI>> , 2013 09 02.
7. “China 60th Anniversary Evening Gala 07/14 – Yellow River and Fireworks“, *YouTube*, <<http://www.youtube.com/watch?v=5DhxfVDHoEc>> , 2013 09 02.
8. “China 60th Anniversary Evening Gala 08/14 – New Look of China“, *YouTube*, <<http://www.youtube.com/watch?v=ObT7VY0zxho>>, 2013 09 02.
9. “China 60th Anniversary Evening Gala 09/14 – Dragon Dance“, *YouTube*, <<http://www.youtube.com/watch?v=ctI-Ezmi1f8>>, 2013 09 02.
10. “China 60th Anniversary Evening Gala 10/14 – Aspirations for the Future“, *YouTube*, <<http://www.youtube.com/watch?v=xhsqQZDHaH8>> , 2013 09 02.
11. “China 60th Anniversary Evening Gala 11/14 – Youthful China“, *YouTube*, <<http://www.youtube.com/watch?v=Uw8hzuNQES4>> , žiūrėta 2013 09 02.
12. “China 60th Anniversary Evening Gala 12/14 – Youthful China - 2“, *YouTube*, <<http://www.youtube.com/watch?v=9gYvjZYhyNc>> , 2013 09 02.
13. “China 60th Anniversary Evening Gala 13/14 – Youth and Friendship“, *YouTube*, <<http://www.youtube.com/watch?v=x5LobEv2IWY>>, 2013 09 02.
14. “China 60th Anniversary Evening Gala 14/14 – Grande Finale“, *YouTube*, <<http://www.youtube.com/watch?v=Onivte-FXgk>> , 2013 09 02.
15. “China 60th Anniversary Grand Parade – President Hu Reviews PLA Part 1/2“, *YouTube*, <<http://www.youtube.com/watch?v=SaUdyfHGvN4>>, 2013 09 02.
16. “China 60th Anniversary Grand Parade – President Hu Reviews PLA Part 2/2“, *YouTube*, <<http://www.youtube.com/watch?v=mYt423V8AR0>> , 2013 09 02.

17. “Mao Zedong: „If you’re not going, I’ll also not go“, *YouTube*,
<<http://www.youtube.com/watch?v=Qw8TYm8EU9U>>, 2009 06 11.
18. *Выступление Председателя КНР Ху Цзиньтао на встрече с российскими ветеранами (полный текст)*, <<http://ru.china-embassy.org/rus/sgxw/t195057.htm>>, 2011 07 18.
19. *Выступление Ху Цзиньтао на торжественном вечере, посвященном 60-летию установления дипломатических отношений между Китаем и Россией (полный текст)*, <<http://www.fmprc.gov.cn/rus/wjdt/zyjh/t568466.htm>>, 2011 07 18.
20. *Выступление Ху Цзиньтао на церемонии открытия Года Китая в России (полный текст)*, <<http://ru.china-embassy.org/rus/sgxw/t307525.htm>>, 2011 07 18.
21. «Герой», <<http://gidonlinekino.com/2011/09/geroj/>>, 2014 02 18.
22. «Желтая земля», <http://www.cinemaplayer.ru/13910-jeltaya_zemlya__Huang_tudi.html>, 2014 02 18.
23. «Крадущийся тигр, затаившийся дракон»,
<<http://gidonlinekino.com/2011/09/kradushhijisya-tigr-zataivshijisya-dragon/>> , 2014 02 18.
19. *Посольство Китайской Народной Республики в Российской Федерации*,
<<http://ru.china-embassy.org/rus/>> , 2014 03 03.

LITERATŪRA

1. *An Investigation Report on the CCP's Foreign Propaganda System Making Ideology Infiltration and Spreading hatred and Lies among the International Communities*, <<http://investigating.wordpress.com/2009/03/03/an-investigation-report-on-the-ccp%E2%80%99s-foreign-propaganda-system-making-ideology-infiltration-and-spreading-hatred-and-lies-among-the-international-communities/>> , 2013 09 04.
2. *How Zen's nonduality is confirmed by neuroscience*, <http://hinessight.blogs.com/church_of_the_churchless/2011/07/how-zens-nonduality-is-confirmed-by-neuroscience.html> , 2013 12 23.
3. *View on Buddhism*, <http://viewonbuddhism.org/wisdom_emptiness.html> , 2013 12 21.
4. *A Short History of Art during the Cultural Revolution*, <<http://www.artsrepublik.com/artculturalrevolution.htm>>, 2010 01 13.
5. *Zhang Yimou to direct film celebrating the People's Republic*, <<http://www.theguardian.com/world/2009/mar/04/zhang-yimou-peoples-republic>> , 2013 08 28.
6. *Путин: Китайской угрозы не существует*, <<http://topwar.ru/1371-putin-kitajskoj-ugrozy-ne-sushhestvuet.html>> , 2013 12 18.
7. *Путин: Китайской угрозы не существует*, <<http://topwar.ru/1371-putin-kitajskoj-ugrozy-ne-sushhestvuet.html>> , žiūrėta 2013 12 18.
8. Alexander D., *Buddhism and the Arts*, <<http://faithandthearts.com/wp-content/uploads/2010/05/Buddhism-and-the-Arts.pdf>>, 2013 12 15.
9. Andrijauskas A., „Konfucianizmo filosofijos metamorfozės“, *Eidos: Filosofinės antropologijos, hermeneutikos ir orientalistikos žurnalas*, <<http://www.litlogos.lt/eidos/research/andrijauskas.html>>, 2010 01 11.
10. Andrijauskas A., „Metacivilizacijos kontūrai ir kultūrinis pliuralizmas“, *Kultūrologija*, t. 11, 2004.
11. Andrijauskas A., „Postmodernaus mąstymo poveikis dabartinės estetikos metodologijai“, *Literatūros ir kitų menų sąveika: straipsnių rinkinys*. Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2005.
12. *Asia Society*, <<http://sites.asiasociety.org/chinarevo/?p=10>>, 2010 01 13.
13. Bakke L. H., *Vibrant Chinese Propaganda Art*, <<http://www.crestock.com/blog/design/vibrant-chinese-propaganda-art--part-1-revolution-revolution-revolution-171.aspx>>, 2011 06 15.

14. Bauer W., *Geschichte der chinesischen Philosophie*, München: Verlag C. H. Beck, 2001.
15. Bellacqua J. (ed.), *The Future of China – Russia Relations*, Kentucky: The University Press of Kentucky, 2010.
16. Bem D. J., „Exotic Becomes Erotic: A Developmental Theory of Sexual Orientation“, *Psychological Review* 103 (2), 1996, <<http://dbem.ws/Exotic%20Becomes%20Erotic.pdf>>, 2011 06 14.
17. Bem D. J., „Exotic Becomes Erotic: Interpreting the Biological Correlates of Sexual Orientation“, *Archives of Sexual Behavior* 29 (6), 2000, <<http://www.springerlink.com/content/j054534t1k8194p5/>>, 2011 06 14.
18. Bernotas R., „Kalnas ir jūra“, *Tūkstantis li: senovės kinų išmintis*, Vilnius: Meralas, 1999.
19. Berry Ch. (ed.), *Chinese Films in Focus : 25 New Takes*, London: British Film Institute, 2003.
20. Bielinis L., „Šou principų dėsningumai Lietuvos politiniame gyvenime“, *Politologija*, 25 (1), 2002.
21. Bielinis L., *Rinkiminių technologijų įvadas*, Vilnius: Margi raštai, 2000.
22. Billioud S., “Une „renaissance“ du confucianisme en Chine?“, *Réseau Asie & Pacifique*, 2011, <<http://www.reseauasie.com/edito/les-editos-du-reseau-asie/renaissance-confucianisme-chine-billioud/>>, 2011 05 09.
23. Biržys R. et al., *Filosofijos pamatai*, Vilnius: Technika, 2007.
24. Brady A.-M., *Confucianism, Chinese Tradition, and the CCP's Modernised Propaganda*, <<http://www.sinologystudy.com/2010/0425/2.html>>, 2011 04 10.
25. Brady A.-M., *Treat Insiders and Outsiders Differently: The Use and Control of Foreigners in the PRC*, <<http://journals.cambridge.org/action/displayAbstract?fromPage=online&aid=3544828>>, 2011 04 06.
26. Brady A.-M., *Marketing Dictatorship: Propaganda and Thought Work in Contemporary China*, Plymouth: Rowman & Littlefield Publishers, 2010.
27. Braziulytė S., *Intymumo dominantės populiariosios lietuvių spaudos reklamoje nuo XX a. I pusės iki XXI a. (komunikacinis aspektas): magistro darbas*, Šiauliai: Šiaulių universitetas, 2006, <http://vddb.library.lt/fedora/get/LT-eLABa-0001:E.02~2006~D_20060607_205636-21948/DS.005.0.04.ETD>, 2010 11 27.
28. Bugnard P.-P. et al., *Istorija 3*, Vilnius: Baltos lankos, 1995.
29. Callahan W. A., “Chinese Visions of World Order: Post-hegemonic or a New Hegemony?“, *The International Studies Review*, 10 (4), 2008,

- <<http://williamacallahan.com/wp-content/uploads/2010/10/Callahan-TX-ISR-08.pdf>>, 2011 05 11.
30. Cheng J. Y., Wankun Z. F., “Chinese Foreign Relations Strategies under Mao and Deng: A Systematic and Comparative Analysis“, *Kasarinlan: Philippine Journal of Third World Studies* 14 (3), 1999, <http://journals.upd.edu.ph/index.php/kasarinlan/article/view/1415/pdf_59>, 2011 07 27.
 31. Cull N. J. (ed.), *Public Diplomacy: Lessons from the Past*, Los Angeles: Figueroa Press, 2009.
 32. Dambrauskaitė Ž., „Leninas ir menas. „Ostalgijos“ fenomenas“, *Literatūra ir menas*, Nr. 3007, 2004 ir Nr. 3008, 2004, <<http://www.sovietika.lt/217526/straipsniai/menas/leninas-ir-menas.-ostalgijos-fenomenas>>, 2011 07 05.
 33. David M., Kilgour D., *Bloody Harvest: Organ Harvesting of Falun Gong Practitioners in China*, Woodstock: Seraphim Editions, 2009.
 34. Debord G., *Spektaklio visuomenė*, Kaunas: Kitos knygos, 2006.
 35. Dellios R., “China’s harmonious world (hexie shijie) policy perspective: How Confucian values are entering international society“, <http://epublications.bond.edu.au/cgi/viewcontent.cgi?article=1376&context=hss_pubs>, 2011 07 19.
 36. Dellios R., “Global Politics with Chinese Characteristics“, *Culture Mandala: The Bulletin of the Centre for East-West Cultural and Economic Studies*, 2 (2), 1997, <<http://epublications.bond.edu.au/cgi/viewcontent.cgi?article=1026&context=cm>>, 2011 04 06.
 37. Diemantaitė I., „Laozi ir Zhuangzi idėjų transformacija *wenrenhua* – menininkų intelektualų estetikoje“, *Acta Orientalia Vilnensia* 3, 2002.
 38. Dikovitskaya M., “An Interview with W.J.T. MITCHELL“, <http://humanities.uchicago.edu/faculty/mitchell/Dikovitskaya_interviews_Mitchell.pdf>, 2009 05 21.
 39. *Dr Kerry Brown on Chinese personalities*, <<http://eastasiastudent.net/2857/china/chn-sp/kerry-brown-political-approaches/>>, 2011 07 18.
 40. Eagleton T., *The Ideology of Aesthetic*, Oxford: Blackwell Publishers, 2000.
 41. Edelman M., *Politinio spektaklio konstravimas*, Vilnius: Eugrimas, 2002.
 42. *Estetikos enciklopedija*, Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos centras, 2010.
 43. Fedrova S., Jedličkova A., “Why the Verbal May Be Experienced as Visual“, Dadejik O., Stejskal J. (eds.), *The Aesthetic Dimension of Visual Culture*, Cambridge: Cambridge Scholars Publishing, 2010.

44. Ferry L., *Homo Aestheticus: The Invention of Taste in the Democratic Age*, Chicago: The University of Chicago Press, 1993.
45. Garnaut J., *China's plan to use internet for propaganda*, <<http://www.smh.com.au/technology/technology-news/chinas-plan-to-use-internet-for-propaganda-20100713-109hc.html>>, 2011 06 14.
46. Jowett G. S., O'Donnell V., *Propaganda and Persuasion*, London, New Delhi: Sage, 1992.
47. Gentile E., *Politics as Religion*, Princeton: Princeton University Press, 2006, <http://press.princeton.edu/chapters/s8195.pdf> , žiūrėta 2013 10 17.
48. Graham E., Newnham J., *The Penguin Dictionary of International Relations*, London: Penguin Books, 1998.
49. Grigas R., „Lietuva ir jos socialinė organizacija globalizacijos ir eurointegracijos iššūkių akivaizdoje“, *Filosofija. Sociologija*, 2003, Nr. 2, <<http://images.katalogas.lt/maleidykla/fil32/F-09.pdf>>, 2010 04 08.
50. Guénon, R., “Taoism and Confucianism“, *Studies in Comparative Religion*, 6 (4), 1972, <http://www.studiesincomparativereligion.com/public/articles/Taoism_and_Confucianism-by_Rene_Guenon.aspx>, 2011 04 07.
51. Gurri M., Craig D., Harms A., “Our Visual Persuasion Gap“, *Parameters*, 2010, <http://www.carlisle.army.mil/USAWC/parameters/Articles/2010spring/40-1-2010_GurriDennyAndHarms.pdf>, 2011 06 17.
52. Hall D. L., Ames R. T., *Thinking from the Han: Self, Truth and Transcendence in Chinese and Western Culture*, Albany, NY: State University of New York Press, 1987.
53. Heisey, D. R., “Cultural Orientations as Expressed in the Public Statements of Political Leaders“, *China Media Research* 2 (1), 2006, <http://ztinnovations.com/vol2no1/08_Ray_Heisey_Re.pdf>, 2011 07 18.
54. Herman E. S., Chomsky N., *Manufacturing Content*, London: Vintage Books, 1994.
55. Hoberman J., *Man With No Name Tells a Story of Heroics, Color Coordination*, <<http://www.villagevoice.com/2004-08-17/film/man-with-no-name-tells-a-story-of-heroics-color-coordination/>> , 2013 07 04.
56. Holbig H., “Remaking the CCP's Ideology: Determinants, Progress, and Limits under Hu Jintao“, *Journal of Current Chinese Affairs*, 2009, <<http://hup.sub.uni-hamburg.de/giga/jcca/article/view/60/60>>, 2011 06 19.
57. Hom S., Ping H., *Viewing Hero: A Conversation about History, Art and Responsibility*, <<http://hrichina.org/sites/default/files/oldsite/PDFs/CRF.2.2005/2.2005-RF-Hero.pdf>>, 2013 07 04.

58. *Index mundi*, <http://www.indexmundi.com/russia/distribution_of_family_income_gini_index.html>, 2011 07 18.
59. Jakniūnaitė D., *Kur prasideda ir baigiasi Rusija: kaimynystė tarptautinėje politikoje*, Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2007.
60. Jokubaitis A., „Politika ir mistika“, *Politologija*, 58 (2), 2010.
61. Jokubaitis A., *Trys politikos aspektai: praktika, teorija, menas*, Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2005.
62. Juzefovič A., „Dao vaizdinių kalba kinų peizažinėje tapyboje“, *Komparatyvistinė Rytų ir Vakarų estetika*, Vilnius, 2006.
63. Juzefovič A., “The Phenomenon of Daoism in Chinese Civilization“, *LIMES*, 2 (2), 2009.
64. Kačerauskas T., „Kalba ir kultūra“, *Logos*, 46, 2006.
65. Katalynas A., *Estetinis suvokimas*, Vilnius: Kultūros, filosofijos ir meno institutas, 2003.
66. Kauppinen M., *Canon vs. Charisma: „Maoism“ as an Ideological Construction*, Jyväskylä: University of Jyväskylä, 2006, <<https://jyx.jyu.fi/dspace/bitstream/handle/123456789/13363/9513926621.pdf?sequence=1>>, 2011 05 10.
67. Kim, H. P., “Confucius’s Aesthetics Concept of Noble Man: Beyond Moralism“, *Asian Philosophy* 16 (2), <<http://dx.doi.org/10.1080/09552360600772736>>, 2011 04 10.
68. Klein T., *Geschichte Chinas: Von 1800 bis zur Gegenwart*, 2. durchgesehene Auflage, Paderborn: Ferdinand Schöningh, 2009.
69. Konfucijus, *Pašnekesiai*, Vilnius: Tyto alba, 2004.
70. Kong X., „The Desire Oriented Aesthetics Appreciation vs the Aesthetic Appreciation-Oriented Desire“, *Observation and Comparison of Confucius and Symposium*, Sichuan University, College of Literature and Journalism, 2010, <<http://www.airitilibrary.com/searchdetail.aspx?DocIDs=16716477-201004-201004270020-201004270020-266-271&ExportFieds=0%2C1%2C2%2C3%2C4%2C5%2C6%2C7%2C8%2C9%2C10%2C11%2C12%2C13%2C14%2C15>>, 2011 05 10.
71. Kopp Z. W., *The Freedom of Zen*, <http://books.google.lt/books?id=P9FZ5IRpjAC&pg=PA14&lpg=PA14&dq=freedom+in+zen&source=bl&ots=0unhwj_CnO&sig=IV8_CvvjqzeaDiVh6QkIFANyy6g&hl=lt&sa=X&ei=P4G0UoziKoHRtAbPmIDACQ&ved=0CDwQ6AEwAg#v=onepage&q=freedom%20in%20zen&f=false>, 2013 12 20.
72. Kraemer H., *Between Socialism and Commerce: Outdoor Advertising in the People’s Republic of China 1996–1999*: Dissertation zur Erlangung der Würde des Doktors der

- Philosophie der Universität Hamburg, Hamburg, 2008, <http://ediss.sub.uni-hamburg.de/volltexte/2008/3566/pdf/Kraemer_Heike.pdf>, 2011 04 01.
73. Kreisberg P. H., “China’s Negotiating Behaviour“, Robinson T. W., Shambaugh D. (eds.), *Chinese Foreign Policy: Theory and Practice*, Oxford: Clarendon Press, 1994.
74. Kučinskas A., *Teatro ir kino muzika: teorinės medžiagos konspektas*, Vilnius: Kronta, NMKC, 2011.
75. Landsberger S. R., “Life as it ought to be“: *propaganda art of the PRC*, IIAS Newsletter, 48, 2008, <<http://chinese posters.net/resources/landsberger-life.pdf>>, 2011 04 18.
76. Landsberger S. R., „Mao sudievinimas: religinis vaizdavimas ir garbinimas Kultūrinės revoliucijos laikmečiu ir vėliau“, *Literatūra ir menas*, 2002, <http://www.culture.lt/lmenas/?leid_id=3010&kas=spaudai&st_id=5097>, 2011 05 09.
77. *Laozi*, Vilnius: Vaga, 1997.
78. Laurėnas V., „Kasdienybės politizacija: (ne)politiškumo efektas Lietuvos politikoje“, *Politologija*, 30 (2), 2003.
79. *Lietuvių kalbos žodynas*, <<http://www.lkz.lt>>.
80. Liu B., *Cultural Policy in the People’s Republic of China: Letting a hundred flowers blossom*, Paris: United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization, 1983.
81. Liu Q., “The Worldwide Significance of Chinese Aesthetics in the Twenty- First Century“, *Frontiers of Philosophy in China* 1 (1), 2006, <<https://springerlink3.metapress.com/content/vru6887p898161n4/resource-secured/?target=fulltext.pdf&sid=ibkhnn45yhu431vkcr14fyt&sh=www.springerlink.com>>, 2011 07 20.
82. Lo B., “A Fine Balance – The Strange Case of Sino – Russian Relations“, *Russie.Cei.Visions*, 2005, <<http://www.ifri.org/downloads/boboloanglais.pdf>>, 2011 06 18.
83. Lo B., Rothman A., „China and Russia: Common interests, contrasting perceptions“, *CLSA*, 2006, <http://www.chathamhouse.org.uk/files/6619_russiachinamay06.pdf>, 2011 07 19.
84. Loy D., *Nonduality: A Study in Comparative Philosophy*, New Haven: Yale University Press, 1988, <http://www.amazon.com/Nonduality-Comparative-Philosophy-David-Loy/dp/1573923591/ref=sr_1_9?s=books&ie=UTF8&qid=1387794200&sr=1-9&keywords=nonduality#reader_1573923591>, 2013 12 23.
85. Lu H.-P., Lu S. H., *Transnational Chinese Cinemas: Identity, Nationhood, Gender*, University of Hawai’i Press, 1997.

86. Lu X., "Dazhai: Imagistic Rhetoric as a Cultural Instrument", *American Communication Journal*, <<http://acjournal.org/holdings/vol5/iss1/articles/lu.htm>>, 2009 05 21.
87. Lu X., Simons H. W., "Transitional Rhetoric of Chinese Communist Party Leaders in the Post-Mao Reform Period: Dilemmas and Strategies", *Quarterly Journal of Speech*, 92 (3), 2006,
<http://astro.temple.edu/~hsimons/China_Transitional_Rhetoric_2nd_resubmission.htm>, 2011 07 18.
88. Lukin A., "Russia's Image of China and Russian-Chinese Relations",
<http://www.brookings.edu/fp/cnaps/papers/lukinwp_01.pdf>, 2011 06 18.
89. Maceina A., „Žmogus kaip Dievo rūpestis“, *Aidai 2*, 1986,
<http://www.kretingospranciskonai.lt/index.php?Itemid=108&catid=80:aidai&id=520:mogus-kaip-dievorpestis&option=com_content&view=article>, 2011 04 07.
90. Mackerras C., *Western Images of China*, Oxford: Oxford University Press, 1989.
91. Maliukevičius N., *Rusijos informacijos geopolitikos potencialas ir sklaida Lietuvoje*, Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2009.
92. *Maoism – Essential Features*, Science Encyclopedia,
<<http://science.jrank.org/pages/10058/Maoism-Essential-Features.html>>, 2010 01 13.
93. Martin J., "Sangarakshita's "The Religion of Art": Reconciling Buddhism with aesthetics", Buddhistdoor International,
<<http://newlotus.buddhistdoor.com/en/news/d/33613>>, žiūrėta 2013 12 15.
94. Martišius M., *(Ne)akivaizdus karas: nagrinėjant informacinį karą*, Vilnius: Versus aureus, 2010.
95. Mažeikis G., „Nereferuojanti meninė kritika: nuo kontropagandos iki fantazijos Kūno“, *Inter-studia humanitatis*, 2004, <<http://archive.minfolit.lt/arch/501/951.pdf>>, 2010 12 27.
96. Mažeikis G., *Propaganda išgyvena savo atgimimą*, <<http://www.lrytas.lt/-12258195191224311450-p2-lrytas-lt-paskaita-7-filosofasg-ma%C5%BEeikis-propaganda-i%C5%A1gyvena-savo-atgimim%C4%85.htm>>, 2008 11 11.
97. Mažeikis G., „Propaganda: pakaitalai bestijai“, *Inter-studia humanitatis*, 2009, Nr. 9,
<<http://www.minfolit.lt/arch/20501/20816.pdf>>, 2010 12 02.
98. Mažeikis G., „Revoliucijos takais: sukilęs prieš spektaklio visuomenę“, *Spektaklio visuomenė*, Kaunas: Kitos knygos, 2006.
99. Mažeikis G., „Spektaklio industrijos, iškeliančios ir paslepiančios Kitą“, *Athena*, Nr. 4, 2008.
100. Mažeikis G., *Propaganda ir simbolinis mąstymas*, Kaunas: Vytauto Didžiojo universitetas, 2010.

101. Mažeikis G., *Propaganda: metodinė priemonė*, Šiaulių universiteto leidykla, 2006, <<http://hu.su.lt/documents/Propaganda.pdf>>, 2010 11 05.
102. McCarty M., “The Historical Roots of Chinese Communist Propaganda“, *The Pulse*, 3 (1), 2005, <<http://www.baylor.edu/content/services/document.php?id=19565>>, 2011 05 09.
103. McDougall B.S., “Mao Zedong’s „Talks at the Yan’an Conference on Literature and Art“, The University of Michigan: Michigan Monographs in Chinese Studies, No. 39, 1980.
104. Menon R., “The China – Russia Relationship: What It Involves, Where It Is Headed, and How It Matters for the United States“, *A Century Foundation Report*, 2009, <<http://tcf.org/publications/pdfs/pb690/Menon.pdf>>, 2011 06 18.
105. Mickūnas A., *Demokratija šiandien: straipsniai ir esė*, Vilnius: Versus aureus, 2007.
106. Mickūnas A., *Summa erotica*, Vilnius: Apostrofa, 2010.
107. Muhlhahn K., Von Haselberg C. (eds.), *Chinese Identities on Screen*, Wien & Berlin: LIT Verlag, 2012.
108. Mullis E. C., “Carrying the Jade Tablet: A Consideration of Confucian Artistry“, *Contemporary Aesthetics*, 2005, <<http://www.contempaesthetics.org/newvolume/pages/article.php?articleID=283>>, 2010 01 10.
109. Narušytė A., *Nuobodulio estetika Lietuvos fotografijoje*, Vilnius: Vilniaus dailės akademijos leidykla, 2008.
110. Paramei G. V., “Singing the Russian Blues: An Argument for Culturally Basic Color Terms“, *Cross-Cultural Research* 39 (1), 2005, <http://www.med.uni-magdeburg.de/fme/institute/imp/literatur_pdf/2005_paramei_CrossCultRes.pdf>, 2011 07 08.
111. Platelis K., „Būties poezija“, *Senovės Rytų poezija*, Vilnius: Vaga, 1991.
112. Pohl K. H., “Ästhetik der Fülle und Ästhetik der Leere – Anmerkungen zur Ästhetik der traditionellen und zeitgenössischen Malerei in China“, Schweidler W. (Hg.), *Weltbild – Bildwelt. Ergebnisse und Beiträge des Internationalen Symposiums der Hermann und Marianne Straniak-Stiftung*. St. Augustin: Academia, 2007, <http://www.uni-trier.de/fileadmin/fb2/SIN/Pohl_Publikation/aesthetik_der_fuelle.pdf>, 2010 01 09.
113. Pohl K. H., “Chinese Aesthetics and Kant“, *International Yearbook of Aesthetics 1*, 1996, <http://www.uni-trier.de/fileadmin/fb2/SIN/Pohl_Publikation/chinese_aesthetics_and_kant.pdf>, 2010 01 04.
114. Poškaitė L., *Estetinė būtis daoizme*, Vilnius: Kultūros, filosofijos ir meno institutas, 2004.

115. Poškaitė, L., „Skonis ir skanavimas kinų estetikoje“, *Eidos: Filosofinės antropologijos, hermeneutikos ir orientalistikos žurnalas*,
<<http://www.litlogos.lt/eidos/research/poskaite2.html>>, 2011 05 10.
116. Putinaitė N., *Nenutrūkusi styga: prisitaikymas ir pasipriešinimas sovietų Lietuvoje*, Vilnius: Aidai, 2007.
117. Qu W., “The Qi Rhetoric of Persuasion and Political Discourse“, *CCC* 60 (4), 2009,
<<http://www.ncte.org/library/NCTEFiles/Resources/Journals/CCC/0604-june09/CCC0604Symposium.pdf>>, 2011 07 18.
118. Richey J. L., “Ascetics and Aesthetics in the *Analects*“, *Numen*, 47 (2), 2000.
119. Rubavičius V., „Transgresijos malonumas: tapatumų vartojimas“, *Athena*, 2006, 1,
<<http://lkti.lt/athena/pdf/1/149-163.pdf>>, 2010 05 11.
120. Sabaliauskaitė K., „Menas kaip žaidimas, struktūra, kalba“, Jokubaitis A., Kulakauskas A. (red.), *Seminarai 1998*, Vilnius: Atviros visuomenės kolegija; Vytury, 1998.
121. Samalavičius A., „Masinė kultūra ir kultūros kritika“, *Filosofija. Sociologija*, 3, 2004,
<<http://www.ebiblioteka.lt/resursai/LMA/Filosofija/F-33-2.pdf>>, 2010 12 27.
122. Sanes K., *Simulation & “Post-Modern” Society*,
<<http://www.transparencynow.com/Overview/preface.htm>>, 2010 10 28.
123. Shaoming Ch., “On Pleasure: A Reflection on Happiness from the Confucian and Daoist Perspectives“, *Frontiers of Philosophy in China* 5(2), 2010.
124. Shih H., “Chán Buddhism in China: It’s History and Method“, *Philosophy East and West*, Vol. 3, No.1, 1953,
<http://www.thezensite.com/ZenEssays/HistoricalZen/Chan_in_China.html>, 2013 12 16.
125. Shih S., *Visuality and Identity: Sinophone Articulations Across the Pacific*, Berkeley and Los Angeles: University of California Press, 2007,
<http://books.google.lt/books?id=HoZX3XSgm-0C&printsec=frontcover&hl=lt&source=gbs_ge_summary_r&cad=0#v=onepage&q&f=false>, 2014 03 11.
126. Slingerland E. “Effortless Action: The Chinese Spiritual Ideal of Wu-wei”,
<http://faculty.arts.ubc.ca/eslingerland/pdfs/effortless_action.pdf>, 2011 05 10.
127. Sułkowska M., “Aesthetization of Aesthetic Values?“, *Analecta Husserliana*, 2008,
<<http://www.springerlink.com/content/g48612212g0729pk/>>, 2010 10 28.
128. Sułkowska M., “The Aestheticization of Life by Photography“, *Analecta Husserliana*, 2004, <<http://www.springerlink.com/content/m26g21116434m202/>>, 2010 12 27.
129. Sverdiolas A., *Steigtis ir sauga: kultūros filosofijos etiudai*, Vilnius: Baltos lankos, 1996.
130. Tomlinson J., *Globalizacija ir kultūra*, Vilnius: Mintis, 2002.

131. Tpeartchinois's Blog, *La peinture sous la période Maoïste*,
<<http://tpeartchinois.wordpress.com/lapeinture-sous-la-periode-maoiste-2/>>, 2011 05 10.
132. Trías E., „Mąstyti religiją (Simbolis ir šventybė)“, *Religija: Seminaras, vykęs Kaprio saloje, vadovaujant Jacques'ui Derrida ir Gianni Vattimo*, Vilnius: Baltos lankos, 2000.
133. Tsygankov A., “What is China To Us? Westernizers and Sinophiles in Russian Foreign Policy“, *Russie.NEI.Visions*, 2009,
<<http://www.ifri.org/downloads/ifritsygankovengrussiachinanov2009.pdf>>, 2012 06 03.
134. Van Dijk T. A., *Discourse and Power*, New York: Palgrave Macmillan, 2008.
135. *Vilniaus paveikslų galerijoje – fotografijų paroda „Žvilgsnis į Kiniją“*,
<http://www.ldm.lt/VPG/Kinu_foto_inf.htm>, 2011 07 20.
136. Vitkus G., *Politologijos įvadas*, Vilnius: Leidybos centras, 1992.
137. Von Kleinsorgen K., *Symbolische Bedeutung von Farben in China – Vergangenheit und Gegenwart: Farbsymbolik im feudalen, republikanischen, maoistischen und modernen China*, VDM Verlag Dr. Müller, 2007.
138. Vybiral J., „The Architecture of Discipline and Mobilisation: A Contribution to an Interpretation of the Neo-Classicism of the Stalinist Era“, *Meno istorija ir kritika 3. Menas ir politika: Rytų Europos atvejai*, Kaunas: Vytauto Didžiojo universitetas, 2007.
139. Weininger O., *Geschlecht und Charakter*, Wien und Leipzig: Wilhelm Braumuller Universitäts – Verlagsbuchhandlung Gessellschaft M.B.H., 1920, <<http://www.k-faktor.com/files/geschlecht-und-charakter.pdf>>, 2010 11 27.
140. Wilcox D. R., *Propaganda, the Press and Conflict: The Gulf War and Kosovo*, London and New York: Routledge, 2005.
141. Xihe Ch., “Shadowplay: Chinese Film Aesthetics and their Philosophical and Cultural Fundamentals“, Semsel G. S., Hong X., Hou J., *Chinese Film Theory: A Guide to the New Era*, New York: Praeger Publishers, 1990.
142. Xu G. G., *Sinascap: Contemporary Chinese Cinema*, Lanham: Rowman & Littlefield Publishers, 2007.
143. Xuetong Y., “The Rise of China in Chinese Eyes”, *Journal of Contemporary China*, 26(10), 2001.
144. Yau V., “Use of Colour in China“, *British Journal of Aesthetics*, 34 (2), 1994.
145. Zehou L., “Of Human Nature and Aesthetic Metaphysics“, Keping W., ed., *Diversity and Universality in Aesthetics*, 2010, <<http://www.iaaesthetics.org/publications/yearbooks#>>, 2011 07 25.
146. Zhang T., *Reconstructing the Great Wall: Chinese Security Strategy in The Early 21st Century*, Göteborg: Göteborg University, 2003.

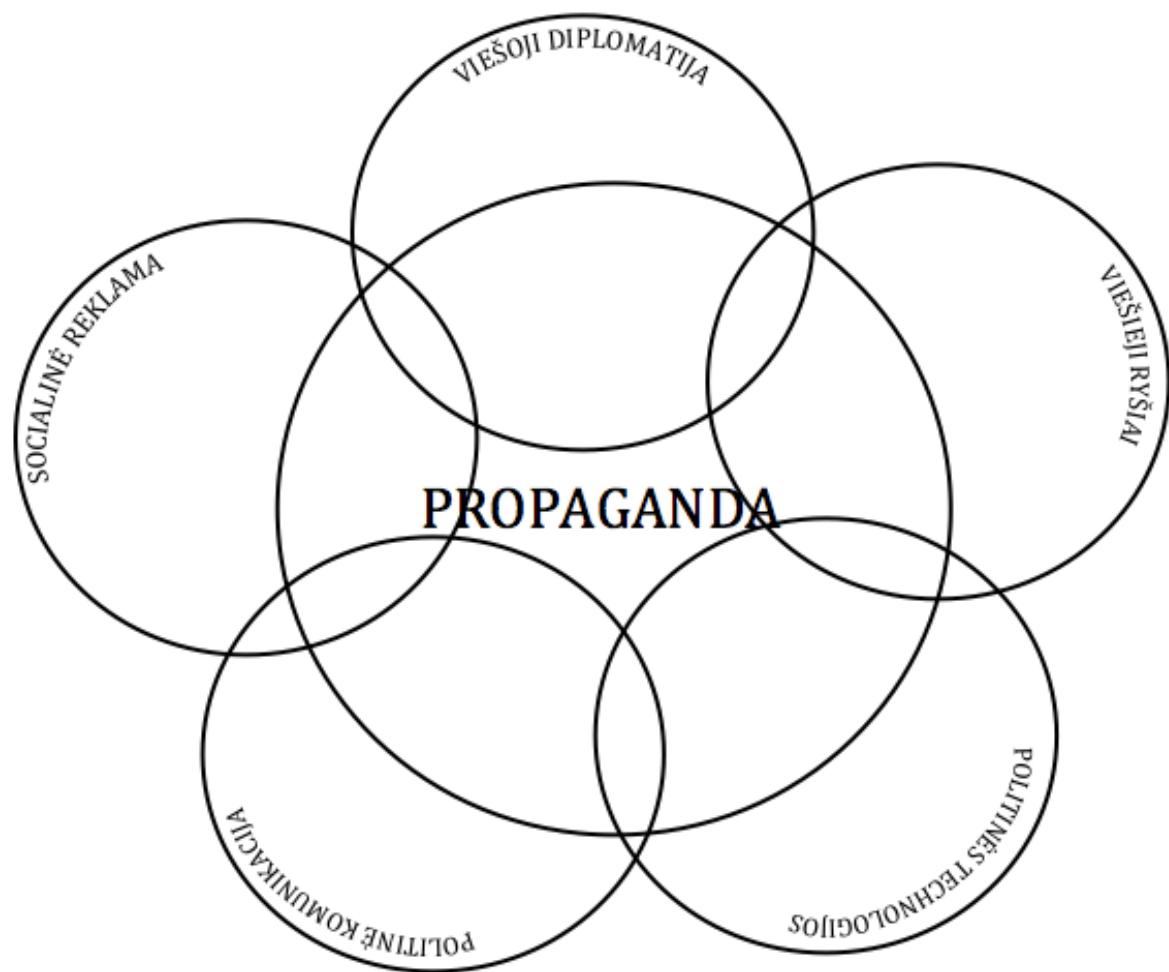
147. Zhang Y. (ed.), *A Companion to Chinese Cinema*, New Jersey: Wiley – Blackwell, 2012.
148. Žilinskaitė V., „Vaizdo link: okuliarcentrizmas ir jo tyrimo metodologija“, *Filosofija. Sociologija*, 21 (1), 2010.
149. Žvirgždąs M., *Regimybės atspindžiai: vizualumo poetika Alfonso Nykos-Niliūno kūryboje*, Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2009.
150. Борисов Б., *Китайской угрозы не существует*, Русский Обозреватель, <<http://www.rus-obr.ru/idea/7966>>, 2013 12 18.
151. Галенович Ю., *Россия – Китай: старт двух «танделов»*, Свободная мысль, № 2, 2009, <http://inozemtsev.net/doc/vert/1257163102_SM_02_2009.pdf>, 2011 07 18.
152. Глазунов О., *Китайская угроза*, Москва: Эксмо, 2010.
153. Гуз Ю., «Ассоциативный эксперимент на восприятие цвета носителями русского, английского, немецкого и китайского языков», *Мир науки, культуры, образования*, № 13(1), 2009, <<http://www.iwep.ru:88/journal/13/pages%20046-049.pdf>>, 2011 07 05.
154. Дергачев В. А., Вардомский Л. Б., *Регионоведение*, Москва: ЮНИТИ-ДАНА, 2010.
155. *Духовная культура Китая: энциклопедия*, т. 3: *Литература*, Москва: Восточная литература, 2008.
156. *Духовная культура Китая: энциклопедия*, т. 6 (дополнительный): *Искусство*, Москва: Восточная литература, 2010.
157. *Имидж Китая, формируемый для внешнего мира*, <<http://www.lzam.com/41-imidzh-kitaya-formiruemyj-dlya-vneshnego-mira.html>>, 2011 07 20.
158. Лукин А.В., *Кому нужна китайская угроза?*, <<http://www.migrant.ru/smi.php?id=148>>, 2013 12 18.
159. Малявин В., *Китайская цивилизация*, Москва: Астрель, 2000.
160. *Ху Цзиньтао: Председатель КНР*, <<http://lenta.ru/lib/14161923/>>, 2011 07 18.
161. Цзюньмин Я., *Основы шаолинского стиля «Белый Журавль» : боевая сила и цигун*, Киев: София, 1998.

PRIEDAI

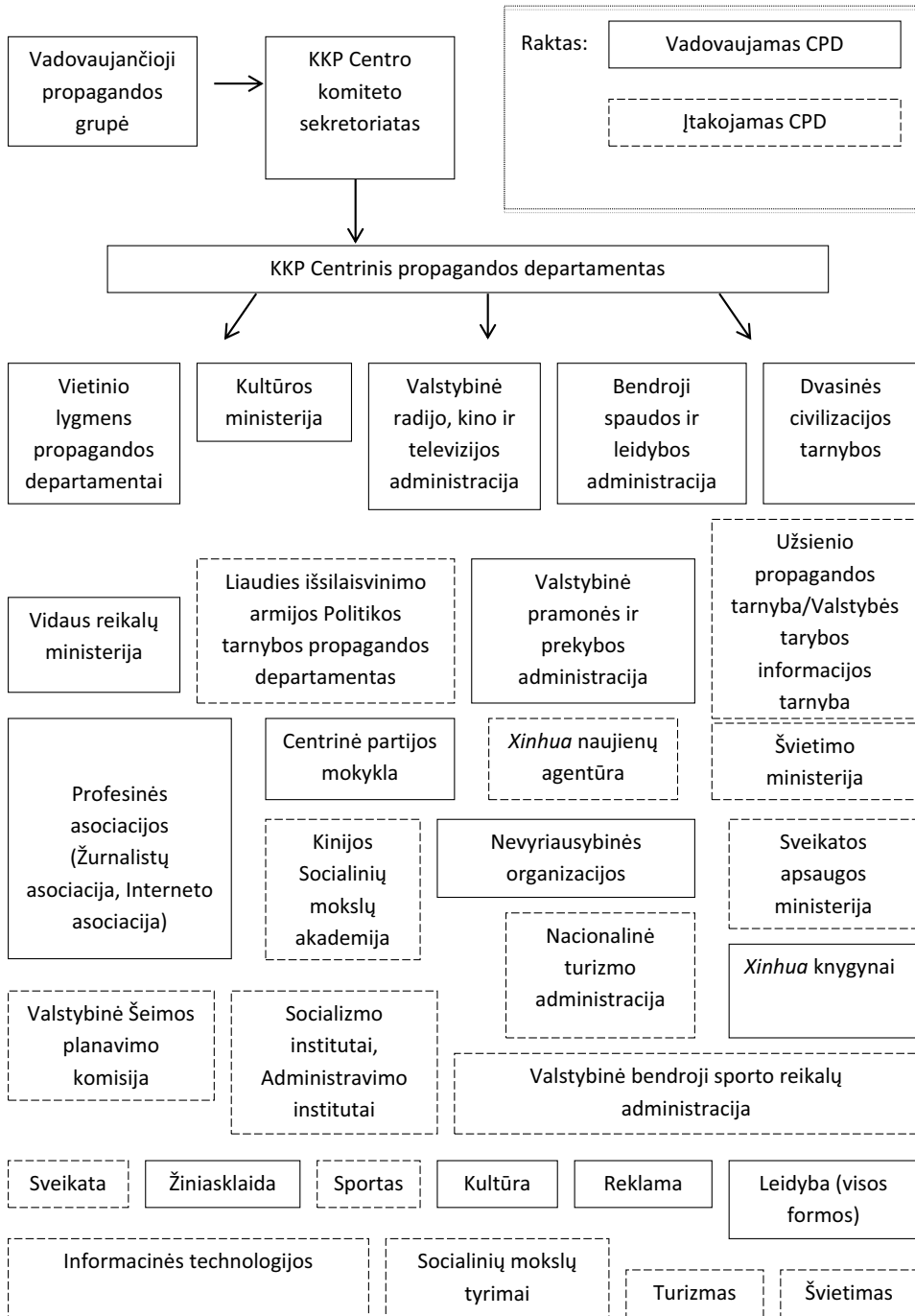
Priedas Nr. 1. DARBO STRUKTŪRA

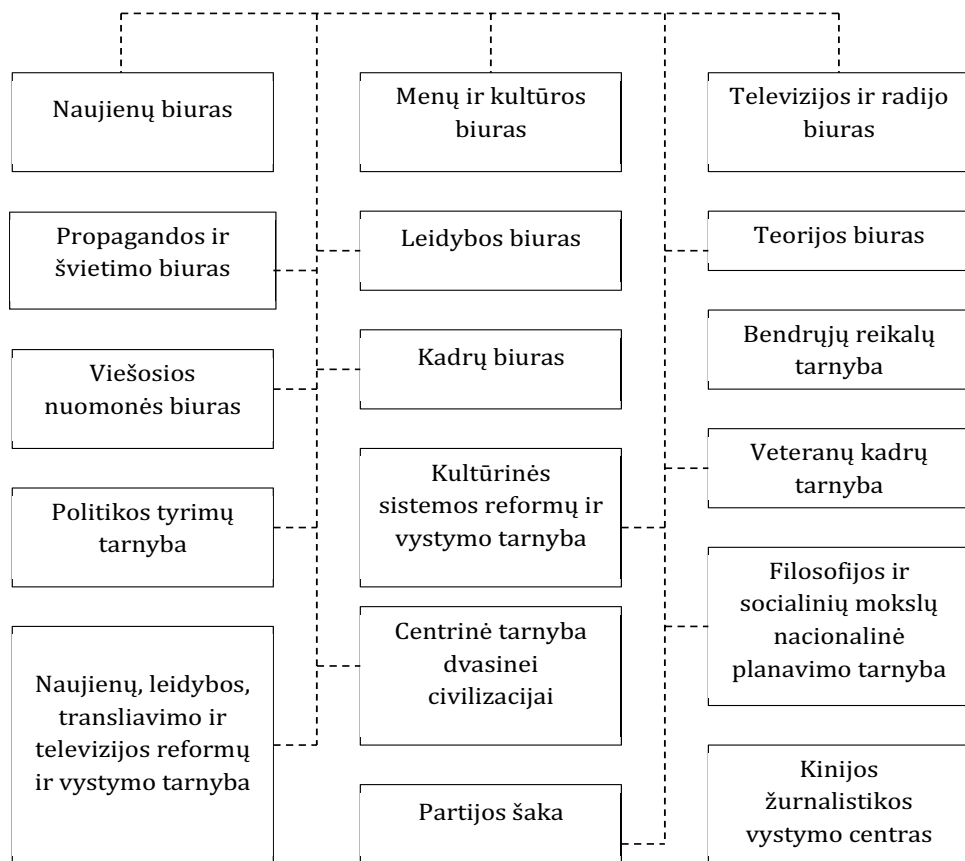
Priedas Nr. 2. PROPAGANDOS FORMOS

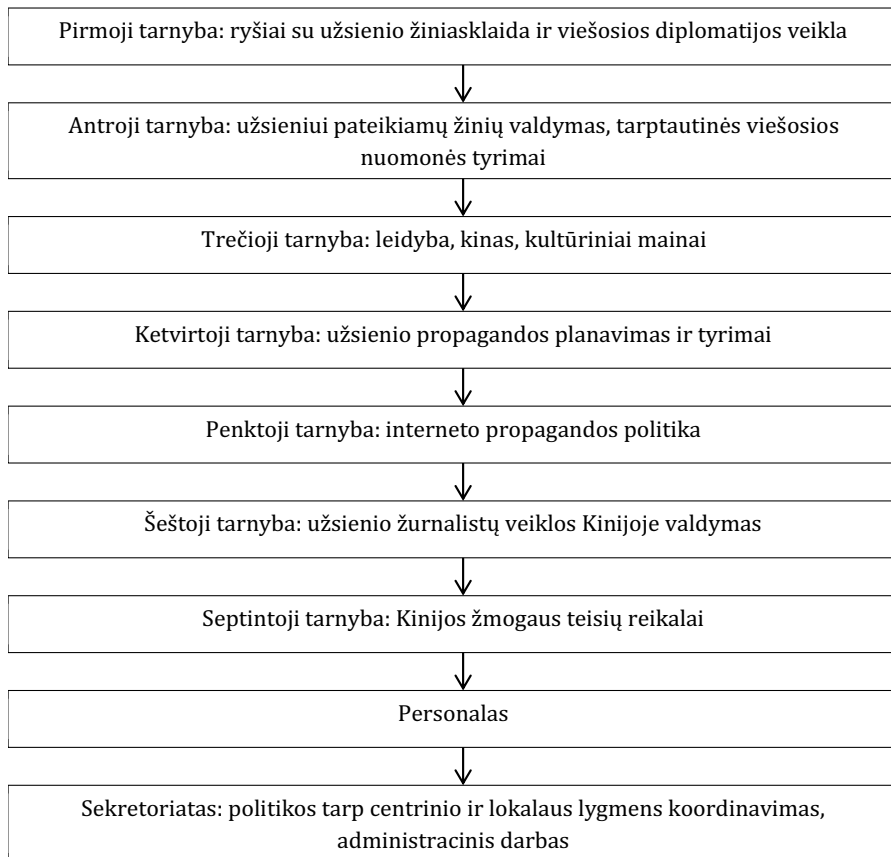
Priedas Nr. 3 KINIJS VIDAUS PROPAGANDOS SISTEMA

Priedas Nr. 4 CENTRINIO PROPAGANDOS DEPARTAMENTO STRUKTŪRA

**Priedas Nr. 5 UŽSIENIO PROPAGANDOS TARNYBA/VALSTYBĖS TARYBOS
INFORMACIJOS TARNYBA**

Priedas Nr.6 VAIZDO MEDŽIAGA KOMPAKTINĖJE PLOKŠTELĖJE

Filmo „Geltona žemė“ įrašas

Filmo „Sėlinantis tigras, tūnantis drakonas“ įrašas

Filmo „Bevardis“ įrašas

Vaizdo klipo „Mao Zedong: „Jei jūs neinate, aš irgi neisiu“ įrašas

KLR įkūrimo 60-ųjų metinių minėjimo iškilmės (fragmentai)

Šventinis koncertas 60-ųjų KLR įkūrimo metinių minėjimo proga (fragmentai)

KLR Generalinio konsulato Maskvoje interneto tinklalapio kopija

Arūnas SKRUDUPAS

**ESTETINĖ PROPAGANDOS DIMENSIJA
KINIJOŠ UŽSIENIO POLITIKOJE**

Daktaro disertacija

Išleido ir spausdino – Vytauto Didžiojo universiteto bibliotekos Leidybos skyrius
(S. Daukanto g. 27, LT-44249 Kaunas)

Užsakymo Nr. K14-033. Tiražas 15 egz. 2014 05 02.

Nemokamai.